

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΞΟΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

18

1924

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ÉDITIONS

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

BAS. N. GRÉGORIADES

Ε. Γ. Δ. Ο. Σ. Π. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2000

ΟΥΓ' ΑΛΙΑΜ ΜΙΛΛΕΡ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΙΚΑΙΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ¹

Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων δὲν ἀφῆκεν τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ μακρὸν ἄνευ κέντρου πρὸς ὃ νὰ συνδέονται. Ἐν Τραπεζοῦντι παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ἐν Νικαίᾳ, τῇ πόλει, ὅπου ἐψηφίσθη τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, συνεκροτήθησαν δύο Ἑλληνικαὶ αὐτοκρατορίαι ἐκ τῶν λειψάνων ἐκείνης, ἣτις εἶχε καταλυθῆ, τρίτη δ' ἑλληνικὴ ἡγεμονία ἰδρύθη ἐν Ἡπείρῳ, ἣτις σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβη ἐπὶ βραχὺ αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ εἰς μὲν τὸ δεύτερον τῶν πολιτικῶν τούτων ἰδρυμάτων ἐπεφυλάσσετο ἡ ἀνάκτισις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ συγχωρευθῆ οὕτω μετὰ τῆς παλινορθωθείσης βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας, τὸ δὲ πρῶτον ἐπέζησεν ἐπὶ βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάκτησιν τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ὁ ἰδρυτὴς τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, εἶχε περίπου ἡλικίαν τριάκοντα ἐτῶν καθ' ὃν χρόνον ἔπεσεν ἡ Κωνσταντινούπολις. Ὡν γόνος διακεκριμένου Βυζαντιακοῦ οἴκου, εἶχε κριθῆ ἄξιος νὰ γείνη σύζυγος τῆς ὡραίας Ἀννης, τῆς δευτεροτόκου θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ', εἶχε δ' ἐπιδείξει τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ κατὰ τὴν στρατείαν ἐναντίον τοῦ Βουλγάρου προδότη Ἰβάγκου ἐν τῇ Ροδόπῃ καὶ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς βασιλευούσης, καὶ παρὰ τὸ μᾶλλον ἀσήμαντον τῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ ὄψεως τὰ προσόντα ἐκεῖνα εἶχον ἀγάγει εἰς τὴν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ἀνάρρησιν αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος ἕνεκα τῆς χηρείας τοῦ θρόνου μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Μουρτζούφλου. Χωρὶς δὲ νάναμεινῃ, ὅπως περιβληθῆ ταῦτοκρατορικὰ σύμβολα, ἐπεχείρησε τελευταίαν τινὰ προσπάθειαν, ὅπως συνενώσῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς πόλεως, καὶ ἔπειτα, συνιδὼν, ὅτι τὰ πάντα ἦσαν μάταια, ἔφυγε μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τριῶν θυγατέρων, διαπεραιωθείς τὴν Προ-

1) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ παρὰ τοῦ Πανεπιστημιακοῦ τυπογραφείου τῆς Καναβριγίας (Cambridge Press) ἐκδοθείσῃ Μεσαιωνικῇ Ἱστορίᾳ Τόμ. Δ', κρη. 15'.

ποντίδα καὶ ἐκάλεισε τοὺς οἰκοῦντας τὴν Νίκαιαν νὰ δεχθῶσιν αὐτὸν ὡς νόμιμον ἡγεμόνα¹.

Ἡ θέσις, ἣτις ἔμελλε νὰ στηθῆ τὸ ἰσθίον τοῦ πεποκαίτος ἑλληγισμοῦ, εἶχεν ἐκλεχθῆ καλῶς. Ἡ Νίκαια δὲν ἦτο τότε τὸ ὑπὸ πρυφ-
τῶν λιμανιόμενον χωρίον, εἰς ὃ ἔπεβρασιν αὐτὴν ἕξ αἰῶνες τουροκιζῆς
κακοδικικήσεως, ἀλλὰ καλὴς μετρίτης καὶ εὐημεροῦσα. Κειμένη παρὰ
τὴν λίμνην Ἀσκακίαν, οὔτε ἔπεράγειεν μικρὴν τῆς θαλάσσης, ὥστε νὰ
παροβλάπτηται τὸ ἐμπόριον αὐτῆς, οὔτε ἔπεράγειεν πλῆθειον αὐτῆς, ὥστε
νὰ ὑπόκειται εἰς τὰς ἐπιθέσεις πειρατῶν, δὲν ἔσται εἴτο κατὰ τὴν φράσιν
τοῦ Νικαέως Θεοδοῦρου Μετοχίτου, οὔτε ἀσφαλείας οὔτε χιῶτος².
Τὰ εὐφρατα πεδία τῆς Βιθυνίας περῆγον εἰς αὐτὴν σίτον καὶ οἶνον,
ἡ λίμνη εἶχε ἀφθόγους ἰχθύας καὶ ἡ πόλις ἔξαιρετον ὕδωρ, κατί-
ρισσά δὲ καὶ ἄλλα δένδρα καθίστανον αὐτὴν διαμονὴν εὐχάριστον.
Διὸ οὐδὲν τὸ ἄπορον, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ αυτοκράτορες εἶχον ἐκλέξει
αὐτὴν ὡς κυριωτάτην πόλιν τοῦ θέματος Ὀσμίου καὶ ὅτι οἱ Σελδ-
σονκίδαὶ σουλιῶνοι ἀνέδειξαν αὐτὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν. Τὴν φυσικὴν
ὀχυρότητα τὴν προσεχομένην ἐκ τῆς λίμνης, ἣτις εἶχεν ἀντιτίξει
σπουδαιότατον κώλυμα εἰς τοὺς σταυροφόρους πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν,
ἐπληρῶσαν ἡ τεχνητὴ ὀχύρωσις, καὶ οἱ ἀμύντορες αὐτῆς ἐκαυχῶντο,
ὅτι ἦτο ἀπόρητος. Ἐξαιρέτα τείχη μετὰ προεκβαλλομένον πύργων,
διασωζομένων ἐν ἐν γραφικαῖς ἐρελίσις, ὑπερήσπιζον τότε τὴν κα-
κλικὸν σχῆμα ἔχουσαν πόλιν, ἣς αἱ ὄμοια οἰκία καὶ αἱ πλουσίας
διακεκεκοσμημένα ἐκκλησιαὶ ἐμαρτύρουν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐσέ-
βειαν τῶν κατοίκων. Διὸ τῶν ἐκκλησιῶν τούτων, ἡ τῆς Ἁγίας Σο-
φίας καὶ ἡ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, διασώζονται ἐτι, καὶ τὰ
ψηφιδωτὰ τῆς δευτέρας αὐτῶν δεικνύουσι, ὅτι τὰ ἐγκώμια τοῦ ἐπι-
χωρίου ἐγκωμιαστοῦ δὲν ἦσαν ὑπερβολικά. Καλῶς ὠργανωμένα νο-
σοκομεῖα ἐστέγαζον τοὺς λεπροὺς, καὶ οἱ πολῖται ἐκαυχῶντο δικαίως
ὅτι τὰ φιλανθρωπικὰ αὐτῶν ἰδρύματα ὑπερέβαλλον τὰ τῶν ἄλλων
πόλεων. Τοιαύτη ἦτο ἡ Νίκαια τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα.

Οἱ Νικαεῖς τὸ πρῶτον ἠρνήθησαν νὰ δεχθῶσι τὸν Λάσκαριν

1) Ἀπορρίπτομεν τὴν ἀσθηρικὴν μαρτυρίαν τοῦ Albricus Trium
F o n t i u m (Monumenta Germaniae historica Τόμ. ΚΓ' σ. 985) καθ' ἣν
ὁ Λάσκαρις τὸ πρῶτον προσεχώρησεν εἰς τὸν Βαλδουῖνον Α', προτείνας
τὴν εἰς τοὺς Λατίνους καθυπόταξιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

2) Παρὰ τῷ Σ ἰ ὁ ῥ (Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη Τόμ. Α' σ. 140 κέ) εὐὸς
μῆτε πρὸς ἀσφάλειαν μῆτε πρὸς χάριν ἐνδεῖν).

ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς ἰδίας πόλεως, καὶ μόνον μετὰ δυσκολίας ἔπεισεν αὐτοὺς νὰ δώσωσι στέγην εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ. Ἀναμφιβόλως ἐθεώρουν, ὅτι ὁ πενθερὸς τοῦ Λασκάρου, Ἀλέξιος Γ' ἦτο ἀκόμη ὁ νόμιμος αὐτοκράτωρ, καὶ τὴν νομοταγὴν αὐτῶν στάσιν ἀνεξωπύρει ἢ ἀνιάνησις τῆς πολιτείας, ἣν εἶχον ὑποστῆ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ πρὸ εἰκοσίων ἐτῶν, ὅτε εἶχον ὑποπέσει εἰς τὸ σφάλμα νὰ ταχθῶσαν ὑπὲρ τινος ἀντιπάλου τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῆ ἐμφυλίῳ πολέμῳ. Οἷτως ὁ Λάσκαρις ἐπὶ τινα χρόνον ἐπλανᾶτο ἀνὰ τὴν Βιθυνίαν πειρώμενος μεταίως νὰ τύχῃ ἀναγνωρίσεως, ἕως διὰ τῆς βοήθειας τοῦ Θεοδώρου Ἀγγέλου, ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου τοῦ πρώτου δεσπότη τῆς Ἠπείρου¹, καὶ διὰ συμμαχίας μετὰ τοῦ Σελδσουκίδου σουλτάνου Καϊχοσρού Α' κατώρθωσε νὰ γείνη κύριος τῆς Προύσης καὶ τῶν περιχώρων. Οἱ δὲ νέοι αὐτοῦ ὑπῆκοι ἐχαιρέτισαν αὐτὸν ὡς δεσπότην, ἣν προσωνυμίαν ἢ φρόνησις καὶ ἡ ἀπουσία τοῦ πατρῴου ἀρχοῦ συνίστων ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς προτιμωτέραν τοῦ ἀξιώματος αὐτοκράτορος.

Πράγματι ὁ ἴδρυτής τῆς νέας ἐκείνης ἑλληνικῆς πολιτείας ὤφειλε νὰ ἐξευμενίσῃ ἢ ὑποτάξῃ οὐκ ὀλίγους ἀντιπάλους. Ἡ Μικρὰ Ἀσία τῷ 1204 ἦτο διηρημένη μετὰ δέκα κυριάρχων διαφόρων ἔθνων. Καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι ἀνῆκον εἰς τοὺς Σελδσουκίδας σουλτάνους τοῦ Ἰκονίου, τὰ δὲ νότια κατεῖχε τὸ ἐν Κιλικίᾳ ἀρμενικὸν βασίλειον, καὶ μεγάλη ἀποικία Ἀρμενίων ἦτο ἐγκαθιδρυμένη ἐν τῇ Τρωάδι. Ἐν δὲ τῇ Τραπεζοῦντι κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον μῆνα, καθ' ὃν ἔπεσεν ἡ Κωνσταντινούπολις, εἶχεν ἐγκατασταθῆ ὁ νεαρὸς Ἀλέξιος, ὁ ἑγγονος τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, τῆ βοηθείᾳ στρατοῦ ἐξ Ἰβήρων, ὃν εἶχε παράσχει εἰς αὐτὸν ἡ ἐκ πατρὸς θεία Θάμαρ. Ὁ οἶκος τῶν Κομνηνῶν ἦτο δημοφιλὴς ἀνὰ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου, ἐξ ὧν κατήγετο ἀρχῆθεν καὶ ὅπου οἱ κάτοικοι ἐνεθυμοῦντο ἀκόμη τὴν μετὰ αὐτῶν διαμονὴν τοῦ πάππου τοῦ Ἀλεξίου, ἐπειδὴ τύραννός τις ἐν τῇ πρωτεύουσῃ πολλὰς εἶνε ἐν εἰδῶλον τῶν ἐπαρχιωτῶν. Διὸ κατὰ τὸ πομπῶδες ὕφος τῶν χρόνων ἐκείνων ὁ Ἀλέξιος προσωνόμασεν ἑαυτὸν μέγαν Κομνηνὸν καὶ αὐτοκράτορα· οἱ δὲ διάδοχοι αὐτοῦ

1. *M u s t o x i d i*: Delle cose Corciresi σ. LV.

2. *Γεωργίου Ἀεροπολίτου Τ* 12.— *Βησσαρίων* παρὰ τῷ Fallmerayer *Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt* σ. 78.— *Πανόρατος ἐν τῷ τοῦ Σκουρ. Π. Ἀδάμπερ* Νέφ ἑλληνομνήμονι Τόμ. Δ'. σ. 256

διετήρησαν τό τε ἐπιώνυμον ἐκεῖνο καί τὴν αὐτοκρατορικὴν προσωνυμίαν ἐπὶ διακόσια πενήκοντα ἔτη. Καὶ τὸ μὲν Οἰναῖον καὶ ἡ Σινώπη, καθ' ἃ ἡ Τραπεζοῦς, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ νέου αὐτοκράτορος, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λαβίδ ἐξήρασε τὰς τύχας τοῦ οἴκου ἔτι δυτικώτερον. Καὶ δὴ σῶμα Ἰβήρων καὶ ἐπιχωρίων μισθοφόρων ἐβοήθησαν αὐτόν, ὅπως ὑποτάξῃ τὴν Παφλαγονίαν, τὴν κοιτίδα τοῦ γένους, καὶ κατώρθωσε μετ' οὐ πολὺ νάνια κηρύξῃ τὸν Ἀλέξιον ἐν Ἡρακλείᾳ καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Σαγγαρίου. Ἀλλ' οἱ δύο ἐκεῖνοι ἀδελφοὶ δὲν ἦσαν οἱ μόνοι Ἕλληγες ἀντίζηλοι τοῦ Λασκάρεως. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου αἱ κατακτήσεις αὐτῶν διεκόπτοντο ὑπὸ τῆς μικρᾶς ἡγεμονίας τῆς Σεβαστείας καὶ τῆς Ἀμισοῦ. Ὁ ἄλλοτε ἀποσπᾶστος Μαγκαφᾶς ὁ ἐπωνομαζόμενος Μωροθεόδωρος, ὅστις εἶχε προσλάβει τὴν προσωνυμίαν αὐτοκράτορος ἐπὶ τοῦ Ἰσαακίου Β' Κομνηνοῦ, εἶχε γίνει καὶ πάλιν κύριος τῆς Φιλαδελφείας, καὶ ἀπ' ἑτέρου ὁ Μαυροζώμης εἶχεν ἐξασφαλίσει ὄχυράν θέαν παρὰ τὸν Μαίανδρον, συζεύξας τὴν θυγατέρα μετὰ τοῦ Σελδσουκίδου σουλτάνου. Τὸ δὲ λατινικὸν στοιχεῖον ἀντεπροσωπεύετο ἤδη ὑπὸ δύο βενετικῶν ἀποικίων ἐν Λαμφάκῳ, ἧτις ἦτο τιμᾶριον τοῦ Οἴκου Κοιρίνη, καὶ ἐν ταῖς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Πηγαῖς, καὶ ὑπὸ ἀνατολικοῦ κλάδου τοῦ μεγάλου ἐκ Πίσσης οἴκου τῶν Ἀλδοβρανδίνῃ ἐν Ἀτταλείᾳ¹

Διὰ τῆς συνθήκης τῆς διανομῆς εἶχον παραχωρηθῆ μεγάλα ἐκτάσεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὸν Λατίνον αὐτοκράτορα, μεταξὺ δὲ τούτων αἱ ἐπαρχίαι Νικομηδείας, Ταρσοῦ, Παφλαγονίας, Οἰναίου καὶ Σινώπης, Λαοδικείας καὶ ὁ Μαίανδρος μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων τῆς Ἀμισοῦ, ἧτοι δι' ἄλλων λέξεων αὐτὸ τὸ σύνολον τῶν χωρῶν τῶν καταληφθεισῶν ὑπὸ τοῦ Λασκάρεως καὶ τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ. Κατ' ἀκολουθίαν τῆς διαρρυθμίσεως ταύτης ὁ Βαλδουῖνος Α' παρεχώρησεν εὐρείας γαίας ἀντιπέραν τῆς Προποντίδος ὡς τιμᾶρια εἰς τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ ἀκολουθοῦς, τὴν μὲν Νίκαιαν μετὰ τῆς προσωνυμίας δουκός, ἧτις τότε ἔθεωρεῖτο ὡς ἐν τῶν μεγίστων ἀξιομάτων τῆς Ἀνατολῆς, εἰς τὸν κόμτα τῆς Βλοισίας (de Blois) Λουδοβίκον, εὐπατρίδην πλούσιον καὶ φοβερὸν, ὅστις ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ

1. *F o n t e s R e r u m A u s t r i a c e r u m* Μέγ. Β' Τόμ. XIII σ. 798—10. *Μικρὰ Κορινθίου* ἐκδ. Βόννης σ. 795. 842.

βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ εἶχε κρατήσει τὴν σημαίαν κατὰ τὴν στέψιν τοῦ πρώτου Λατίνου αὐτοκράτορος, τὴν δε Φιλαδέλφειαν, ὁμοίως κοσμουμένην ὑπὸ δουκικοῦ στέμματος, εἰς τὸν Στέφανον Περτικανὸν (Du Perche). Τῶν δὲ δύο μεγάλων θρησκευτικῶν ταγματῶν οἱ μὲν Ἰωαννῖται ἱππότες ἔλαβον ἓν τρίμημα τοῦ λεγομένου δουκάτου τῶν Νέων κάστρων, τὰ κάστρα Ἀδραμύτιον, Πέργαμον καὶ Χλιαρά, οἱ δὲ Ναῖται τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλδοβρανδίνου κατεχομένην Ἀττάλειαν¹

Ἦτο λοιπὸν φανερὰν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ὁ Λάσακαρις ὄφειλε χάριν τῶν νέων αὐτοῦ κτήσεις νὰ παλαίση κατὰ τε τῶν Λατίνων ἐπιδρομέων καὶ τῶν ἐπαχωρίων ἐχθρῶν.

Τῇ 1 Νοεμβρίου 1204 ὁ Γάλλος δοῦξ τῆς Νικαίας ἔστειλε δύο πιστοὺς ἀκολούθους, τὸν Πέτρον de Bracheuil καὶ τὸν Rayen τὸν Αὐρηλιακὸν (d'Orléans) μετὰ δυνάμειος ἑκατὸν εἴκοσιν ἱπποτῶν ἵνα καταλάβῃ τὸ ἀσιατικὸν αὐτοῦ τιμᾶριον. Ἀποβιβασθέντες δ' οὗτοι εἰς τὴν λατινικὴν ἀποικίαν τῶν Πηγῶν, ὅπου ἦσαν βέβαιοι, ὅτι ἐμέλλον νὰ τύχῃσι καλῆς ὑποδοχῆς, κατέλαβον τὴν τότε ἀξίαν λόγου πόλιν Πάνδεσμα (Πάνορμον) καὶ τῇ 6 Δεκεμβρίου συνήντησαν τὴν στρατιάν τοῦ Λαωκάρεως κάτωθεν τῶν τειχῶν τοῦ Ποιμανηνοῦ, ὄχυροῦ κάστρου κειμένου κατὰ τὰ νοτιοανατολικά. Παρὰ δὲ τὸ ἄνισον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκατέρωθεν μαχομένων ἢ ὑπερτέρα ἀνδρεία τῶν πανόπλων Φράγκων ἱπποτῶν ἔκρινε τὴν τύχην τῆς μάχης· οἱ Ἕλληνες ἔφυγον, καὶ ἡ γειτονικὴ πόλις Λοπάδιον, ἧς σήμερον μὲν εἶνε τὸ χωρίον Οὐλουμπάδ, ἀλλὰ τότε ἦτο μία τῶν ὠραιωτάτων πόλεων τῆς χώρας καὶ ὁ προμαχὼν τῆς Προῦσης, ἀνέφεξε τὰς πύλας αὐτῆς εἰς τὸ ἔλεος τῶν νικητῶν. Ἄλλ' ἡ Προῦσα, ἣν ἐπροστάτενον ἡ φυσικὴ αὐτῆς ὡς ἐκ τῆς θέσεως ὄχυρότης καὶ τὰ ὑψηλὰ αὐτῆς τείχη, ἀντέσχεν εἰς τὴν ἐπίθεσιν αὐτῶν, ἣ δὲ λύσις τῆς πολιορκίας ἐνεθάρρυνε τοὺς ἐπαχωρίους εἰς ἀποστασίαν ἐναντίον τῆς κυριαρχίας αὐτῶν, ἧς, καίπερ οὐσα φιλόφρωνος, καθ' ἃ δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ἦτο οὐχ' ἦττον δεσποτεία ξένης φυλῆς καὶ δόγματος ἄλλοθρήσκου. Δεύτερον δ' ἀπόσπασμα Φράγκων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν Ἐρρίκου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορος Βαλδοίνου, ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν τῶν ἐν Τρωάδι οἰκούντων Ἀρμενίων, οἵτινες ἐτάσ-

1, P a u l i Codice Diplomatico Τόμ Α' σ. 93 — I n n o c e n t i i II Epistolarum IX 180.

σαντο πιθανῶς εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, ὅπως ἀνιενεώσωσι τὰ
 ζητηθῆματα τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου, οὐ αἰεταμνήσεις ἦσαν τῶν ὀλί-
 γων ἐκ τῆς ἀρχαιότητος γνωστῶν εἰς τοὺς σταυροφοροὺς. Διὸ ὁ Ἐρ-
 ρίκος, διαρειαυθεὶς τὰ Λαρδανέλλια κατὰ τὴν Ἄβυδον, διέβη τὰ
 στενὰ τῆς Ἰδης, καὶ ἔστησε τὸ στρατῆριον αὐτοῦ ἐν Ἀδραμυττίῳ.
 Ἐκεῖ δ' ἐστάθη ὅπως ἐπιτεθῆ ἔναντιον αὐτοῦ, δεύτερος Ἑλληνη-
 κὸς στρατός, οὗ ἡγεῖτο ὁ ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου Λασκαίρεως Κων-
 σταντῖνος. Ἀλλ' ἡ δευτέρα αὕτη ἐκ τοῦ συστάδην μάχη, συγκροτη-
 θεῖσα τῇ 19 Μαρτίου 1206, ὑπῆρξεν ἔτι καταστρεπτικωτέρα τῆς
 πρώτης διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἀποβαλόντας οὐκ ὀλίγους ἄνδρας καὶ
 πολλὰ λάφυρα, καὶ οἱ ἐπιχώριοι ἤρχισαν πληρόνontes φόρον εἰς
 τοὺς ξένους ἐπιδρομεῖς. Τρίτη δὲ τις ἀπόπειρα γενομένη ὑπὸ τοῦ
 Μιχαήλ Θεοδώρου, τοῦ δυνάστου τῆς Φιλαδελφείας ἀπέτυχεν ἔνεκα
 τῆς ἀνδροειᾶς αὐτοῦ τοῦ Ἐρρίκου καὶ τῆς ἀκατανικήτου ὁρμῆς τοῦ
 ἰπτικῆ τοῦ τῶν Φράγκων. Ἡ δ' ἐπιτυχία αὕτη συνεπληρώθη διὰ τῆς
 ἀλώσεως τῆς Νικομηδείας ὑπὸ τρίτου φραγκικοῦ ἀποσπάσματος ὑπὸ
 τὸν Μαζαίριον de Sainte Manebould. Πέντε καὶ μόνον μῆνες εἶχον
 ἀρκέσει χάριν κατακτήσεως τοῦ ὅλου πλουσίου θέματος τοῦ Ὀψικίου
 καὶ τινῶν ἔτι χωρῶν πέραν αὐτοῦ. Τὸ ὅλον τῆς δυτικῆς Μικρᾶς
 Ἀσίας ἀπὸ τοῦ Ἀδραμυττίου μέχρι τῆς Νικομηδείας ὁμολόγει πί-
 στιν εἰς τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα, καὶ μόνον ἡ Νίκαια καὶ ἡ
 Προῦσα ἔμενον πιστοὶ εἰς τὸν Λάσκαριν.

Ἀλλὰ τὴν ὥραν ἐκείνην οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀσίας ἐσώθησαν ὑπὸ
 τοῦ ἔθνους ἐκείνου, ὅπερ ἦσαν εἰθισμένοι νὰ θεωρῶσιν ὡς τὸν μέγι-
 στον ἐχθρὸν ἐν Εὐρώπῃ. Οἱ ἐν Θράκῃ ὁμοεθνεῖς εἶχον καλέσει τὸν
 ταύρον τῶν Βουλγάρων Καλοῖωάννην ἔναντιον τῶν Φράγκων, καὶ ὁ
 Βαλδουῖνος ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν ἀδελφὸν καὶ τοὺς
 ἄλλους Φράγκους ἡγέτας ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς βοήθειαν αὐτοῦ
 ἔναντιον τοῦ νέου πολεμίου. Ὁ Ἐρρίκος καὶ τὰ δύο ἄλλα ἀποσπά-
 σματα ἔσπευσαν νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὴν παραγγελίαν αὐτοῦ, καὶ
 ἐκ πασῶν τῶν κατακτήσεων αὐτῶν ἐκράτησαν μόνως τὰς Πηγὰς ὡς
 στρατιωτικὸν καὶ ναυτικὸν ὁρμητήριον παρὰ τὰν Ἑλλάσποντον, μετ'
 αὐτῶν δὲ καὶ οἱ Ἀρμένιοι ἀποικοὶ τῆς Τρωάδος διεπεραιώθησαν
 εἰς τὴν Εὐρώπην ἐκ φόβου ἀντιποίνων παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Οὕτως
 ἀποτόμως ἔληξεν ἡ πρώτη ἀπόπειρα τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων κατα-
 κτήσεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ δὲ πρῶτος καὶ τελευταῖος Γάλλος

δαῖς τῆς Νικαίας ἔπεσεν ἐν τῇ βουλγαρικῇ ἐνέδρῳ πρὸ τῆς Φιλίππουπόλεως χωρὶς ποτε νὰ πατήσῃ τὸ ἔδαφος τοῦ ἀσιατικοῦ αὐτοῦ δουζαίου¹.

Ὁ Λάσκαρις ἐπισημειώθη τὴν ἀποχώρησιν τῶν Φράγκων ἵνα καταλάβῃ τὰς χώρας, αἷ εἶχον ἐκκενώσει, καὶ ἡ καρτερία αὐτοῦ φάνετα ἐξασφαλίσαι τὴν ἑπ' αὐτοῦ ἀνάληψιν τῆς προσωνυμίας αὐτοκράτορος. Ἦτο δ' ἐκ τούτων ἀνάγκη πρῶτον νὰ ἐκλέξῃ πατριάρχην, ἐπειδὴ ὁ οὐκαιομνητὸς θρόνος ἐχόρευεν. Ἄλλ' ἡ Νίκαια εἶχε κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἀποβῆ ἡ ἐστία πάντων τῶν λογιστάτων ἀνδρῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας διὸ δὲν ἐπῆρξε δύσκολος ἡ ἐκλογή πατριάρχου. Ὁ δ' ἐκλεχθεὶς, ὅστις ἐπῆρξεν ὁ Μιχαὴλ Αὐτοθρειακός, ἔσπειρε νὰ στείρῃ αὐτοκράτορα τὸν Θεόδωρον, καὶ ὁ ἱστορικὸς Νικητῆς Χωνιάτης συνέταξε προσφώνησιν, ἣν ἔμελλε νὰ ἐκφωνήσῃ κατὰ τὴν στέφιν ὁ Λάσκαρις, πυρορμῶν τοὺς ὑπηκόους εἰς ὑποταγὴν καὶ ἐξαγγελίων τὴν συνένωσιν ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς σκοποὺς τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Οὕτω τὸ ἔαρ τοῦ 1206, δύο ἔτη μετὰ τὴν φυγὴν ἐκ τῆς ἀλούσης πόλεως, ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ἐστέφθη ἐν Νικαίᾳ².

Ἀμα δὲ τῇ ἀναρρήσει ὁ Λάσκαρις ἤρχισεν ἐπέτελῶν τὸ χεῖρον αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Νικητῆ χαραχθὲν πρόγραμμα. Πολιτικὴ ἐκχειρία μετὰ τοῦ Ἐρρίκου, ὅστις εἶχε τότε διαδεχθῆ τὸν Βαλδουῖνον ὡς Λατίνος αὐτοκράτορ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἦτο τελείως ἀπησχολημένος ἐν Εὐρώπῃ, ἀφῆκεν αὐτὸν ἐλεύθερον νὰ στρέψῃ ἀμέριστον τὴν προσοχὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας αὐτοῦ ἀντιπάλους. Ὁ Μωροθεόδωρος, ὁ Σάβας καὶ ὁ Μαυροζώμης ἐξεδιώχθησαν ἕκαστος ἐκ τῶν ἰδίων κτήσεων καὶ οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἐκλείπουσι ἕκτοτ' ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ θεάτρου, ὁ δὲ Μαυροζώμης, ἄτε ὢν πενθερὸς τοῦ ἰσχυροτάτου δυναίτου Καϊχορρόου, πρὸς ὃν ὁ Λάσκαρις ἐπεθύμει νὰ διάγῃ εἰρηνικῶς, ἔλαβε μετ' οὐ πολὺ λωρίδα γῆς, περιλαμβάνουσαν τὰς Χωνάς, τὴν γενέτειραν αὐτοῦ τοῦ Νικητῆ. Τὸ δὲ πρῶτον κατόπιν τραῦμα κατηνέχθη κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος. Καὶ διὴ ὁ Ἀλέξιος εἶχε προκαλέσει τὴν ὀργὴν τοῦ Σελδσουκίδου σουλτάνου, ὅστις ἐπολι-

1. Innocentii III Epistolarum libr. VIII, 131, Ἴδε ἐνθ. ἀν. κρη. XIV σ. 424.

2. Μετὰ τὴν 30 Μαρτίου, ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς τοῦ πατριάρχου κατὰ τὸν ἐπίπλετον παρὰ τῷ Migne (Patrologia Graeca Tom. ΡΜΖ' σ. 465.

ὄρκει τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ, ¹ ὁ δὲ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξίου Λαβίδ, ἐπωφελοῦμενος τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐκένωσιν τῆς Νικομηδείας, εἶχεν ἀποστείλῃ τὸν νεαρόν Συναδηνόν, ὅπως λάβῃ κατοχὴν τῆς πόλεως ταύτης. Ἀλλ' ὁ ἀπειρος οὗτος στρατηγὸς εἶχε προζυταληφθῆ ὑπὸ τοῦ δεξιωτέρου Λασκάρεως, ὅστις ἤγαγε τὴν στρατιάν αὐτοῦ διὰ δυσδιαβάτου ὄρεινῆς στενωποῦ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ προσέβη εἰς τὴν διὰ πελέκειον ἐκκοπήν τῶν κατὰ τὴν τρίβον αὐτοῦ δένδρων. Τοιαύτη δραστηριότης ἤγαγεν ἀναγκάως εἰς ἐπιτυχίαν. Ὁ Συναδηνὸς ἐξώγρηθη, καὶ ὁ Λαβιδ ἠναγκάσθη νὰ περιορίσῃ τὰ ὅρια τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζούντος εἰς τὴν Ἡράκλειαν, καὶ ἐκεῖθεν δ' ἔτι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας ἠπέλει νὰ ἐξώσῃ αὐτὸν περαιτέρω πρὸς ἀνατολάς. Ἐπὶ τούτοις δ' ὁ Λαβιδ χάριν προφυλάξεως ἐκάλεσε πρὸς βοήθειαν τοὺς Φράγκους.

Οἱ Φράγκοι ὑπῆρξαν πρόθυμοι νὰ συμμαχήσωσι πρὸς τὸν μόνον ἀπομένοντα Ἕλληνα ἀντίπαλον τοῦ Λασκάρεως, ἐπειδὴ παρεπονοῦντο, ὅτι εἶχε παραβῆ τὰς μετ' αὐτῶν σπονδὰς καὶ ἀνησύχουν νὰ παρακολύσωσι τὴν ἀύξησιν ἑλληνικῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ἧς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας εἶχε θέσει τὰς βάσεις ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν Καλαβροῦ πειρατοῦ ². Διὸ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1206 ὁ Ἐρρίκος ἔστειλε τὸν Πέτρον Bracheuil καὶ Payen τὸν Αὐρηλιανὸν διὰ δευτέραν φοράν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μετὰ τῆς ὑποσχέσεως, ὅτι ὁ Bracheuil ἔμελλε νὰ λάβῃ τὰς Πηγὰς καὶ τὴν Κυζικὸν μετὰ τῆς νήσου Μαρομαρᾶ ὡς ἱμάριον, εἰς δὲ τὸν Thierrri de Loos, τὸν ἀυλάρχην τοῦ Λατίνου Αὐτοκράτορος, παρεχωρήθη ἡ Νικομήδεια. Ἡ δευτέρα αὕτη φραγκικὴ ἐπιδρομὴ ἐπανελάβεν ἐν μικροτέρῳ κλίμακα τὰ ἐπιτελεσθέντα κατὰ τὴν πρώτην. Ἀπὸ τῶν Πηγῶν ὡς ὄρητηρίον ὁ Bracheuil κατέλαβε καὶ ὠχύρωσεν ἐκ νέου τὴν χερσόνησον τῆς Κυζίκου, καὶ ὁ ἀυλάρχης πλεύσας κατ' εὐθείαν ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Νικομήδειαν, μετέβαλεν ἐν σπουδῇ τὴν ὠραίαν ἐν αὐτῇ μητροπόλιν τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς κάστρον. Δύο δὲ ἄλλοι εὐπατρίδαι, ὁ Μακάριος de Sainte Menehould καὶ ὁ Γουλιέλμος de Sains, ἐγκαθηδρῦθησαν εἰς τὸ Hereke κατὰ τὰ βόρεια τοῦ κόλπου τῆς Νικομηδείας καὶ εἰς τὸ Geumlek ἢ Civetot, ὡς ἐκάλεον αὐτὸ

1 Recueil des historiens des Croisades, Historiens orientaux Τόμ. Β' μέρος α'. σ. 101

2. Σπυρ. Π. Δάμπρου Μ. Χαλῆλ Ἀχομινάτου τὰ σαζόμενα Τόμ. Β' σ. 159

οἱ σταυροφόροι, τὸ ἐπίνειον τῆς Νικαίας καὶ τῆς Προύσης, ἀποκόψαντες οὕτω τὴν κατὰ θάλασσαν συγκαίνωνίαν τῶν δύο τούτων πόλεων. Οὕτω περικυκλωθεὶς ὑπὸ τῶν Φράγκων ὁ Λάσκαρις ἔπεμψεν ἀποστόλους πρὸς τὸν τσάρον τῶν Βουλγάρων, παρορμῶν αὐτὸν νὰ ἐπιτεθῆ ἔναντιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ πάλιν λοιπὸν τότε ὁ Καλοϊωάννης ἐπήνεγκεν ἀσπίσιον ἀντιπερισπασμὸν ἐν Θράκη, καὶ ἐκ δευτέρου πρῶστη ἢ ἀνάγκη ν' ἀνακληθῶσιν οἱ Φράγκοι εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀφείθησαν δὲ μόνον μικραὶ φρουραί, ἵνα κατέχωσι τὸ φραγκικὸν τετραπέλευρον.

Ὁ Θεόδωρος προέβη τότε διὰ μιᾶς εἰς ἐπίθεσιν τῶν ἀπομεμονωμένων ἐκείνων φρουριῶν. Οὕτω δεινὸς δ' ἀπέβη ὁ ἀγὼν ἐν τῷ Civecot, ὥστε μόνον πέντε τῶν γενναίων αὐτοῦ ἀμυντόρων ἔμενον ἄτρωτοι, ὅτε ὁ Ἑρρίκος ἔφθασεν ἐσπευσμένως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς διάσωσιν αὐτῶν, καὶ τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ ποσίρη τὴν φρουρὰν καὶ ἐγκαταλείψῃ τὸ φρούριον. Ἡ Κύζικος ἐπολιορκεῖτο οὕτω στενῶς ἀπὸ τε γῆς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, ὥστ' ἐχρειάσθη δευτέρα ἐκστρατεία πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας. Ὁ Thierry de Loos ἐξωργήθη ἔξωθεν τῶν τειχῶν τῆς Νικομηδείας, καὶ ἡ ὠχυρωμένη αὐτῆς μητρόπολις ἤθελε κυριευθῆ, ἂν μὴ ἐπέστρεφεν ὁ Ἑρρίκος πρὸς διάσωσιν αὐτῆς. Τότε ὠμολογήθησαν διετεῖς σπονδαί. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπέλυσαν τοὺς αἰχμαλώτους, οἱ δὲ Γάλλοι ἐξεκένωσαν τὴν Κύζικον καὶ τὴν Νικομήδειαν, ὧν τὰ ὀχυρώματα κατεσκάφησαν. Αἱ δὲ Πηγαὶ φαίνονται ἤδη κυριευθεῖσαι, καὶ μόνον τὸ Hereke ἀπέμεινε φραγκικόν.

Αἱ σπονδαὶ αὗται, καίπερ οὖσαι ὁμοίως σύμφοροι εἰς ἀμφοτέρους τοὺς συμβληθέντας, διελύθησαν μετ' οὐ πολὺ. Ὁ Λαβιδ καρδοκῶν πάντοτ' εὐκαιρίαν πρὸς ἐπίθεσιν ἔναντιον τοῦ ἀντιπάλου αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας, ἔγραψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, παρακαλέσας νὰ συμπεριληφθῆ εἰς τοὺς ὑπηκόους τοῦ Ἑρρίκου καὶ νὰ θεωρηθῆ ἡ χώρα αὐτοῦ ὡς μέρος τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐξασφάλισας δ' οὕτω τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ἑρρίκου, διέβη τὸν Σαγγάριον, ἐπέδραμε τὰς κτήσεις τοῦ Λασκάρεως μετὰ σώματος Φράγκων ἐπικούρων, καὶ κατ' ἀρχὰς ἐκυρίευσεν πᾶν τὸ προσυχόν. Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς τοῦ Λασκάρεως Ἀνδρόνικος Γίδος ἐπέπεσον αἰφνιδίως ἔναντιον τῶν Φράγκων, ὅτ' εὗρισκοντο ἀπομεμονωμένοι ἐν ταῖς δυσβάτοις στενοῖς τῆς Νικομηδείας, μόλις δὲ που

ἐσώθησαν οἱ ἄγγελοι τῆς πανωλεθρίας. Διὰ δὲ βοηθείας, ἀποσταλείσης ὑπὸ τοῦ Ἐρρίκου, οὐδὲν ἄλλο καταρτίσθη ἢ ἡ ἐπιβραδυνσις τῆς πτώσεως εἰς Ἱσρακείας. ἤτις μετὰ τῆς Ἀμάστριος προσηρτήθη εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας. Μόνη δ' ἐπιτυχία τῶν Φράγκων ἐπῆρξεν ἡ ἀνάστασις τῶν Πηγῶν ὑπὸ τοῦ τιμαριούχου αὐτῶν δυνάστου Πέτρου δὲ Βραχέουσι. Οὐδὲν ἄπορον ὅτι ὁ Λάσκαρις παρεπονέθη εἰς τὸν πάπαν περὶ τῶν παραβάσεων ἐκείνων τῶν σπονδῶν, δεηθεὶς αὐτοῦ νὰ πείσῃ τοὺς Φράγκους, ὅπως ὁμολογήσωσι μόνιμον μετ' αὐτοῦ εἰρήνην, δι' ἧς ἡ θάλασσα νὰ γείνη τὸ ὄριον μεταξύ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν καὶ ἀπειλήσας, ὅτι ἐν περιπτώσει ἀπορρίψεως τῶν ὄρων τούτων ἔμελλε νὰ συμπράξῃ κατὰ τοῦ Ἐρρίκου μετὰ τῶν Βουλγάρων. Ὁ Ἰννοκέντιος Γ' ἀπήντησε παρακινήσας αὐτὸν νὰ προσκυνήσῃ μὲν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἐρρίκον, νὰ ὁμολογήσῃ δὲ ὑποταγὴν εἰς τὸν πάπαν, οὗ ὁ ληγάτος ἔμελλεν ἐπὶ τούτοις νὰ ἐπέμβῃ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ δὲ ἀπάντησις τοῦ Θεοδώρου ἐπῆρξεν ἀπόπειρα πρὸς ἀνακατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καθ' ἣν ἐπιχείρησιν ἔτυχε τῆς βοηθείας τοῦ Φράγκου δυνάστου τῶν Πηγῶν, ἀναδειχθέντος προδότου τοῦ νομίμου κυριάρχου¹. Οὕτως ἐνωρὶς οἱ Λατῖνοι εἶχον διαιρεθῆ ἑναντίον ἀλλήλων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄνδρες εὐγενῶν οἰκῶν εἰσηλθόν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἑλλήνων.

Τότε αἴφνης νέος ἐχθρὸς, καὶ δὴ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου οἴκου τοῦ Λασκαρέως, ἐπῆλθε παρακωλύων τὴν πρόοδον αὐτοῦ καὶ ταράσσων τὴν εἰρήνην τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ φυγᾶς αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Γ' ἀφ' οὗ πρῶτον εἶχε πλανηθῆ ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, ἔφθασεν εἰς τὴν ἀλλήν τοῦ Καίχοσρόου, ὃν πρό τινων ἐτῶν εἶχε στεγάσει, βαπτίσει καὶ νίθετιήσει ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ ἐκπτώτος μονάρχης ἠξίωσε παρὰ τοῦ Σουλτάνου ν' ἀνακτῆσῃ χάριν αὐτοῦ ὡς νομίμου αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων τὸ στέμμα, ὃπερ εἶχε σφετερισθῆ ὁ ἴδιος αὐτοῦ γαμβρὸς. Ὁ φιλόδοξος σουλτάνος, ὅστις δὲν εἶχε λησμονήσει, ὅτι οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ εἶχόν ποτε ἄρξει ἐν Νικαίᾳ, ὑπολαμβάνων, ὅτι ὁ ὑπ' αὐτοῦ ξενιζόμενος ἤθελε χρησιμεύσει ὡς ἐπωφελὲς ὄργανον τῶν ἰδίων αὐτοῦ σκοπῶν, ἔστειλε τελεσίγραφον εἰς τὸν Θεόδωρον, προτείνων εἰς αὐτὸν νὰ ἐκλέξῃ μεταξύ παραιτησεως ἢ πολέμου. Ὁ δὲ Θεόδωρος ἀντιπάσης ἀπαντήσεως ᾤδευσεν ἑναντίον τοῦ Καίχοσρόου εἰς τὴν κατὰ

1. B u c h o n Recherches et Materiaux Τόμ. Β' σ. 211

τὸν Μαϊάνδρον Ἀντιόχειαν, ὅπου εἶχε προχωρήσει μετὰ τοῦ Ἀλέξιου. Ἡ συγκροτηθεῖσα μάχη ἀπέβηκε τὸ κατ' ἀρχὰς ἐναντίον τοῦ Λασκαρέως ὀκτακόσιοι Λατῖνοι μισθοφόροι, οἵτινες παρὰ τὸν ἀφορισμὸν τοῦ πάπα συνώδενον αὐτὸν, κατεστράφησαν, καὶ ὁ σουλτᾶνος κατέφερε τρομερὸν πλήγμα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας προκαλέσαν τὴν ἀπὸ τοῦ ἵππου πτώσιν αὐτοῦ. Ἐπὶ τινα ὥραν ὁ Λάσκαρις ἐφαίνετο ἐκτεθεμένος εἰς τὸ ἔλεος τοῦ πολεμίου, ἀλλὰ μετὰ μεγάλης ἐτοιμότητος πνεύματος ἀνέσπασε τὸ ξίφος καὶ ἔκοψε τοὺς πόδας τῆς φορβάδος ἣν ἵππευεν ὁ σουλτᾶνος. Ὁ Καίχοσρός ἔπεσεν, πάραυτα δ' ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐκόπη καὶ ἐνεπήχθη ἐπὶ δόρατος εἰς κοινὴν θῆαν τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ¹. Οἱ δὲ Σελδσοῦκοι, στερηθέντες τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν εὐχαρίστως σενωμολόγησαν εἰρήνην. Ὁ νικητὴς συμπαρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Ἀλέξιον εἰς τὴν Νίκαιαν, ἐτύφλωσε αὐτὸν κατὰ τινα μαρτυρίαν² καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὴν μωνὴν τοῦ Ὑακάνθου ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Θρίαμβος οὕτω δραματικὸς ἐνέπνευσε τὴν φαντασίαν ἢ μᾶλλον τὴν ρητορικὴν τῶν δύο τότε ζώντων κυριωτάτων λογοτεχνῶν. Καὶ ὁ μὲν Νικήτας Χωνιάτης συνέγραψε πανηγυρικὸν τοῦ νικητοῦ τοῦ καταβαλόντος τοὺς τέως ἀνικητοὺς Τούρκους, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μιχαὴς Ἀχομινάτος, ὁ πρώην μητροπολίτης τῶν Ἀθηνῶν, ἔστειλεν ἐπιστολὴν συγχαρητήριον ἐκ τῆς ἐν τῇ νήσῳ Κέῳ ἐξορίας αὐτοῦ, ἐν ἧ παρεβάλλε τὸν Λάσκαριν πρὸς τὸν Ἡρακλέα καὶ Βασίλειον τὸν Βουλγαροκτόνον. Αὐτὸς δ' ὁ Λάσκαρις ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐπαγγελλόμενος, ὅτι, ἂν σύμπαντες οἱ ὁμογενεῖς ἤθελον βοηθήσει αὐτόν, ἔμελλε μετ' αὐτῶν πολὺν χρόνον ἐλευθερώσει τὴν χώραν τῶν λατινικῶν μολοσσῶν καὶ οὗτοι ὑπεσχέθησαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν βοήθειαν αὐτῶν, ἂν ἤθελεν ἐπιτεθῆ ἑναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Διάφορος δ' ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα ἐπίδρασις

1. Ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης [17] λέγει, ὅτι τὴν κεφαλὴν τοῦ σουλτάνου ἀπέταμεν ἀγνωστος χεῖρ. Ὁ δὲ Νικήτας Χωνιάτης [ἐν τῇ τοῦ Σάθα Μεσαιωνικῆ βιβλιοθήκῃ Τόμ. Α' σ. 132 ἐν τινι ῥητορικῷ χωρίῳ καὶ ὁ Ἀβελιφόδας [Historiens Orientaux Τόμ. Α σ. 86] λέγουσιν αὐτὸν φονευθέντα ὑπὸ τοῦ Λασκάρους.

2 Σάθα Μεσαιωνικῆ βιβλιοθήκῃ Τόμ. Ζ' σ. 457.

τοῦ περὶ τῶν συμβάντων ἀγγέλματος. Ἡ κρίσις αὐτοῦ περὶ τῆς νίκης τοῦ Λασκάρεως ὑπῆρξεν ὅτι ὁ νικητὴς εἶχεν ἠττηθῆ, ἐπειδὴ τὴν ἀπώλειαν τῶν Λατίνων μισθοφόρων ἰτελόγιζεν ὡς ὑπερβάλλουσαν κατὰ πολὺ τὴν ἠτταντῶν Τούρκων. Ἄλλως δ' ἐγένωσκεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες, παρορμώμενοι ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας αὐτῶν, ἐμελέτων ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ ὁ ἀπειράσισε νὰ μὴ ἀναμείνη μακρότερον, ἀλλὰ νὰ προσβάλῃ αὐτοὺς αὐτὸς πρῶτος. Κατ' ἀκολουθίαν διεπεραιώθη εἰς τὰς Πηγὰς, τὴν μόνην τότε ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατεχομένην πόλιν, ἧς ἀπὸ τῆς προδοσίας τοῦ Bracheuil ἐδυνάστευεν ὁ Ἐρρῖκος de Grangerin ¹, καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ Λάσκαρις ἐτράπη εἰς τὰ ὄρη. Ἄλλ' οἱ γογγυσμοὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐπιχθῶν, ὧν αἱ κτήσεις ἐξετίθεντο οὕτως εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Φράγκων ἰπέων, ἠνάγκασαν τὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα νὰ συνάψῃ μάχην. Αἱ ἀντίπαλοι στρατιαὶ συνεκρούσθησαν παρὰ τὸν Ρύνδακον τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1211, καίτοι δὲ ὁ στρατὸς τοῦ Λασκάρεως ἦτο κατὰ πολὺ πολυαριθμότερος καὶ συνέπραττε μετ' αὐτοῦ νέον σῶμα Λατίνων αὐτομόλων, τὴν νίκην κατήγαγεν ὁ Ἐρρῖκος, ὅστις συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ καταληφθεῖσαν εἰς ἡμᾶς ἔκθεσιν περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐκστρατείας οὐδὲ ἓνα ἀπέβαλεν ἄνθρωπον. Ἐπὶ τούτοις δ' οἱ Ἕλληνες ὠδεύσαν κατ' εὐθείαν εἰς τὰ σύνορα τῶν Σελδσοῦκων καὶ ὑπετάγησαν εἰς τὸν νικητὴν, οὐ παροιμακὴ ὑπῆρξεν ἡ πραότης πρὸς τοὺς ἠττημένους. Ὀλίγα μόνον κάστρα ἀντεῖχον, μείναντα πιστὰ εἰς τὸν Θεόδωρον, καὶ ὁ Ἐρρῖκος ἀνήγγειλεν ἐκ Περγάμου εἰς ἅπαντας τοὺς φίλους τὸν θρίαμβον αὐτοῦ κατὰ τῶν τεσσάρων ἐχθρῶν τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας, ὧν ὁ Λάσκαρις ἦτο ὁ πρῶτος καὶ ὁ μάλιστα τῶν ἄλλων προέχων. Πρὶν δὲ παρέλθῃ πολὺς χρόνος αἱ σημαῖαι αὐτοῦ εἶχον φθάσει πρὸς νότον μέχρι αὐτοῦ τοῦ Νυμφαίου πλησίον τῆς Σμύρνης, πρὸς δὲ ἀνατολὰς μέχρι τοῦ Παιμανηνοῦ καὶ τῶν Λεντιανῶν ἐγγὺς τῆς Προύσης. Ἄλλ' ἡ ἐπιδρομὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦτο εὐκολωτέρα ἢ ἡ συγκράτησις αὐτῆς, ἐπειδὴ οἱ Φράγκοι ἀπετέλουν μόνον δράκια ἀνδρῶν καὶ ὁ Ἐρρῖκος μάτην ἐκάλει μαχίμους ἀποίκους ἐκ τῆς Ἑσπερίας. Διὸ ἦλθεν εἰς συνθηκολογίαν πρὸς τὸν ἀντίπαλον. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐκράτησε τὴν Τρωάδα καὶ τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τοῦ Οὐλουμπάδ, πρὸς ἀνατο-

1. Recueil des Historiens des Croisades. Lois Tom. B. σ. 470.

λὺς δὲ τούτων καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀδραμυττίου πρὸς νότον μέχρι τῆς Σιμόνης ἔβαιντο αἱ κτήσεις τοῦ Λασκάρους. Μεταξὺ δὲ τῶν κτήσεων τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν κατελείφθη οὐδετέρα ἄοικος ζώνη καὶ αὐστηρὰ συνοριακὴ φρουρὰ παρημποδίζε τὴν μετανάστευσιν ἐκ τῆς ἑτέρας αὐτῶν εἰς τὴν ἄλλην. Ἀλλὰ καὶ τῆς περιορισμένης ἐκείνης φραγματικῆς ἐκτασεως ἡ φύλαξις ἀνετέθη ἀναγκαίως εἰς Ἑλληνικὴν φρουρὰν ὑπὸ Ἕλληνα ἀρχηγόν.

Καὶ ἡ μὲν μετὰ τῶν φράγκων ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου συνομολογηθεῖσα συνθήκη ἐξηλεγχίθη μόνιμος, παρεβάθη δὲ μόνον ὑπὸ ἐπιδρομῆς τοῦ δουκὸς τῆς Νάξου, ἣν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας ἐξεδιζήθη, ζώγωντας τὸν πολέμιον· ἀλλ' ὁ νέος Σελδσουκίδης σουλτάνος Καὶ Κάους Α' δὲν εἶχε λησμονήσει τὸν θάνατον τοῦ πατρός. Τῷ 1214 ἢ τῷ 1215 ἐπιτυχῆς ἐπιδρομὴ ἤγαγεν εἰς τὴν ζώγησιν τοῦ Λασκάρους. Καὶ ἡ μὲν πρώτη αὐτοῦ σκέψις ὑπῆρξε τὸ νὰ φονεύσῃ τὸν αἰχμάλωτον, ἀλλ' ἠρκέσθη ὅμως εἰς λύτρα καὶ εἰς τὴν παραχώρησιν ἐνίων κίστρων καὶ πόλεων. Τοιαῦται αἰφνίδια μεταπτώσεις τύχης ἦσαν χαρακτηριστικαὶ τῆς περιόδου ἐκείνης τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ὁ Καὶ Κάους ἐξηκολούθησε τὸ κατακτητικὸν αὐτοῦ στάδιον, ἐκυρίευσεν τὴν Σινώπην, ἣτις ἀνῆκεν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος, ἐφόνευσεν τὸν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἄρχοντα Δαβίδ καὶ ἠνάγκασεν τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον νὰ πληρώσῃ φόρον καὶ νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὸν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν¹.

Ἐφ' ἱκανὰ ἔτη ὁ Θεόδωρος ἐξηκολούθησεν εἰρηγεύων πρὸς τὸν Λατίνον αὐτοκράτορα, ἐπειδὴ ἡ συζυγία τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀδελφῆς μετὰ τοῦ δουκὸς τῆς Νάξου ἐξησφάλιζεν εἰς αὐτὸν τὴν φιλίαν τοῦ ἰσχυροῦ τούτου ὑποτελοῦς τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ εἶχε χηρεύσει, καὶ μετὰ γάμον ἀτυχῆ μετ' Ἀρμενίδος τινὸς βασιλόπαιδος ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τῆς Λατίνης αὐτοκρατέρας Ἰσλάνθης Μαρίαν τὴν ἀπὸ Κουρτεναίης. Ἦτο δὲ οὗτος γάμος πολιτικός, δυνάμενος νὰ δώσῃ εἰς τὸν Λάσκαριν τὸ δικαίωμα ἀξιώσεων ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ ἀδελφοῦ τῆς συζύγου. Καὶ πράγματι διαρκούσης τῆς μεσοβασιλείας, ἣτις διέρρευσεν πρὸ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1221 ἀφίξεως τοῦ αὐτοκράτορος Ῥοβέρτου, ὁ Λάσκαρις ἐσχεδίασε δευτέραν

1 *Adnot. Historien Orientaux Tom. A' σ. 87. Παπαλεπούλου Καρμάως Fontes σ. 131*

ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς πόλεως ταύτης. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ ἐματαιώθη ὑπὸ ἀντεπιθέσεως. Διὸ συμφωλόγησεν εἰρήνην μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς γυναικὸς, καὶ μόνον ὁ θάνατος ἐκώλυσεν αὐτὸν νὰ ἐνισχύσῃ τὰς συγγενικὰς αὐτοῦ σχέσεις καὶ μετ' αὐτῶν τὸς ἰδίας ἐαυτοῦ ἀξιώσεις διὰ γάμου τῆς θυγατρὸς Εὐδοκίας μετὰ τοῦ Ροβέρτου. Θανὼν δὲ τῷ 1222, ἐτάφη μετὰ τῆς πρώτης συζύγου καὶ τοῦ πατρὸς αὐτῆς Ἀλεξίου Γ' ἐν τῇ κατὰ τὴν Νίκαιαν μονῇ τοῦ Ἰακίνθου. Εἶχε δ' ἓνα καὶ μόνον ζῶντα υἱὸν ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας συζύγου, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ παῖς ἐκεῖνος εἶχεν ἡλικίαν ὀκτὼ μόνον ἐτῶν, ἀνέθηκε τὴν αὐτοκρατορίαν εἰς τὸν δεύτερον σύζυγον τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς Ἰωάννην Δούκαν Βατάτζην.

Οἱ Ἕλληνες, καθ' ἃ ὡμολόγησαν οἱ ἱστορικοὶ αὐτῶν ὄφειλον πολλὰ εἰς τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν παλινορθώσαντα τὴν πεπτωκυῖαν αὐτοκρατορίαν. Ὁ Λάσκαρις ἀντιμετώπισας μεγάλας δυσκολίας, ἀνεγνωρίσθη ὡς ἡγέτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Ἀσίᾳ, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Φράγκοι ἐθαύμαζον τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ καὶ τὴν στρατιωτικὴν δεξιότητα. Ἦτο γενναῖος πρὸς τοὺς φίλους· καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι διέταξέ ποτε νὰ ἐκδραῖψῃ ζῶν ἐχθρὸς τις, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ὑπῆρξε διπρόσωπος προδότης καὶ στίγμα τῶν Φράγκων ἱπποτιῶν. Ὡς πολιτικός δὲ ἀνὴρ ὁ Λάσκαρις ἐπέδειξε τὴν τόλμην ἐκείνην, ἣν ἀπῆτουν αἱ περιστάσεις, καὶ ἐπωφελήθη τὰς παρουσιαζομένας εὐκαιρίας ὅπως μεταχειρίζεται τὴν μίαν φυλὴν κατὰ τῆς ἄλλης, τοῦθ' ὅπερ πάντοτε συνεπέφερε τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα, συγχρόνως δὲ ἀνέπτυξε τὴν δεξιότητα δημιουργικῆς πολιτικῆς, ἀναδειξας τὴν νέαν αὐτοῦ πρωτεύουσαν κέντρον παντὸς ὃ τι ἄριστον εἶχεν ὁ ἑλληνικὸς κόσμος. Ἀπὸ τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Θράκης, καθ' ἃ καὶ ἐπὶ τοῦ Βυζαντίου ἡ ἐπιχώριος ἀριστοκρατία συνέρρεεν εἰς τὴν αὐλὴν αὐτοῦ· εἰς αὐτὸν τε δὲ καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ ἀπηυθύνοντο οἱ παρὰ τὸν Βόσπορον συντάκται παρακλητικῶν ἐπιστολῶν· ἐστέγασε δὲ τὸν ἱστορικὸν Νικήταν τὸν Χωνιάτην, ὅστις ἀντίμειψε τὴν ξενίαν αὐτοῦ διὰ τριῶν πανηγυρικῶν λόγων, καὶ ἐπειράθη νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν Νίκαιαν τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἱστορικοῦ, τὸν Μιχαὴλ Ἀκωμινάτον, ἐκ τῆς ἐρημικῆς Κέω, ἐν ἣ διέτριβεν. Ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ ἡ Νίκαια ἀπέβη πόλις τῶν λογίων, ὅπου ἠδύνατο νὰ σπουδασθῇ ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ ποιητικὴ, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ἐν Σμύρνῃ ὁ Δημήτριος Καρούης, ὁ καλούμενος «ὑπάτος τῶν φιλο-

σόφων» ἐδίδασκε τὴν λογικὴν. Ἄλλ' ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ νοημοσύνη τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου καθίστανον εἰς αὐτὸν ἀπεχθεῖς τὰς λεπτολόγους ἐκείνας συζητήσεις, αἵτινες ἀπετέλουν τὸ χάσμα τῶν Βυζαντινῶν θεολόγων καὶ περὶ ὧν προσεδοκάτω, ὅτι θὰ εὑρισκόν κατάλληλον ἔδαφος ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἐν ἧ εἶχον συνέλθει δύο μεγάλαι ἐκκλησιαστικαὶ σύνοδοι. Ἄλλ' οὐχ ἦττον ὁ Θεόδωρος εἶχε τελείαν συνείδησιν τῆς σημασίας τοῦ κλήρου ὡς δυνάμεως ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς. Διὸ εἶχεν ἐγκαταστήσει μὲν τὸ πατριαρχεῖον ἐν τῇ πρωτεύουσῃ αὐτοῦ, ὑπεστήριξε δὲ τὰς χάριν ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν προσπαθείας τοῦ πατριάρχου ἐν συνόδῳ ἣτις ἐμελλε νὰ συγκροτηθῇ ἐν αὐτῇ. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἀπέτυχεν τῶν Ἑλλήνων τῆς τε Ἡπείρου καὶ τῆς Τραπεζοῦντος ἀρνηθέντων νάναγνωρίσωσι τὴν ἀρχὴν τοῦ πατριάρχου τῆς Νικαίας, οὗ ἡ πραγματικὴ δικαιοδοσία περιορίσθη ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς ἰδρύσεως αὐτοκεφάλου σερβικῆς ἐκκλησίας καὶ δύο λατινικῶν ἐπισκοπῶν, τῆς Νικομηδείας καὶ τῆς Τρωάδος².

Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα καὶ εἰρηνικώτερα ἔτη τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ὁ Θεόδωρος προήγαγε τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν Βενετῶν, εἰς οἷς παρεχώρησεν ἀτέλειαν δασμῶν πληρονομένων ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ τῆς Νικαίας· διὸ ἀπητήθη ἴδιον σύστημα νομισμάτων. Καὶ πέντε μὲν χαραῖες χρυσῶν νομισμάτων φέρουσι τὴν εἰκόνα καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐπιγραφαὶ δὲ πύργων ἐν Προύσῃ, ἐν Νικαίᾳ καὶ Μπεντερεγλῇ διασφύζουσιν ἔτι τὸ ὄνομ' αὐτοῦ καὶ χρησιμεύουσιν ὡς δεῖγμα τῶν πολλῶν κτηρίων, ἅτινα ὑποδόμησε.

Τὸ αὐτὸ δ' ἔτος, καθ' ὃ Θεόδωρος, ἀπέθανε καὶ ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ, ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ τῆς Τραπεζοῦντος. Διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως στερηθεὶς πάσης ἐλπίδος ἐπεκτάσεως πρὸς δυσμὰς φαίνεται στρέψας τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς τὰς βορείους ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ καταστήσας τὴν Κορμαϊαν ὑπόφορον εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Ἡ ἀσιατικὴ αὐτοῦ αὐτοκρατορία ἐξετείνεται τότε πρὸς δυσμὰς μόνον μέχρι τοῦ Οἰναίου καὶ τοῦ ποταμοῦ Θερμώδοντος, ἀνατολικὸν δὲ σύνορον αὐτῆς ἦτο ἡ Σεβαστούπολις, κειμένη εἰς ἀπόστασιν δεκαοκτῶ ὠρῶν ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος³. Ἄλλ' ἡ πρωτεύουσα

1. Νικηφόρου Βλεμμύδου σ 4

2 Βυζαντινὰ χρονικά Τόμ. Γ' σ. 275.— Innocentius III Epistolatum XIV, 90

3. Παπαδοπούλου *Κεραμεικός*. Fontes σ. 117—118.

τῆς αὐτοκρατορίας ἐθεωρεῖτο ἀπόρητος ἕνεκα τῆς τε φυσικῆς αὐτῆς θέσεως καὶ τῆς τεχνητῆς ὀχυρώσεως. Τὸ γλυκὺ αὐτῆς κλίμα, οἱ ἀμπελῶνες καὶ ἔλαιῶνες αὐτῆς, τὸ ἐξαιρετικὸν αὐτῆς ὕδωρ καὶ ἡ ἀφθονία τῆς ξυλείας συνετέλουν εἰς τὸ ἀναδείξωσι τὴν Νίκαιαν συμφώνως πρὸς τὴν ἔκφρασιν ἐνθουσιώδους πανηγυριστοῦ κόρην τοῦ ὀφθαλμοῦ συμπάσης τῆς Ἀσίας. Ἐπὶ μακρὸν δὲ χρόνον ὑπῆρξεν ὑπὸ τὴν ἰδιαίτουσαν προστασίαν τοῦ ἁγίου Εὐγενίου, οὗ ἡ μονὴ ὡς καὶ ἡ τῆς Χρυσοκεφάλου Θεοτόκου ἦσαν ἤδη χαρακτηριστικὰ τῆς πόλεως.

Ὁ Ἰωάννης Γ' Βατάτζης, ὁ δεύτερος αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας, δὲν ἔμεινε μακρὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἄνευ ἀντιστάσεως. Δύο τῶν ἀδελφῶν τοῦ Θεοδώρου Λασκάρου δὲν ἠδυνήθησαν νάνεχθῶσι τὴν ἀνάρρησιν τοῦ θρακὸς ἐκείνου εὐπατρίδου, ὅστις ἀνῆκεν μὲν εἰς καλὴν οἰκογένειαν καὶ εἶχε περιβληθῆ ὑψηλὸν ἀξίωμα ἐν τῇ αὐτῇ, ἀλλὰ μόνον διὰ κηδεστίας συνεδέετο πρὸς τὸν ἰδρυτὴν τῆς αὐτοκρατορίας. Διὸ συνήθροισαν ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ χρημάτων καὶ ἐπαγγελιῶν στρατὸν φραγκικόν, καὶ ἠγούμενοι αὐτοῦ ἐπανῆλθον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Βατάτζης συνεκρούσθη πρὸς αὐτὸν πλησίον τοῦ Ποιμανηνοῦ, αὐτῆς ἐκείνης τῆς θέσεως, ὅπου εἶχε συμβῆ ἡ πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν μάχη καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἀνδρείας ἐνίκησεν ἐν μάχῃ κρισίμῃ. Τέσσαρα γειτονικὰ φρούρια περιέπεσον εἰς αὐτόν, καὶ τῷ 1225 ὁ Λατῖνος αὐτοκράτωρ προθύμως ἔτυχεν εἰρήνης παραχωρήσας τὰς Πηγὰς. Οἱ φράγκοι κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἑνὸς τῶν ἰδίων αὐτῶν χρονογράφων ἀπέβαλον «σχεδὸν ἅπασαν τὴν χώραν, ἣς εἶχε κερδηθῆ πέραν τοῦ Ἑλλησπόντου» ἐγκατέλιπον τὴν Τρωάδα καὶ ἐκράτησαν μόνον τὸ ἔδαφος πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Νικομηδείας. Ὁ ἐνθουσιώδης πατριάρχης εὐλόγως παρώρμα αὐτούς νάποχωρήσωσιν εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν χώραν¹. Καὶ πέραν τῶν ὠκτῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπληξεν αὐτούς ἡ μακρὰ χεὶρ τοῦ Ἑλλήνος αὐτοκράτορος. Ὁ στόλος αὐτοῦ οὐ μόνον ἐφρούρει τὰ Λαρδανέλλια ἀπὸ τοῦ προτέρου ἐν Λαμψάκῃ προκτορείου τοῦ οἴκου Κυρίνη καὶ παρεκώλυε πλοῖα ἐρχόμενα ἐκ δυσμῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ κατέλαβε τὰς τέσσαρας νήσους Λέσβον, Χίον, Σάμον καὶ Ἰκαρίαν, αἵτινες εἶχον παραχωρηθῆ εἰς τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα διὰ τῆς συνθήκης τῆς διαγομῆς τῶν

1. Revue des études grecques Tόμ Ζ' σ. 18.

σταυροφόρων. Ἐπεχείρησε δὲ τῷ 1233 καὶ ἔκστρατείαν ἐναντίον τοῦ Λέοντος Γαβαλά τοῦ «αὐθέντου τῆς Ρόδου καὶ τῶν Κυκλάδων», ὅστις ἔφερε τὴν ἀλαζονικὴν προσωνυμίαν καίσαρος καὶ ἡξίου ἀνεξάρτησίαν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος, ἢ ἀλλ' ἢ ἔκστρατεία ἐκείνη ἀπέτυχε, καὶ ὁ Βατάτζης δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὸ ὀνομοστὸν φρούριον τῆς Ρόδου. Ὁμοίως δ' ἀτυχῆς ὑπῆρξεν ἄλλη κατὰ θάλασσαν ἐπιχείρησις πρὸς βοήθειαν τῶν Κρητῶν, οἵτινες εἶχον ἐπαναστατήσῃ ἐναντίον τῆς Βενετίας. Καὶ ἐκυρίευσεν μὲν ὁ στρατὸς τοῦ αὐτοκράτορος φρουρίᾳ τινα τῆς Κρήτης, καὶ ἀπόσπασμα αὐτοῦ διετηρήθη ἐφ' ἱκανὰ ἔτη ἐπὶ τῆς νήσου, ἀλλ' ἢ ἔκστρατεία αὕτη ἐστοίχισεν εἰς τὸν Βατάτζην σχεδὸν τὸ ὅλον τοῦ στόλου αὐτοῦ, ναυαγίσαντος ἐν τινὶ τρικυμίᾳ ἔξωθεν τῶν Κυθῆρων.

Ὁ Βατάτζης εἶχε νικήσει τοὺς Φράγκους, ἀλλ' εἶχεν ἀκόμη ἐχθροὺς ἐπιφόβους ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ αὐτῇ. Καὶ ἢ μὲν ζώγρησις τῶν ἀδελφῶν τοῦ Λασκάρεως ἐν τῇ παρὰ τὸ Ποιμανηνδὸν μάχῃ καὶ ἢ τύφλωσις αὐτῶν πρὸς τιμωρίαν τῆς προδοσίας εἶχε καταστήσει αὐτοὺς ἀβλαβεῖς, ἀλλὰ νέα συνωμοσία, διοργανωθείσα ὑπὸ τοῦ πρωτεξάδελφου αὐτοῦ Νεστόγγου καὶ ἐνίων ἄλλων μεγιστάνων, ἀνεκαλύφθη κατ' αὐτὸν ἐκείνον τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἠγωνίζετο ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς χώρας. Ἡ ἐπιείκεια τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὸν πρωτεύοντα τῶν συνωμοτῶν, ὅστις ἀπλῶς ἐφυλακίσθη καὶ ἔπειτα κατώρθωσε νὰ ποδράσῃ, ἐξέπληξε τοὺς συγχρόνους. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης περιεστοίχισεν ἑαυτὸν διὰ φρουρῶν καὶ εἰσήκουσε τὰς δεήσεις τῆς συζύγου, καθ' ἃς ὤφειλε νὰ προφυλάσῃ ζωὴν πολυτιμον διὰ τὴν χώραν αὐτοῦ. Περὶ ἐκείνον δὲ τὸν χρόνον πιθανῶς μετέθεσε τὴν πρωτεύουσαν εἰς τὸ Νυμφαῖον, τὴν προσφιλεῖ αὐτῷ χειμερινὴν διαμονὴν, ἣτις ἔκτοτε ἐξηκολούθησε διαμείνασα ἢ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως μέχρι τῆς ἀνακτῆσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς εὐφόρου πεδιάδος πλησίον τῶν Κλαζομενῶν ἐκλεχθείσης χάριν αὐτοκρατορικῆς ἐξοχικῆς διαμονῆς ἐν ὥρᾳ ἕαρος. Ἡ δὲ Νικαία ἐξηκολούθησεν οὕσα ἢ ἔδρα τοῦ πατριάρχου, καὶ ἐκεῖ ἐγένετο ἢ στέψις τῶν αὐτοκρατόρων.

Ἡ ἐκλογή τοῦ γηραιοῦ μαχητοῦ Ἰωάννου Βριεννίου ὡς Λατίνου αὐτοκράτορος ἐνέπλησε τοὺς Φράγκους τῆς προσδοκίας ἀνακτι-

1. *Νικηφόρου Βλεμμύδου* σ 61—2. —Schlumberger *Nomismatique del' Orient latin* σ. 215, Πίν. VIII ἄρ. 17, 18.

σεως τοῦ ἐδάφους, ὅπερ εἶχον ἀποβάλλει ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ διὰ τῆς τελευταίας εἰρήνης. Εἰς τῶν ὄρων τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὅτι θὰ ἐγίνετο κύριος τοῦ «δουκάτου τῆς Νικομηθείας» καὶ ὅτι τὸ βασίλειον τῆς Νικαίας μετὰ πάντων αὐτοῦ τῶν ἐξαρτημάτων καὶ πάσης τῆς χώρας, ἦν οἱ Λατίνοι ἐκεκτηντό ποτε πέραν τοῦ Ἑλλησπόντου, συμπεριλαμβανομένου τοῦ δουκάτου τῶν Νεοκαστρῶν ἢ ἔμελλε νὰ πορῆ κτῆσις τοῦ Βαλδουίνου Β'. Ὁ Ἰωάννης ἀνέμεινε μετ' ὑπομονῆς, ἕως κάμῃ καταλλήλους παρασκευὰς χάριν ἀνακτήσεως τῶν φανταστικῶν ἐκείνων «βασιλείων» καὶ «δουκάτων» καὶ ἕως φθάσῃ εὐνοϊκῇ ὥρᾳ ἐπιθέσεως. Κατάλληλος δ' εὐκαιρία ἐφάνη ἢ ἐξάντλησις τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔναντίον τῆς Ρόδου ἐκστρατείας τοῦ 1233, καὶ ὁ Λατῖνος αὐτοκράτωρ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Λαμπσακον. Ἀλλ' ὁ Βατάτζης, καίτοι ὁ στρατὸς αὐτοῦ εἶχεν ἠλαττωθῆ κατ' ἀριθμὸν, ἀνεδείχθη οὕτω δεξιὸς στρατηγός, ὥστε ἠνάγκασε τοὺς ἐχθροὺς νὰ φύγῃ εἰς τὴν παραλίαν, ὅπου ἦτο πρόχειρος πάντοτε ὁ στόλος αὐτῶν. Μία ἀξία λόγου ἐπιτυχία ἢ ἀνακατάληψις τῶν Πηγῶν, ὑπῆρξε τὸ μόνον ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιμακρὸν σχεδιασθείσης ἐκείνης ἐκστρατείας². Ὁ Ἰωάννης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ οἱ Φράγκοι δὲν ἐπανέλαβον τὴν ἀπόπειραν τῆς ἐπιδρομῆς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐκτοτε δὲ οὐχὶ ὑπ' αὐτῶν ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀνανεωθείσης ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἠδύνατο νὰ ἐπαχειρηθῆ ὁ ἐπιθετικὸς ἀγὼν, καὶ σκοπὸς τοῦ Βατάτζη ἀπέβη ἢ ἐκτέλεσις τῶν πόθων τοῦ προκατόχου καὶ ἡ ἔξωσις τῶν Φράγκων ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ Ἀσίᾳ ἠλαττωμένων αὐτῶν κτήσεων.

Τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἔχων ὑπ' ὄψιν ἐπεξήτησε συμμαχίαν μετὰ τοῦ Ἰωάννου Ἀσάν Β' τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων, τῶν πατροπαραδότων ἐχθρῶν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ὃν ἡ ἐπιφανὴς νίκη κατὰ τῶν νικηφόρων Ἑλλήνων τῆς Ἡπείρου ἐν τῇ μάχῃ τῆς Κλοκοτονίτζας εἶχε καταστήσει τὸν πρωτεύοντα παράγοντα ἐν τῇ πολιτικῇ τῶν Βαλκανίων. Ἡ μνηστεία τῶν τέκνων αὐτῶν, ἔτι νεαρὰν ἡλικίαν ἔχόντων, ἐφάνη ἑξασφαλίζουσα τὴν σύμπραξιν αὐτῶν ἐναντίον τῶν Φράγκων, καὶ ὁ Βατάτζης ἐπανηγύρισε τὴν ἄλωσιν τῆς βενετικῆς

1 Fontes rerum Austriacarum Μέμ. Β' Τόμ. ΙΓ' σ. 255

2. Byzantinische Zeitschrift Τομ. ΙΔ' σ. 219.— Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux Τόμ. Β. σ. 382.

ἀποικίας Καλλιπόλεως ἐν ταχείᾳ ἐπαλληλία καὶ τοὺς ἀρραβῶνας τοῦ υἱοῦ Θεοδώρου. Μετ' οὗ πολὺ ἡ Θράκη εἶχε σχεδὸν ἀπαλλαγῆ τῶν Λατίνων, καὶ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας τὸ πρῶτον τότε ἐπεξετάθη εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου ὁ ποταμὸς Ἐβρὸς ἔγινε τὸ σύνορον μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν σλαβικῶν κρατῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ σύμμαχοι προέβησαν εἰς πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως «μετὰ ἀπείρων χιλιάδων ἐνόπλων ἀνδρῶν»¹ ἕως ὃ προσεγγίζων χειμῶν τοῦ 1235 ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψωσιν οἴκαδε. Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ἐπανάλαβον τὴν πολιορκίαν κατὰ τε γῆν καὶ θάλασσαν, ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην αἱ ἠνωμένα δυνάμεις τῶν Λατίνων ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεσιν αὐτῶν. Ἄν ἤθελον ἐπιτύχει οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βούλγαροι ἔμελλον νὰ ἐρίσωσι περὶ τῆς κατοχῆς τῆς πόλεως εἰς ἣν ἀμφοτέροι ἐπωφθαλμίων. Ὡς δ' εἶχον τὰ πράγματα, ἡ ἥκιστα φυσικὴ συμμαχία ἀπέβη ἀσθενεστέρα, ἐπειδὴ ὁ ἕτερος τῶν συμμάχων ἐλάμβανεν ὃ τι ὄφειλε νὰ θυσιάσῃ καὶ ὁ ἄλλος ὃ τι εἶχε βοηθήσει, ὅπως ἀποδώσῃ. Καὶ ὁ μὲν Ἕλληνας αὐτοκράτωρ μετενόει βεβαίως ἐπὶ τῷ ὅτι ἡ ἀμοιβὴ ἦν ὄφειλε νὰ πληρώσῃ χάριν τῆς βοήθειας τῶν Βουλγάρων ἐπὶ ἧρξεν ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἐκκλησίας τοῦ Τυρνόβου καὶ ἡ ἀπόσχισις αὐτῆς ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου. Ὁ δὲ Βούλγαρος τσάρος συνεΐδε πάντως ὅτι εἶχεν ἀντικαταστήσει γείτονα ἀσθενῆ καὶ κλονούμενον δι' ἡγεμόνος ἀκμαίου καὶ ἰσχυροῦ καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀλλοδαπῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας συνετέλει εἰς τὴν παλινόρθωσιν ἐθνικῆς δυναστείας, ἧτις ἔμελλε νὰ διανοίξῃ τὴν ὁδὸν πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ τὸ Αἰγαῖον. Συνδυασμὸς δὲ προσωπικῶν λόγων καὶ θεολογικῶν ἐπιδράσεων ἠγαγον περαιτέρω εἰς τὴν διάσπασιν τῆς συμμαχίας. Ἡ σύζυγος τοῦ Ἀσάν, ὀρρωμένη ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Οὐγγαρίας, συνεδέετο πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχουσαν δυναστείαν, καὶ ὁ πάπας Γρηγόριος Θ' ὅστις προσεδόκα νὰ ἐλκύσῃ τὸν τσάρον τῶν Βουλγάρων εἰς τὸ ρωμαϊκὸν δόγμα, κατήγγειλε τὸν Βατάτζην ὡς ἐχθρὸν τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ἀλαζονικὴν ἐπιστολήν, ἐν ἧ ὁ Ἕλληνας ἡγεμὼν ἠξίου ὅτι ἦτο ὁ πραγματικὸς αὐτοκράτωρ ὡς κληρονόμος τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ρητῶς ἔλεγεν εἰς τὸν ποντίφικα, ὅτι ὑπεχώρησε μὲν εἰς ἀνωτέραν δύναμιν, ἀλλὰ δὲν

1. Les Registres de Grégoire IX Tόμ. Β' σ. 218.

εἶχεν ἐγκαταλίπει τὰ δικαιώματα αὐτοῦ καὶ οὐδέποτε ἔμελλε νάπο-
στῆ τῆς ἐκπολιορκήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ¹.

Συμφώνως πρὸς ταῦτα ὁ Ἄσαν ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν
σύμμαχον ἀπέλαβε τὴν θυγατέρα ἐπὶ τῇ προφάσει φυσικῆς ἐπιθυ-
μίας τοῦ πατρὸς νὰ ἴδῃ αὐτὴν καὶ ἔπειτα ἐπέδειξε τὴν πατρικὴν
στοργὴν τιμωρήσας τὴν νεαρὰν δέσποιναν, ὅτ' ἐθρήνει ἐπὶ τῷ κατη-
ναγκασμένῳ αὐτῆς χωρισμῷ ἀπὸ τοῦ νεαροῦ συζύγου καὶ τῶν πεν-
θερικῶν. Ἡ ἐμφάνις νέου παράγοντος ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγ-
μασι τῶν Βαλκανίων κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον διηκόλυνε τὴν συγ-
κρότησιν τριπλῆς συμμαχίας ἐναντίον τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος.
Οἱ Κουμᾶνοι, ἄγριον φύλον ἐκ τῆς Κασκίας, ἐξώσθέντες τῶν ἐσπιῶν
αὐτῶν ὑπὸ τῆς μογγολικῆς ἐπαδρομῆς, εἶχον διαβῆ τὸν Δούναβιν
καὶ διεισδύσει πρὸς νότον μέχρις αὐτῆς τῆς Θράκης. Μετ' αὐτῶν
λοιπὸν καὶ τῶν Βουλγάρων συνεκρότησαν οἱ Φράγκοι τῆς Κωνσταν-
τινουπόλεως συμμαχίαν ἐναντίον τοῦ Βατάτζη, ἐπειδὴ καὶ τὰ τρία
ἐκεῖνα φύλα εἶχον κοινὸν συμφέρον νὰ ἐξώσωσιν αὐτὸν ἐκ τῶν
χωρῶν τῶν ἄρτι κτηθειῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ θρακοῦ ἑδάφους.
Πρώτη δ' ἐπιχείρησις αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ πολιορκία τοῦ Τζουρουλοῦ
(Τυρολόη), οὗ τὴν θέσιν ἐπέχει τὸ νεώτερον Τζουρουλοῦ μεταξὺ τοῦ
σημερινοῦ σιδηροδρόμου καὶ τῆς Προποντίδος, ἦτο δὲ τότε ἡ πόλις αὕτη
ὄχυρὰ ἀποτελοῦσα τὴν κλεῖδα τῶν ἐν Εὐρώπῃ κτήσεων τοῦ Ἑλληνος
αὐτοκράτορος. Ὑπερήσπιζε δὲ τὴν πόλιν εἰς τῶν στρατηγῶν ἐκείνων,
οἵτινες εἶνε γνωστοὶ διὰ τὴν ἀγαθὴν αὐτῶν τύχην μᾶλλον ἢ διὰ τὴν
δεξιὰν στρατηγίαν. Κατὰ τὴν περίστασιν δ' ἐκείνην ἡ φήμη τοῦ
στρατηγοῦ ἐκείνου ἐπηλήθευσε καὶ πάλιν. Καὶ δὴ ἐν μέσῳ τῆς πολιορ-
κίας ἤλθεν εἰς τὸν Ἄσαν τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τῆς συζύγου αὐτοῦ,
ἐνὸς τῶν τέκνων καὶ τοῦ ἄρτίως χειροτονηθέντος πατριάρχου. Ὁ δ'
εὐσεβὴς Βούλγαρος διείδεν ἐν τῷ καταλαβόντι αὐτὸν πένθῃ τὴν
κρίσιν τοῦ θεοῦ ἕνεκα τῆς παρασπονδίας αὐτοῦ διὸ ἀπέστειλε καὶ
πάλιν τὴν θυγατέρα εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Βατάτζη καὶ ὠμολόγησεν
εἰρήνην μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Κουμᾶνοι ἐξη-
κολούθησαν ἀναμένοντες ἐνισχύσεις πρὸς ἐπανάληψιν τῆς ἐπιθέσεως
καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἀπόπειραν ὁ Τζουρουλὸς ἔπεσεν, καὶ
ὁ φρούραρχος αὐτοῦ στρατηγὸς καλλίτερος μὲν, ἀλλ' ἀτυχέστερος

1. Αὐτόθι Τόμ. Β' σ. 512, 659—60, 672,3.—Ἀθηναίων Τόμ. Α σ. 369—78
—Byzantinische Zeitschrift Τόμ. ΙΣ' σ. 141—2.

τοῦ προκατόχου ἀπήχθη αἰχμάλωτος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οὕτω δὲ ἀξία λόγου ἐφάνη ἡ ἀλωσις τοῦ φρουρίου ἐκείνου εἰς τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα, ὥστε ἔγραψεν ἐπιστολὴν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκον Γ'; ἐκθέτων τὰ πολιτικὰ ἀποτελέσματα τῆς καθυποτάξεως αὐτοῦ¹. Ἀντισήκωμα δὲ πρὸς τῆς ἀπώλειας ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Βατάτζη ἀλωσις δυοῦν τῶν φρουρίων ἅτινα ἐκέκτηντο ἀκόμη οἱ Φράγκοι μεταξὺ τῆς Νικομηδείας καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκείντο δὲ ταῦτα κατὰ τοὺς σταθμοὺς Γιεβσε καὶ Τοῦσλα τοῦ σημερινοῦ Ἀνατολικοῦ σιδηροδρόμου. Οὕτω τὰ ἑλληνικὰ σύνορα ἀπέιχον ὀλίγον μόνον περισσότερον τριακόντα χιλιόμετρον ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἄλλ' ἢ ἦτα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐπιβαινομένου ὑπὸ ναυτῶν ἀγυμνάστων καὶ κυβερνωμένου ὑπὸ ἀπειροπολέμου Ἀρμενίου παρεκώλυσε περαιτέραν προχώρησιν τῶν Ἑλλήνων².

Ὁ Βατάτζης πρὶν ἢ ἐπαναλάβῃ τὴν ἐπίθεσιν αὐτοῦ ἐναντίον τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας ἀπεφάσισε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ὄνειρον τοῦ προκατόχου καὶ νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Ἕλληνες τῆς Νικαίας εἶχον ἴδει φιλυπόπτως τὴν αὔξησιν ἀνεξαρτήτου ἑλληνικῆς ἡγεμονίας ἐν Ἠπείρῳ ὑπὸ τοῖς δεσπόταις τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγέλων, καί, ὅτε τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου ἀπέβη αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ πρόσληψις αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορικῆς προσωνυμίας προσέβαλε πικρῶς τὸν μόνον ἀληθῆ ἐν Νικαίᾳ αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων». Θεολογικαὶ συζητήσεις μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν τῶν δύο ἀντιζήλων ἑλληνικῶν κρατῶν ἐδηλητηρίασαν ἔτι μᾶλλον τὰς σχέσεις αὐτῶν, καὶ ἡ δυσχέρεια τοῦ κλήρου τῶν Νικαέων ἦτο ἀναμφιβόλως πολὺ μεγαλειότερα, ἐπειδὴ ἡ λογικὴ καὶ ἡ παιδείσις τῆς ἡπειρωτικῆς φατρίας ἦσαν ἀνώτεραι τῶν ἑαυτῶν. Διὸ οἱ Ἀσιᾶται Ἕλληνες εἶδον μετ' ἀπαθείας τὴν ζώγησιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὴν μάχην τῆς Κλοκοτενίτζης.

Ἄλλὰ καίτοι ὁ Θεόδωρος Ἄγγελος ἦτο αἰχμάλωτος καὶ ἐτυφλώθη, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μανουὴλ ἐξηκολούθησεν ἀρχὼν ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ ἀδείᾳ τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων, ἕως οὗτος, σαγηνευθεὶς ὑπὸ τῶν θελγῆτρων τῆς θυγατρὸς τοῦ τυφλοῦ αὐτοῦ αἰχμάλωτου, ἔλαβεν αὐτὴν σύζυγον καὶ ἀφήκε τὸν πατέρ' αὐτῆς ἐλεύθερον νὰ

1. *Matthaei Paris Chronica majora* IV, 54.

2. *Byzantinische Zeitschrift* Tom. 14' ο 220.

συνωμότης κατὰ τοῦ Μανουὴλ. Ἡ συνωμοσία ἐπέτυχεν ἔπειδὴ δὲ ὁ Θεόδωρος ἠδυνάτει νὰ ἄρξῃ αὐτὸς ἕνεκα τῆς τυφλότητος, ἐγκατέστησεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Θεσσαλονίκης τὸν υἱὸν Ἰωάννην, ὁ δὲ Μανουὴλ ἐζήτησεν ἄσυλον ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Βατάτζη, παρέχων οὕτως εἰς τὸν πολιτικώτατον αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας δικαιολογίαν ἐπεμβάσεως εἰς τὰ πράγματα τοῦ ὁμοφύλου κράτους. Ὁ Βατάτζης δὲν ἐδυσκολεύθη ν' ἀναλάβῃ τὸν ὑπὲρ τοῦ Μανουὴλ ἀγῶνα, ἔπειδὴ εἶχεν ἀπὸ μακροῦ ἀφορμὴν πολέμου ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ δὴ τῷ 1225 ὁ Θεόδωρος εἶχεν ἀποστερήσει αὐτὸν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἣν ἐμελλε νὰ καταλάβῃ ἐπὶ τῇ προσκλήσει τῶν κατοίκων, ἀποστείλας χάριν τοῦ σκοποῦ τούτου οἰκείους ἄρχοντας. Τώρα δ' ὁ Βατάτζης ἐξεδικήθη παρασχὼν εἰς τὸν ἐξόριστον ἀδελφὸν τοῦ Θεοδώρου τὰ μέσα νὰ καταλάβῃ μέγα μέρος τῆς Θεσσαλίας. Ἄλλ' ἅμα τῇ καταλήψει ταύτῃ ὁ Μανουὴλ ἐπέπεσεν ἐναντίον τοῦ εὐεργέτου καὶ εἰρήνευσε μετὰ τοῦ Θεοδώρου. Οὕτως ἡ πρώτη κίνησις ἀπέτυχεν. Ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε παρακρούσει τὴν Νίκαιαν. Ἄλλ' ὁ Βατάτζης εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐγκαρτερήσῃ.

Ἡ δ' εὐνοϊκὴ ὥρα ἐφάνη ἔλθουσα τῷ 1241. Ὁ μέγας Βούλγαρος τσάρος εἶχεν ἀποθάνει, ἀφήσας ὡς διάδοχον ἀνίλικον παῖδα, εἶχε δὲ ἀποθάνει καὶ ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Θεσσαλονίκης Ἰωάννης, ὃν ἡ φύσις εἶχε προορίσει εἰς μοναχὸν μᾶλλον ἢ ἡγεμόνα, ἐστήριξε τὰ πάντα εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ τυφλοῦ πατρός. Σπονδαὶ ὁμολογηθεῖσαι μετὰ τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας ἀφήκαν τὸν Βατάτζην ἐλεύθερον νὰ ἀφιερῶσιν ὅλην αὐτοῦ τὴν δραστηριότητα εἰς τὸν ἀπὸ μακροῦ ἐπιδιωκόμενον σκοπόν¹. Καὶ πρῶτον μὲν εἴλκυσε τὸν γηραιὸν Θεόδωρον εἰς τὴν αὐλὴν αὐτοῦ καὶ ἐκολάκευσε τὴν παιδικὴν ματαιοφροσύνην τοῦ ἐμπείρου ἐκείνου ἡγεμόνος, ἀποκαλῶν αὐτὸν «θεῖον» καὶ παρακαθίζων εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ τράπεζαν. Ὅτε δὲ τὰ πάντα παρεσκευάσθησαν, τὸ ἔαρ τοῦ 1242 διεπεραιώθη εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἤρχισεν ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο ἑλληρικῶν αὐτοκρατοριῶν, τῆς Νικαίας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Βοηθούμενος ὑπὸ σώματος Κουμάνων μισθοφόρων, οὓς εἶχεν ἐλκύσει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, ὤδενσε κατὰ μῆκος τῆς παραλίας οὕτως ὥστε νὰ μὴ παραβιάσῃ ἔδαφος βουλγαρικόν, καὶ δὲν προσέκρουσεν εἰς ἀντί-

1. A) b r i c u s ἐν τοῖς Monumenta Germaniae historica. Scriptorum Τομ. 87^ο, σ. 950.

στασιν, ἕως ἔφθισε περίπου εἰς ἀπόστασιν ὀκτώ σταδίων ἀπὸ τῆς πρωτευούσης τοῦ ἀντιπάλου. Τὸ μέγεθος καὶ ἡ ὀχυρότης τῆς Θεσσαλονίκης καθίστανε δύσκολον τὴν χρῆσιν πολιορκητικῶν μηχανῶν, καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ Βατάτζης ἔδῃου ἔτα τὰ περιχώρα, ἤλθε τὸ ἄγγελμα, ὅτι οἱ ἐπίφοβοι Μογγόλοι εἶχον νικήσει τοὺς Σελδσουκίδας τοῦ Ἰκονίου καὶ ἠπειλοῦν τὰς ἀσιατικὰς αὐτοῦ κτήσεις. Κρατήσας δὲ τὸ πρᾶγμα μυστικὸν ἐσυνθηκολόγησεν ἐπὶ τοῖς δυνατοῖς ἀρίστοις ὄροις μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ γηραιοῦ Θεοδώρου. Κατ' ἀνάγκην δὲ ἡ ματαιοφροσύνη αὐτοῦ ἠρκέσθη εἰς τὴν ὑποβίβασιν τοῦ ἀντιπάλου εἰς τὴν τάξιν δεσπότη καὶ τὴν ἀποβολὴν τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐμβλημάτων.

Ὁ ἕκ τῶν Μογγόλων κίνδυνος καὶ ἐσωτερικαὶ ὑποθέσεις ἀπησχόλησαν τὸν Βατάτζην ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τὰ προσεχῆ ὀλίγα ἔτη, ἐπειδὴ εἶχεν ἀναλάβει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ βοηθήσῃ τὸν νέον Σελδσουκίδην σουλτάνον Καίχοσρόην Β' ἐναντίον τοῦ κοινῶ ἀμφοτέρων ἐχθροῦ. Ἀλλ' εὐθύς ὡς οἱ Μογγόλοι ἐγκατέλειψαν τὴν ἐναντίον τοῦ Ἰκονίου ἐπίθεσιν χάριν ἄλλων ἐπιχειρήσεων, ἐνεθυμήθη καὶ πάλιν τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐτοῦ κτήσεις. Ὁ δεσπότης τῆς Θεσσαλονίκης Ἰωάννης εἶχεν ἤδη ἀποθάνει, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δημήτριος, ὅστις εἶχε περιβληθῆ τὴν προσωνυμίαν αὐτοῦ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας, ἦτο ἀνὴρ ἀνειμένος καὶ ἐξώλης τὸ ἦθος, καθιστάμενος ὡς ἐκ τούτου ἀντιδημοτικὸς. Ἐντεῦθεν καθίστατο φανερόν, ὅτι τὰ κατ' αὐτὸν εἶχον ἐπισηφαλῶς καὶ ὅτι ὁ Βατάτζης εὐλογον μόνον δικαιολογίαν ἐχρειάζετο, ὅπως προσαρτήσῃ τὴν Θεσσαλονίκην. Τὰ δυτικὰ αὐτοῦ σύνορα εἶχον πλέον προχωρήσει ἀπὸ τοῦ Ἑβρου μέχρι τῆς Ζίχνης πλησίον τῶν Σερρῶν, καὶ μόνον μικρὰ λωρὶς βουλγαρικῶν ἐδάφους ἐχρησίμευεν ὡς ἐνδιάμεσον κράτος μετὰ τῶν δύο ἑλληνικῶν αὐτοκρατοριῶν. Ἀγαθὴ δὲ συγκυρία κατέστησεν εἰς αὐτὸν δυνατὴν τὸ αὐτὸ ἔτος τὴν κατάκτησιν τῆς σλαβικῆς ταύτης προφυλακῆς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς πόλεως.

Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1246 ἐπέστρεφεν ἕκ τινος περιοδείας πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν εὐρωπαϊκῶν αὐτοῦ κτήσεων. Παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἑβρου περιῆλθεν εἰς αὐτὸν τὸ ἄγγελμα ὅτι ὁ νέος τσάρος τῶν Βουλγάρων Καλιμᾶνος εἶχεν ἀποθάνει καὶ ὅτι εἶχε διαδεχθῆ αὐτὸν ὁ ἔτι νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ Ἀσάν. Ὁ πειρασμὸς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν Βουλγάρων κατὰ τοιαύτην ὥραν ἦτο μέγας, ἐπειδὴ πρὸ τῶν

ὀφθαλμῶν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων πάντοτε ἐπεφοίτα τὸ φάσμα Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου. Διὸ ὁ Βατάτζης ἐπέστρεψε πάραντα εἰς τοὺς Φιλίππους, καὶ ἐκεῖ ἐν τῷ ἱστορικῷ πεδίῳ τῆς μάχης τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἐκάλεσε πολεμικὸν συμβούλιον πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος. Καὶ τινες μὲν ἀπεφάνθησαν ἐναντίον τοῦ πολέμου, ἐπειδὴ ὁ στρατὸς ἦτο ἀσθενής, καὶ ἡ ἀκρόπολις τῶν Σερρῶν, τῆς πρώτης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατεχομένης πόλεως, ἦτο φυσικῶς ἰσχυρά, ἀλλ' ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αὐτοκράτορος, οὐ ἠ γνώμη ἐβάρυνεν ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας, ἐπειδὴ περιεβάλλετο τὸ ἀξίωμα ἀρχιστρατήγου, παρώρμησεν εἰς ἀνάληψιν τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Βούλγαρος διοικητὴς τῶν Σερρῶν ἔσπευσε νὰ συνθηκολογήσῃ, οἱ κάτοικοι τοῦ Μελενίκου ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὴν γενομένην εἰς αὐτοὺς ἐκκλησίαν ὡς ἔχοντες ἑλληνικὴν τὴν καταγωγὴν, καὶ εἰς τὴν βουλγαρικὴν φατριάν τῆς πόλεως ταύτης ὑπεμνήσθη ὅτι ὁ μέλλων Ἕλλην αὐτοκράτωρ εἶχε σύζυγον Βουλγαρίδα βασιλῦπαιδα. Ἄλλαι πόλεις ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα ἐκείνων καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ἀσάν Α' πρὸ δεκαεξ ἑτῶν κατακτηθέντα μέρη τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Θεσσαλονίκης ἀπεδόθησαν εἰς τὴν τῆς Νικαίας, ὑπεγράφη δὲ μετὰ τῆς Βουλγαρίας συνθήκη εἰρήνης, δι' ἧς ὁ Ἔβρος, ὅστις ἦτο ποτε τὸ δυτικὸν σύνορον τοῦ Βατάτζη, ἀπέβη τὸ βόρειον ὄριον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, καὶ ὑπετάγησαν εἰς τὸν Βατάτζην τὸ ἐν τῇ κατόπιν ἡγεμονίᾳ τῆς Βουλγαρίας Κόστενδιλ καὶ τὰ Σκόπια τῆς Μακεδονίας. Ἐφαίνοντο ἐπιστρέψασαι αἱ ἡμέραι Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, καὶ φιλόπατρις Ἕλλην ἱστορικός, ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, ἠδυνήθη ἐν ἀληθείᾳ νὰ κανχηθῇ ὅτι τὰ ἑσπέρια σύνορα τῆς Νικαίας συνέπλεον πρὸς τὰ τῆς Σερβίας¹.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἡ δυσαρέσκεια ἐν Θεσσαλονίκῃ εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὸ κατακόρυφον. Ὁ κενόδοξος δεσπότης εἶχε καταπατήσει τὰρχαῖα ἔθιμα καὶ προνόμια τῆς πόλεως καὶ ὄμιλος πρωτευόντων πολιτῶν ἔστειλεν ἀντιπρόσωπον εἰς τὸ ἐν Μελενίκῳ στρατόπεδον τοῦ Βατάτζη καὶ παρεκάλεσε αὐτὸν νὰνανεώσῃ τὰ προνόμια ἐκεῖνα. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ συνήνεσε προθύμως καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἴδῃ αὐτὸς πῶς εἶχον τὰ πράγματα. Διέταξε λοιπὸν τὸν Δημήτριον νὰ παραστῇ πρὸ τοῦ νομίμου αὐτοῦ ἐπαχυριάρχου καὶ νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν ὀφειλομένην προσκύνῃσιν. Ἀλλ' ὁ μωρὸς νεανίας ἐπέισθη

1. Γεωργίου Ἀκροπολίτου Π, 18.

ὑπὸ τῶν συνωμοτῶν νάρνηθῆ. Δευτέρα δὲ ἄρνησις ἔκρινε τὴν τύχην αὐτοῦ. Ὁ στρατὸς τοῦ Βατάτζη, βοηθηθεὶς ὑπὸ προδοσίας, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ οὕτω τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1246 ἔπαυσαν ὑφιστάμενα τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς βραχυβίου αὐτοκρατορίας τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ τελευταῖος αὐτῆς κυρίαρχος ἐφυλακίσθη ἐν τινὶ εἰρκτῇ τῆς Ἀσίας, καὶ αἱ κτήσεις αὐτοῦ προσηρητήθησαν εἰς τὰς τοῦ κατωκτεταῦ. Ἄλλ' ὁ Βατάτζης δὲν εἶχεν ἀκόμη συνενώσει ὑπὸ τὸ σπῆπτρον αὐτοῦ ἅπαντας τοὺς ἐλευθέρους Ἕλληνας. Ὁ Μιχαὴλ Β', εὐθαρσῆς γόνος τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγέλων, εἶχεν ἐγκατασταθῆ ἐν Κερκύρᾳ καὶ Ἡπείρῳ καὶ ἐπεξέτεινε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πρὸς ἀνατολὰς μέχρις αὐτοῦ τοῦ Μοναστηρίου, ἐν ᾧ ἀπ' ἑτέρου ὁ τυφλὸς Θεόδωρος ἐξήσκει ἔτι τὴν φιλαρχίαν αὐτοῦ παρὰ τὰ εὐδρα Βοδηνά καὶ τὴν λίμνην τοῦ Ὀστρόβου. Οὐχ' ἦττον ὁ Βατάτζης ἔκρινεν ἐπὶ τοῦ παρόντος συνετώτερον νὰ περιορισθῆ εἰς τὴν διοργάνωσιν τῶν νέων αὐτοῦ εὐρειῶν κτήσεων. Ἐκάστη τῶν κυριευθεισῶν πόλεων ἐτάχθη ὑπὸ ἀποστόλους τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ μέλλον αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος διορίσθη διοικητὴς τῶν Σερρῶν καὶ τοῦ Μελνίκου, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἀνδρόνικος γενικὸς διοικητὴς τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, ἔχων ἔδραν τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἐπαρθεὶς ὑπὸ τῶν ἀναιμάκτων τούτων θριάμβων κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων ὁ Βατάτζης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸ ἐπόμενον ἔαρ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀνακτήσεως τοῦ ὑπὸ τῶν Φράγκων κατεχομένου Τζουρουλοῦ. Τὴν ἐπιχείρησιν δὲ ταύτην διηκούλυεν ἡ αὔξουσα ἐξασθένησις τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Διοικητὴς τῆς πόλεως ἦτο ὁ Anseau de Bayeux, ὅστις εἶχεν ὑπάρξει προσωρινῶς ἐπίτροπος τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς καὶ εἶχε σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τῆς γυναικὸς τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος. Φρονῶν δὲ ὁ Anseau ὅτι ὁ Βατάτζης οὐδέποτε ἤθελε πολιορκήσῃ πόλιν, ἐν ἣ διέτριβεν ἡ ἀδελφὴ τῆς συζύγου αὐτοῦ, ἀφῆκεν τὸ κάστρον σχεδὸν ἀνυπεράσπιστον. Ἄλλ' ὁ Βατάτζης δὲν ἦτο ἀνὴρ δυνάμενος νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν παρακώλυσιν τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ προγράμματος ὑπὸ οἰκογενειακῶν σχέσεων. Διὸ ἐξηκολούθησε τὴν πολιορκίαν, ἐπανέκτησε τὸν Τζουρουλὸν καὶ ἀπέκοψε τὰς ἀπὸ ξηρᾶς συγκοινωνίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς δυσμᾶς. Ἄλλὰ τὸ κατορθῶμα τοῦτο παρ' ὀλίγον νάγαγῃ εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἐπλησί-

ασεν ἀπερισκέπτως εἰς τὰ τεῖχη, ὅπως διαπραγματευθῆ μετὰ τῆς φρουρᾶς καὶ μόνον ὡς ἐκ θαύματος ἐσώθη ἀπὸ βέλους εὐστόχως τοξευθέντος ὑπὸ Φράγκου τοξότου.

Ἄλλὰ μέχρῃς ἐκείνου μόνον τοῦ σημείου περιώρισε τὰς ἐπιτυχίας αὐτοῦ. Πιθανῶς ὁ φόβος τῶν Μογγόλων ἐπέσχεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, βλέποντες τῷ 1248 δύο Μογγόλους ἀπεσταλμένους ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ πάπα. Ὁ Ἰννοκέντιος Δ' ἐδεξιώθη αὐτοὺς ἐγκαρδίως καὶ δὲν ἐδίστασε νὰ προτείνῃ, ὅπως ὁ κύριος αὐτῶν ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ σχισματικοῦ Βατάτζη. Ἄλλ' οἱ Μογγόλοι πρέσβεις ἀπήντησαν μετὰ λεπτῆς εἰρωνείας, ὅτι δὲν ἤθελον συμβουλευσεῖ τοιαύτην ἐνέργειαν ἐπειδὴ ἀπήρεσκεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐνθαρρύνωσι «τὸ ἀμοιβαῖον μῖσος Χριστιανῶν»¹. Ἄφ' οὗ δὲ οἱ ἄπιστοι ἔδωκαν τὸ χριστιανικὸν τοῦτο μάθημα εἰς τὸν ἅγιον πατέρα, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν ἰδίαν ἐαυτῶν ἀγρίαν χώραν. Ἐν τούτοις δὲ ἡ ἀρνησις τῶν Μογγόλων, ὅπως ἐπιδράμωσι τὰς χώρας τοῦ Βατάτζη φαίνεται καθησυχάσασα αὐτὸν καὶ πάλιν διὸ τῷ 1249 παρεσκεύαζε καὶ πάλιν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ βοηθείας τοῦ ὑποτελοῦς αὐτῷ Ἰωάννου Γαβαλά, τοῦ νέου αὐθέντου τῆς Ρόδου, ὅτε αἰφνιδία μετατροπὴ τῶν τυχῶν τῆς νήσου ταύτης ἐπήνεγκε τὴν ἀναβολὴν τῶν σχεδίων αὐτοῦ περὶ προσαρτήσεως τῶν μικρῶν λειψάνων τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας.

Εἶδομεν τὴν πρὸ δεκαεῖς ἐτῶν ἀποτυχίαν τοῦ Βατάτζη ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ἐναντίον τοῦ Λέοντος Γαβαλά, τοῦ ἀνερχατήτου «αὐθέντου τῆς Ρόδου καὶ τῶν Κυκλάδων». Ἄλλ' ὁ Γαβαλάς μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν ταύτην ὑπέλαβε συνετὸν νὰ γείνη «ἄνθρωπος τῆς Βενετίας», τῆς ἰσχυροτάτης ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ θαλασσοκρατείας καὶ εἶχεν ὑποσχεθῆ νὰ βοηθήσῃ τὰς ἐν Κρήτῃ βενετικὰς ἀρχὰς ἐναντίον τοῦ Βατάτζη κατὰ τὸν χρόνον τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως. Ἄλλὰ μετ' οὗ πολὺ φαίνεται ἀνεγνωρίσας τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Νικαίας καὶ κρατήσας μόνον τὴν προσωνυμίαν «καίσαρος» μετὰ τῆς προσθήκης «δούλος τοῦ βασιλέως» ἐπὶ τῶν νομισμάτων αὐτοῦ καὶ ἴσως λαβὼν ὡς ἀμοιβὴν τὴν ἀρχὴν μεγάλου δουκός, ἦτοι ἀρχιναύαρχου.² Ὁ δὲ

¹ *Matthaeus Paris Historia Minor* III, 88—9. *Chronica Majora* V, 38.

² Schlumberger *Numismatique de l'Orient Latin* σ. 216. Παν. VII 19 20—Miklosich—Müller *Acta et Diplomata Graeca Mediae aevi*. Τόμ. Δ' σ. 264.

ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος παρήτησε τὴν καισαρικὴν προσωνυμίαν καὶ ἐπωνόμαζεν ἑαυτὸν ἀπλῶς «αὐθέντην τῆς Ρόδου», καὶ ἦτο μὲν ὑπόχρεως νὰ βοηθῆ τὸν ἐπικυρίαρχον αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπέβλεπεν εἰς αὐτὸν χάριν προστασίας. Ἐν ᾧ δ' ἀμφοτέρω εὐρίσκοντο ἐν Νικομηδείᾳ, ἤλθε τὸ ἄγγελμα, ὅτι οἱ Γενουήνσιοι, οἵτινες ἐπωφθαλμίων εἰς τὴν Ρόδον ὡς κέντρον ἐμπορικὸν εἶχον καταλάβει δι' αἰφνιδιασμοῦ τὴν ἀκρόπολιν ἐπιτεθέντες νύκτωρ. Καὶ ἔστε.λε μὲν ὁ Βατάτζης πάραντα ἕνα τῶν ἀρίστων αὐτοῦ ἀξιωματικῶν, ὅπως ἀνακτήσῃ τὴν πόλιν. Ἀλλ' οἱ Γενουήνσιοι ἔλαβον ἀξίαν λόγου βοήθειαν παρὰ σώματος τῶν ὀνομαστῶν Φράγκων ἰππέων τῆς Πελοποννήσου, ὅπερ ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἀφῆκε κατὰ τὴν ἐκ τῆς Ρόδου διάβασιν αὐτοῦ. Παρέστη δὲ ἀνάγκη ἐνισχύσεων, ἕως ἐξωλοθρενθῶσιν οἱ Γάλλοι ἰππῶται, ἀναγκασθῆ ἡ γειτονικὴ φρουρὰ εἰς παραδόσιν καὶ περιορισθῆ ἡ κυριαρχία τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἡ τελευταία ἐστρατεία τοῦ Βατάτζη ἐστράφη ἐναντίον τῶν ἔτι ὑφισταμένων ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων αὐτοῦ ἀντιπάλων. Ὁ Μιχαὴλ Β', ὁ πολυμήχανος δεσπότης τῆς Ἡπείρου, εἶχε θεωρησέν συνετὸν νὰ διατηρήσῃ φιλίας σχέσεις πρὸς τὸν κατακτητὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1246 ἦτο γείτων αὐτοῦ ἐν Μακεδονίᾳ. Ἐσυνθηκολόγησε λοιπὸν μετ' αὐτοῦ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐμνήστευσε τὸν πρεσβύτατον υἱὸν καὶ κληρονόμον Νικηφόρον μετὰ τῆς ἐγγόνης τοῦ αὐτοκράτορος Μαρίας. Ἀλλὰ πρὸ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου ὁ ἀκωίμητος δεσπότης, παρορμηθεὶς ὑπὸ τοῦ θείου, τοῦ γηραιοῦ δολοπλόκου Θεοδώρου, ἐπέδραμε τὸ εὐρωπαϊκὸν ἔδαφος τῶν Νικαίων καὶ ἠνάγκασεν οὕτω τὸν Βατάτζην νὰ δράξῃ τὰ ὄπλα χάριν διατηρήσεως τῶν προσφίτων αὐτοῦ κατακτήσεων. Ὁ δεσπότης εἶχεν ἐπιδείξει μικρὰν πολιτικὴν δεξιότητα κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς καταλλήλου εὐκαιρίας, ἐπειδὴ ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ οὐδὲν οὐδὲν εἶχε νὰ φοβηθῆ εἴτε παρὰ τῶν Μουλσουμάνων ἐν Ἀσίᾳ εἴτε παρὰ τῶν Βουλγάρων ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ Βατάτζης ἐσάρωσε τὰ πάντα πρὸ αὐτοῦ. Ὁ γηραιὸς Θεόδωρος ἔφυγεν ἀπὸ τῶν ἐν Βοδηνοῖς καὶ Ὀστρόβφ κτήσεων αὐτοῦ, καὶ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον οἱ ἐπιφανεῖς ἐγκατέλιπον τὰς σημαίας τοῦ δεσπότη, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ τὸν μητροπολίτην Ναυπάκτου, ὅπως ἐνεργήσῃ περὶ εἰρήνης. Οἱ πρέσβεις τοῦ Βατάτζη, ὧν εἷς ἦτο καὶ ὁ ἱστορικὸς Ἀκροπολίτης, συνήντησαν τὸν Μιχαὴλ Β' ἐν τῇ θεσσαλικῇ Λαρίσῃ, ἧτις ἦτο τότε σπουδαῖον κέντρον πολιτι-

κόν, ἐκκλησιαστικόν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παιδείας¹. Ἐκεῖ ὑπεγράφη ἡ εἰρήνη. Ὁ Μιχαὴλ παρεχώρησεν εἰς τὸν νικητὴν τὰς τρεῖς μακεδονικὰς λίμνας τῆς Καστορίας, τῆς Πιρέσπας καὶ τῆς Ἀχρίδος ὡς καὶ τὸ ἱστορικὸν κάστρον Κροΐαν ἐν Ἀλβανίᾳ, καὶ ὁ ἱστορικὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὸν κύριον αὐτοῦ, ἄγων τὸν πρεσβύτατον υἱὸν τοῦ δεσπότη καὶ τὸν γηραιὸν μηχανορραφὸν Θεόδωρον ὡς αἰχαλώτους αὐτοῦ. Ὁ Θεόδωρος ἐκλείπει ἐκ τῆς ἱστορίας ἐν ταῖς εἰρκταῖς τοῦ Βατάτζη. ἐπὶ ἡμῶν αἰῶνα εἶχε ταράξει τὴν εἰρήνην τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, εἶχε πειραθῆ πάσης μεταβολῆς τύχης, εἶχεν ἰδρῦσαι καὶ ἀποβάλλει μίαν αὐτοκρατορίαν, εἶχεν ὑπάρξει νικητῆς καὶ αἰχμάλωτος τοῦ αὐτοκράτορος. Τώρα τέλος ἠσάχασεν.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ οἰκογενειακὸς βίος τοῦ αὐτοκράτορος εἶχεν ὑπάρξει ὀλιγώτερον εὐτυχῆς τῶν στρατειῶν αὐτοῦ ἐναντίον τῶν Φράγκων, τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἡπείρου. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης συζύγου Εἰρήνης, ἦν θρητῶν ὁ αὐλικὸς Ἀκροπολίτης μεταβληθεὶς κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην εἰς ποιητὴν², εἶχεν ἐκφράσει τὸν φόβον, ὅτι οὐδέποτε ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελε παρηγορηθῆ διὰ τὴν ἀπώλειαν ἐκείνην, ὁ Βατάτζης εἶχε νυμφευθῆ τῷ 1244 Κωνσταντίαν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Σταουφιδῶν (Hohenstaufen), θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου Β' καὶ ἀδελφὴν τοῦ ἀτυχοῦς Μαμφρέδου. Ὁ γάμος οὗτος παρὰ τὴν μεγάλην διαφορὰν ἡλικίας τῶν συζύγων, ἐπηγγέλλετο ἀξία λόγου πολιτικὰ ὀφέλη. Ἀμφότεροι οἱ αὐτοκράτορες ἐμίσουν τὸν παπισμὸν, καὶ στρατὸς μὲν ἑλληνικὸς ἐστάλη νὰ βοηθήσῃ τὸν Φρειδερίκον ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτοῦ κατὰ τῆς Ρώμης, ὁ δὲ Φρειδερίκος ἐστηριζε τὰ δίκαια τῶν «ὀρθοδοξοτάτων Ἑλλήνων» ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Βατάτζης, καθ' ἃ μανθάνομεν παρὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ υἱοῦ³, εἶχε θαμβωθῆ ὑπὸ τῆς αἴγλης γάμου, δι' οὗ εἶχε γείνει γαμβρὸς τοῦ ὀνομαστοτάτου καὶ πολυτροπωτάτου τῶν μοναρχῶν τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, οἱ δὲ λόγιοι καὶ οἱ θεολόγοι τῆς Νικαίας δὲν θὰ ἦσαν Ἕλληνες, ἀν δὲν ἐθαύμαζον τὰς δεξιότητας ἡγεμόνος, ὅστις, καίπερ ὢν Φράγκος ἐκ γενετῆς, ἔγραφεν οὐχ ἦττον ἐπιστολὰς ἐν τῇ ὡραία αὐτῶν γλώσσῃ.

1 Νικηφόρου Βλαμμύδου σ. 36.

2 Γεωργίου Ἀκροπολίτου II 6.

3. Satire du Percerpteur é. τῷ κώδικι Suppl.Grec XXXVII φ. 56 β τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης Παρισίων.

δι' ὧν ἐνεκοιμιάζε τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν ἐκκλησίαν. Ὁ γάμος ἐτελέσθη ἐν Ἡρώσῃ μεθ' ὅλης τῆς πομπῆς αὐτοκρατορίας στρατιωτικῆς ποιητῆς αὐλικῶς συνέταξεν ἐπιθαλάμιον ᾠδὴν, καὶ ἡ Κωνσταντία ἔλαβε τὸ ἐλληνικὸν ὄνομα Ἄγνα, ὅπως στενωτέρον συνδεθῆ πρὸς τὸν λαὸν τοῦ συζύγου. Ἐξ ἐτέρου δὲ ὁ πάπας ἐξεμάνη ἐπὶ τῷ γάμῳ τούτῳ, καὶ ἐν τῶν στοιχείων τοῦ συνταχθέντος ἐναντίον τοῦ Φρειδερίκου Β' ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ Λουγδούνου κατηγορητηρίου ὑπῆρξεν τὸ ὅτι οὗτος εἶχεν ἐκδώσει τὴν θυγατέρα εἰς τὸν ἀφορισμένον αἰρετικὸν Βατάτζην.

Ἀτυχῶς ἡ νεαρὰ αὐτοκράτειρα εἶχεν ἀγάγει μεθ' ἑαυτῆς ὡς μίαν τῶν κυριῶν τῆς τιμῆς ἐκ τῆς Ἑσπερίας ἐπακίνδυνον ἀντίζηλον θελκτικὴν νέαν Ἰταλίδα μαρκωνίδα. Οἱ τακεροὶ ὀφθαλμοὶ καὶ τὸ ἐπίχαρι τῶν τρόπων τῆς αὐλικῆς ταύτης ἐδέσμευσαν τὴν καρδίαν τοῦ εὐδαιμόνητου αὐτοκράτορος καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐσαγηνεύθη ὑπὸ τῆς παλλακίδος ὥστ' ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὴν νὰ φέρῃ τὰ πορφυρᾶ πέδιλα αὐτοκρατείας καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὴν ἀκολουθίαν πολυαριθμοτέραν τῆς τῆς συζύγου. Ἡ τυπικὴ αὐλὴ τοῦ Νυμφαίου ἐσκανδαλίσθη ὑπὸ τῆς διπλῆς ἐκείνης παραβάσεως τῆς τε ἠθικῆς καὶ τῆς ἐθιμοταξίας. Ἡ δὲ ἀγανάκτησις αὐτῆς ἐξέσπασεν εἰς τὸν πικρὸν σατυρισμὸν τοῦ Νικηφόρου Βλεμμύδου, τοῦ ἡγουμένου τῆς παρὰ τὴν Ἐφεσον μονῆς τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου, οὗ ἡ αὐτοβιογραφία εἶνε ἐν τῶν ζωντανωτάτων-ἔργων τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας. Ὁ Βλεμμύδης ἐμίσει τὴν εὐνοουμένην τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὸ ἀνειμένον τοῦ βίου καὶ τὴν καταγωγὴν ἐξ Ἰταλίας, ἐπειδὴ ἀπεστρέφετο ἰδιαζόντως τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς ξένους. Ἡ δὲ Ἰταλὶς παλλακὴ ἀποφασίσασα νὰ δείξῃ τὴν περιφρόνησιν αὐτῆς πρὸς τὸν φιλόπατριν ἠθικολόγον εἰσηλθε διὰ τῆς βίας εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ περιβεβλημένη ἐπασήμως αὐτοκρατορικὰ αὐτῆς ἐμβλήματα κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν τῆς ἱεροτελεσίας. Ὁ ἡγούμενος διέταξε πάραυτα νὰ παύσῃ ἡ λειτουργία καὶ ἤξιωσε παρὰ τῆς ἀναιδοῦς ἐταίρας νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ ἱεροῦ χώρου, ὃν ἐμόλυνε διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς. Ἐκπλαγεῖσα δ' ἐκείνη ἐπὶ τῇ ἐπιτιμῆσει αὐτοῦ, ἐξερράγη εἰς δάκρυα, εἰς δὲ τῶν τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς ἔδραξε τὸ ξίφος, ὅπως φονεύσῃ τὸν παράτολμον μοναχὸν ἐπ' αὐτῆς τῆς ἁγίας τραπέζης. Ἀλλὰ τὸ ξίφος ἔμεινε προσκεκολλημένον ἐν τῇ θήρῃ. Τὸ γεγονός ἀπεδόθη, ὡς εἰκός, εἰς τὰ γοητεύματα τοῦ ἡγουμένου, καὶ ὁ Βλεμμύδης κατηγογέλη ἐπὶ ἀσεβείᾳ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ μαγείᾳ ὑπὸ τοῦ μανομένου γυναιίου καὶ

τοῦ ἀποτυχόντος συνοδοῦ αὐτῆς. Ὁ κατηγορηθεὶς ὑπερημύνθη ἑαυτοῦ διὰ σφοδρᾶς ἐγκυκλίου¹, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἕνεκα τύψεως τοῦ συνειδότος ἢ διὰ λόγους συνέσεως ἠρνήθη νὰ τιμωρήσῃ ἄνδρα ἐννομώτατον, εἰπόντα αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, οὐ ἢ δύναμις ἦτο μεγίστη παρά τε τοῖς πορθητανοῖς καὶ τοῖς σωβινισταῖς τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐκτοτε ἡ μαρκωνίς ἐξαφανίζεται ἀπὸ τῶν χρονικῶν τῆς αὐλῆς τῆς Νικαίας· ἴσως δ' ἐνυμφεύθη Ἰταλόν τινα καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀνακτήσασα τὴν ὑπόληψιν αὐτῆς². Ἐπὶ τούτοις ἡ νόμιμος αὐτοκράτειρα ἀπέκτησε δύναμιν παρά τῷ συζύγῳ, ἀναμφιβόλως δ' ἀγέγνωσε μετ' εὐχαριστήσεως τὸν ρητορικὸν ἐπικηδεῖον λόγον, ὃν ὁ προγονὸς αὐτῆς, ὁ μέλλον αὐτοκράτωρ Θεόδωρος, ἔγραψεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πατρὸς αὐτῆς τῷ 1250 καὶ ἐδεξιώθη τὸν θεῖον Γαλβάνον Λάντσαν καὶ τοὺς ἄλλους αὐτῆς συγγενεῖς, ὅτ' ἐξωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Φρειδερίκου καὶ ἐδέησε νὰ ἐκπεμφθῶσιν εἰδικοὶ ἀπόστολοι ὑπὸ τὸν ἡγεσίαν τοῦ Βερθόλδου von Hohenburg, ἵνα κατορθωθῇ ἡ ἀπομάκρυνσις αὐτῶν ἐξ αὐλῆς, ἐν ἣ οἱ ἐξόριστοι εἶχον οὕτως ἰσχυρὰν προστατίδα. Καὶ ὁ μὲν θάνατος τοῦ Βατάτζη καὶ ἡ ἀνάρρησις τοῦ προγονοῦ αὐτῆς ἐστέρησαν τὴν Ἄνναν τῆς δυνάμεως αὐτῆς, ἀλλ' ἦτο ἀκόμη νεαρὰ καὶ θελκτικὴ, καί, ὅτε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐσφετερίσθη τὸν θρόνον, ἐπειράθη νὰ καταστήσῃ αὐτὴν παλλακὴν αὐτοῦ, ὅτε δ' ἐκείνη ἀπηξίωσε νὰ συνάψῃ ἐρωτικὰς σχέσεις, μετ' ἀνδρός, ὅστις εἶχεν ὑπάρξει ὑπήκοος αὐτῆς, ἐνήργησε νὰ γείνη σύζυγος αὐτοῦ, καίτοι ὁ Μιχαὴλ ἦτο ἤδη ἔγγαμος. Τὸ σχέδιον αὐτῆς ἀπέτυχε, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἐξαπέστειλεν αὐτὴν ὀπίσω πρὸς τὸν ἀδελφὸν Μαρφρέδον, ἀλλ' ἡ πτώσις αὐτοῦ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Βενεουέντου ἐξέθηκεν αὐτὴν εἰς τὸ ἔλεος Καρόλου τοῦ Ἀνθηγανοῦ, ὅστις ἐπέτρεψεν αὐτῇ νὰ ζητήσῃ ἄσυλον ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ἀραγωνίας, ὅπου ὁ ἀνεψιὸς αὐτῆς Πέτρος Γ' παρέσχεν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῆς ἐτησίαν σύνταξιν. Τέλος δ' εἰσελθοῦσα εἰς πνα μονὴν παρεχώρησε τὰς ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἀξιώσεις αὐτῆς εἰς τὸν Ἰάκωβον (Jaime) Β' καὶ ἀπέθανεν ὑπέρογῳ ἔν τῇ πόλει Βαλεντία. Ἐκεῖ, ἐν τῇ μικρῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Νοσοκομείου ξυλίνῃ λάρναξ φέρει ἔτι τὸ ἀπλαῦν ἐπι-

1. Ἴδε αὐτὴν ἐν τῇ τοῦ Migne Patrologia Graeca Τόμ. ΡΜΒ' σ. 605—9

2 Les Registres d' Alexandre IV Τόμ. Δ' σ. 88

τάφιον «Ἐνταῦθα κεῖται ἡ δέσποινα Κωνσταντία, σεπτὴ αὐτοκράτειρα τῆς Ἑλλάδος».¹ Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παραδόξῳ περιπετειώδει μεσαιωνικῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἐπιόχουσι ὀλίγα σελίδες παραδοξότερα τοῦ πολυτρόπου βίου τῆς ἀτυχῶς ἐκείνης ἐξορίστου, θήματος τῆς πολιτικῆς καὶ παγνίου τῆς τέχης.

Ὁ σύνδεσμος μεταξύ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ μεγάλου ἐχθροῦ τοῦ παπισμοῦ ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Ἑθρώπῃ δὲν παρεκόλυσε τὸν πονηρὸν αὐτοκράτορα ἀπὸ τοῦ νὰ πειρασθῆ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ρώμης, ὅτε ἐκθύθησε τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ἐχόμενος ἐλπίδων περὶ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν. Τῷ 1232 ἡ ἐν Νικαίᾳ παρουσία πέντε Μινωριτῶν μοναχῶν ἤγαγε τὸν πατριάρχη εἰς τὴν ἀποστολὴν γραμμάτων πρὸς τὸν πάπαν Γρηγόριον Θ' καὶ τὸ ἱερὸν κολλέγιον, δι' ὃν συνηγόρει ὑπὲρ ἐξετάσεως τῶν μεταξύ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἀῖσεως διαφορῶν. Ὁ δὲ πάπας ἀπήντησε, παρορμῶν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐπιστρέψωσι εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔστειλε τέσσαρας πεπαιδευμένους θεολόγους, ὅπως συζητήσωσι τὰ ἀμφισβητούμενα δογματικὰ ζητήματα. Αἱ λεπτολογίαι αἱ ἐκτεθεῖσαι ὑπὸ τῶν Λατίνων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς προσθήκης τοῦ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ (filii) ἦσαν ὑπεράγαν σοφιστικαὶ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἐπιφανοῦς φιλοσόφου ὃν οἱ Ἕλληνες εἶχον προτάξει ὡς ὑπέρμαχον αὐτῶν. Ὁ Βλεμμύδης ἐδέησε νὰ κληθῆ πρὸς βοήθειαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος ἀντέκρουσε τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Λατίνων πρὸς ἴδιαν ἐαυτοῦ ἄκραν εὐχαρίστησιν. Ὁ Βασιλεὺς ἐνήργησε τελείως ὡς πολίτευτος, ζητήσας νὰ ἐπιτύχῃ μίαν τῶν συνδιαλλαγῶν ἐκείνων, αἵτινες εἶνε μὲν πνεῦμα τῆς πολιτικῆς, ἀλλ' εἶνε σπάνια ἐν τῇ θεολογίᾳ. Τὸ συνετὸν αὐτοῦ πρόγραμμα δὲν κατώρθωσε νὰ διαλλάξῃ τὰ οὐράνια πνεύματα τῶν συζητητῶν καὶ ἐπὶ τινα χρόνον προεκάλεσεν ἐν Νυμφαίῳ πραγματείας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἕως τέλος ὁ πατριάρχης ἀφώρισε τὸν πάπαν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ Βασιλεὺς, ὅτε ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν πτώσιν τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας, ἐπανελάβε τὰς διπλωματικὰς αὐτοῦ προτάσεις εἰς τὴν ἁγίαν ἔδραν, ἐπισύ-

1. N. de Jamisilla πρὸς τῷ Muratori Rerum Italicarum scriptores Τομ. Η' σ. 586. Casini gli archivi e le biblioteche di Spagna Τομ. Β. σ. 4, 18, 19 189. Revue des deux mondes τῆ; 15 Μαρτίου 1902. Diehl Figures byzantines Τομ. Β σ. 207-25. Σκουφ. Π. Δάμασκου. Νέος Ἑλληνομνημῶν Τομ. ΙΗ', τεύχ. Α' σ. 18.

ρας οὕτω κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὰς ἐπιτιμήσεις τοῦ πενθεροῦ, ὅστις ρητῶς ἐξεφράσθη εἰς αὐτόν, ὅτι οἱ ἀπόστολοι τοῦ πάπα πράγματι ἔτεινον οὐχὶ εἰς τὸ νὰ ἐνωθῶσι τὰς ἐκκλησίας, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ σπείρωσι ζιζάνια μεταξύ τῶν δύο προσφιλῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἄλλ' οὐχ ἦττον τέλος ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ ἐνέμεινε εἰς τὸ συνδιαλλακτικὸν αὐτοῦ πρόγραμμα, καθότι ἐφρόνει ὅτι ἡ Κωνσταντινουπόλις ἦτο ἀνταξία τῆς ὑποσχέσεως μᾶς λειτουργίας.

Ὁ Βατάτζης δὲν ὑπῆρξεν ἐπιτυχέστερος ἐν τῇ θεραπείᾳ τοῦ σχίσματος τοῦ διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου γεννηθέντος μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας. Καὶ δὲν προσέβησαν μὲν οἱ δεσπότες ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἐκλέξωσιν ἀντίζηλον πατριάρχην, ἀλλ' οὐχ ἦττον οἱ ἐπίσκοποι τῶν κτήσεων αὐτῶν ἐχειροτονοῦντο ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων μητροπολιτῶν ἀντὶ νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὴν Νίκαιαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ μητροπολίτης τῆς Ναυπάκτου ἐνήργει ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἡπειρωτικῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ὅτε τὸ πολιτικὸν κέντρον βαρύτερος μετεφέρθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, πρωτοκάθεδρος αὐτῆς ἀπέβη ὁ Δημήτριος Χωματιανὸς ὁ πεπαιδευμένος θεολόγος ὁ κατέχων τὸν θρόνον τῆς Ἀχρίδος, καὶ αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ στέψας τὸν αὐτοκράτορα Θεόδωρον προκαλέσας οὕτω μεγίστην ἀγανάκτησιν ἐν Νικαίᾳ ἐπὶ τῇ οἰκειοποιήσει προνομίου τοῦ πατριάρχου. Ἡ ἔρις μεταξύ τῶν ἀντιζήλων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν ἀνήλθεν εἰς τὸν κολοφῶνα, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Θεσσαλονίκης ἠρνήθη νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν πλήρωσιν τοῦ θρόνου τοῦ Δυρραχίου διὰ μητροπολίτου διορισθέντος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τῆς Νικαίας. Τὸ σχίσμα ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1232, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Θεόδωρος εἶχε καταλυθῆ, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μανουήλ, προθυμούμενος νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ Βατάτζη, ὑπέκλυψεν εἰς τὸν πατριάρχην, ὅστις ἔστειλεν ἐξ Ἀσίας ἑξαρχον μέλλοντα νὰντιπροσωπεύσῃ ἑαυτὸν ἐν Εὐρώπῃ.¹ Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Θεσσαλονίκης καὶ καθ' ὅλον τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς περιόδου ταύτης ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία ἐν τῷ ἀνεξαρτήτῳ δεσποτάτῳ τῆς Ἠπείρου ἐξηκολούθησε μένουσα αὐτοκέφαλος. Οἱ μόνοι Εὐρωπαῖοι ἐπίσκοποι οἱ συμμετασχόντες

1. Miklosich- Müller Acta et Diplomata Graeca Medij aevi Tom. III. σ. 59-65.—Byzantinische Zeitschrift τόμ. 15' σ. 120—142.

ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὑπὸ τοὺς Γάλλους ἀρχῇ τῶν Ἀθηνῶν αἱ ἑλληνικαὶ μοναὶ ἔλαβον παρ' αὐτοῦ δωρεάς. ¹

Κατὰ τὰ διαλείμματα τῶν στρατειῶν αὐτοῦ ὁ Βατάτζης ἀφωσιώθη μετ' ἐπιφανοῦς ἐπιτυχίας εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς αὐτοκρατορίας. Ὑπὸ τὴν πατριαρχικὴν αὐτοῦ διοίκησιν ἡ χώρα ἀπῆλθανσε μεγάλης ὑλικῆς εὐημερίας. Ὑπῆρξεν οἰκονόμος οὕτως ἐξάρετος, ὥστε τὸ προϊόν τῶν κτημάτων τοῦ στέμματος οὐ μόνον ἐπῆρκει πρὸς συντήρησιν τῆς τραπέζης αὐτοῦ, ἀλλ' ἄφινεν εἰς αὐτὸν καὶ περισσεύμα χάριν ἰδρύσεως νοσοκομείων, πτωχοκομείων καὶ γηροκομείων οὕτως, ὥστε μετὰ τὰς ἡμέρας αὐτοῦ ἡ Νίκαια ἐλέγετο ἔχουσα φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα καλλίτερα πάσης ἄλλης πόλεως. Ἀφῆρθεσε μεγίστην προσοχὴν εἰς τὴν κτηνοτροφίαν κατὰ τὸ σύστημα νεωτέρων μοναρχῶν καὶ ἐπειράθη νὰ πείσῃ τοὺς εὐπατρίδας νὰ ζῶσιν ἐκ τῶν ἰδίων κτημάτων διὰ πρακτικῆς αὐτῶν μισθώσεως. Τὸ κράτος τῶν Σελδσουκιδῶν εἶχεν ἀνάγκην προχείρου ἀγορᾶς χάριν προμηθείας θρεμμάτων καὶ σίτου ἕνεκα τῶν δρωσέων, ἃς εἶχον ἐπιφέρει ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν οἱ Μογγόλοι, καὶ ἡ ζήτησις ἦτο οὕτω μεγάλη, ὥστε οἱ Ἕλληνες γαιοκτήμονες ἠδύναντο νὰ παιοῦσιν ὄνειρώδεις τιμὰς διὰ τὰ προϊόντα αὐτῶν. Ἐκ τῶν χρημάτων τῶν κτηθέντων ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ἀπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν ὀρνιθοτροφείων ὁ αὐτοκράτωρ κατώθωσεν ἐν χρόνῳ βραχεῖ ν' ἀγοράσῃ χάριν τῆς σιζύγου πολυτελὲς στέμμα ἐκ μαργαριτῶν. Φυσικὸν δ' ἀποτέλεσμα τῆς καθολικῆς ἐκείνης εὐημερίας ὑπῆρξεν ἡ αὔξησις τῆς πολυτελείας, καὶ οἱ εὐπατρίδαι ἔδαπανων τὸ χρῆμα αὐτῶν εἰς μεταξωτὰ ἐνδύματα ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεφάσισε νὰ περιστείλῃ τὴν περὶ τὰς δαπάνας ἀμετρίαν τῶν ὑπηκόων καὶ συγχρόνως νὰ ἐνθαρρύνῃ ἐθνικὰς βιομηχανίας ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ξένων, οἵτινες εἶχον ὠφελῆθῃ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ προκατόχου χορηγηθείσης ἀτελείας. Διὸ ἀπηγόρευσεν εἰς αὐτοὺς νὰ φορῶσι ξένα προϊόντα ἢ νὰ καταναλίσκωσι ξένα ὑφάσματα ἐπὶ ποινῇ τῆς ἀπωλείας τοῦ κοινωνικοῦ αὐτῶν ἀξιώματος. Ἕλλην εὐπατρίδης ὠφείλε, καθ' ἃ ἐκεῖνος ἐφρόνει, νὰ φέρῃ ἐνδυμασίαν Ἑλληνικὴν, ὅπερ δόγμα δὲν ἐξετίμων πλέον οἱ συμπολίται αὐτοῦ. Ἐπέδειξε

1. Νικηφόρου Βλεμμύδου σ. 112, 115.—Ἐφραμίον ἐκδ. Βόννης σ. 318.—Σάθα ἐνθ. ἀν. σ. 509.—Νικηφόρου Γεηργεῶ I, 44, 50.—Byzantinische Zeitschrift Τόμ. Ιδ' σ. 217, 222.

δὲ τὴν εὐλαχύνειαν αὐτοῦ συμφορώσας τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ οἶκον πρὸς τὸν νόμον, καὶ ἐπετίμησεν ἀσχηρῶς τὸν υἱόν, ἅτε μεταβαίνοντα εἰς κενηρέσια ἐν πλουσίᾳ περὶ τὴν περὶβολῆν, ὑπομνήσας αὐτόν, ὅτι τοιαύτη χλιδὴ ἦτο ἀναστροφῆς πρὸς τὸν καθ' ἡμέραν βίον τῶν Ἑλλήνων καὶ ὄφειλε γὰρ παιδείαν μόνον ὁσάως ἦτο ἀναγκαῖον νὰ καταπλάγῃσι ξένην παιδείαν ἐπὶ τῷ πλούτῳ τοῦ ἔθνους. Ἀντὶ νὰ διασπαθῇ τοῖς πόρροις αὐτοῦ εἰς ἀλλεῖκας πομπὰς ἀφιέρωνε τὰ οὕτω σωζόμενα χρήματα εἰς τὴν ἀρξίαν τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης ἀπὸ τῶν Μογγόλων, ἰδρύσας κεντρικὴν ἀποθήκην ἐν Μαγνησίᾳ καὶ σωρεύσας μεγάλα ποσὰ σιτου, ἐναποθήκευθῆναι ἐν ἐσφοραρισμένοις σιτοβολῶσι χάριν χρήσεως ἐν περιπτώσει ἐπιδρομῆς. Αὐτὰ βραχέων, ἄπισια αὐτοῦ αἱ οἰκονομικαὶ διατάξεις εἶχαν πρακτικώτατον χαρακτήρα, κατέβαλε δὲ πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως παρεμποδίσῃ τὸ ἀνατολικὸν ἐλάττωμα ταῦ νοσησμοῦ δημοσίων χρημάτων ἐπὶ τῶν διοικούντων τὰς ἐπαρχίας. Δοκῶν καὶ ἡ νοθεύτης ταμειακοῦ πινος ὑπαλλήλων ἐπιμωρήθη διὰ μισαγωγίσεως οὕτως ἀστηραῖς, ὥστε ὁ οὕτω τιμωρηθεὶς ἀπέθανεν ἐξ αὐτῆς.

Καίπερ δὲ ὢν ὁ Βατάτζης πρὸ παντὸς πρακτικὸς ἡγεμὼν ἐπέδειξε τὸν συνήθη εἰς τοὺς Ἕλληνας πόθον ἐνθαρρύνσεως τῶν γραμμάτων. Ὁ ἱστορικὸς Ἀκροπολίτης ἔδρασεν ὡς γραμματεὺς αὐτοῦ καὶ πρέσβυς, ὁ δὲ δυσκαμπτος Βλεμμύδης καὶ ὁ ἱστορικὸς ὑπῆρξαν οἱ ἐπάλληλοι παιδαγωγοὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· ἄλλος ἱστορικὸς, ὁ Γεώργιος Παχυμέρης, ἐγεννήθη ἐν Νικαίᾳ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ· εἰς τῶν Πατριαρχῶν τῆς Νικαίας, Γερμανὸς Β', κατέλιπε λείψανά τινα συγγραμμάτων. Ἡ δημοτικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία ἐκαλλιεργήθησαν διὰ τῆς προστασίας αὐτοῦ, ἰδρύσας βιβλιοθήκας τεχνικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν βιβλίων ἐν διαφόροις πόλεσιν, ἔστειλε τὸν Βλεμμύδην, ὅπως συλλέξῃ πολὺ τιμα χειρόγραφα ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, καὶ ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι μόνον ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ φιλόσοφος φημίζονται πράγματι. Ἡ πρώτη αὐτοῦ σύζυγος, γυνὴ ἀρρενωπὴ τὸ ἦθος, συνεμερίζετο τὸν πρὸς τὴν παιδείαν ἔρωτα τοῦ ἀνδρὸς καὶ ποτ' ἔδοκίμασε νὰ φέρῃ εἰς ἀμηχανίαν τὸν νεαρὸν Ἀκροπολίτην, ἐρωτήσασα αὐτὸν περὶ τῆς αἰτίας ἐκλείψεως πινος, ἣ δὲ ἀποστολὴ τοῦ μαρκιωνος von Hohenburg ἔδωκε τὴν ἀφορμὴν λογίου ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν Λατίνων καὶ τῶν ξενιζόντων αὐτοὺς Ἑλλήνων, οἵτινες καὶ ἀπέβησαν νικηφόροι.

Ὁ Βατάτζης δὲν ἔζησε μακρὸν χρόνον μετὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἠπείρου. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Νίκαιαν προσεβλήθη αἰφνης ὑπὸ ἀποπληξίας, ἣς κατέστησεν αὐτὸν ἄφρονον ἐπὶ τριάκοντα καὶ ἕξ ὥρας. Εὐθὺς δ' ὡς ἀνέλαβεν ἱκανὰς δυνάμεις, ὥστε νὰ δυνηθῆνὰ ταξιδεύσῃ, διέταξε τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτοῦ νὰ μεταφέρωσιν αὐτὸν εἰς τὸ προσφιλὲς Νυμφαῖον. Ἄλλ' ἡ ἀλλαγὴ τοῦ κλίματος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὑποτροπὴν τῆς νόσου. Προσεβάλλετο ὑπὸ συχνῶν λατοθυμιῶν, τὰ σόφρακα αὐτοῦ ἔφθινον καὶ μάτην μετέβη εἰς Σμύρνην χάριν προσκινήσεως τῆς θανατοουργοῦ εἰκόνας τῆς Παναγίας ἐπ' ἐλπίδι ἰάσεως. Τέλος, ἀφ' οὗ ἡ νόσος διήρκεσεν ἐπὶ ἔτος καὶ πλεόν, ἀπέθανεν ἐν Νυμφαίῳ τῇ 30 Ὀκτωβρίου 1254 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἑξήκοντα καὶ δυο, ὧν τριάκοντα καὶ τρία σχεδὸν εἶχε διέλθει ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ὁ πιστὸς Ἀκροπολίτης ἐξεφώνησε τὸν ἐπιτάφιον εἰς αὐτὸν λόγον· ἐγκώμιον τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ συνέγραψεν ὁ υἱός, καὶ αἱ μέλλουσαι γενεαὶ ἀπέβλεπον εἰς αὐτὸν ὡς «πατέρα τῶν Ἑλλήνων». Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἠξιώθη τῆς τιμῆς ἀγίου. Ὅτε οἱ Τοῦρκοι ἠπείλησαν περὶ τὸ 1304 τὴν μονὴν τῶν Σωσάνδρων, τὰ λείψανα αὐτοῦ ἀνεκομίσθησαν χάριν ἀσφαλείας εἰς τὴν Μαγνησίαν. Ὁ φύλαξ τοῦ κάστρου, περιπολῶν περὶ αὐτό, κατεπλήχθη ὑπὸ τῆς ἐμφανίσεως παραδόξου φωτός, κινουμένου περὶ τὰ τεῖχη ὡς εἰ χάριν ἐπιθεωρήσεως. Τοῦ φαινομένου δὲ τούτου ἐπαναληφθέντος τρίς, ἀνέφερε τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς ἀνωτέρους, καὶ ἔγεινεν ἐξέτασις. Ἐφ' ἱκανὸν τὸ φάντασμα ἐξέφυγε τοὺς ἐρευνῶντας, ἕως ὃ κωφὸς ἀδελφὸς τοῦ φύλακος ἐδήλωσεν ὅτι εἶχεν ἴδει ἄνδρα περιβεβλημένον αὐτοκρατορικὴν στολὴν καὶ εἶχεν ἀκούσει αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι ἐπεμελεῖτο τῆς φυλάξεως τοῦ κάστρου. Ὁ ἀσώματος φρουρὸς τῆς Μαγνησίας ἀνεγνωρίσθη πάραυτα ὡς αὐτὸς ὁ νεκρὸς αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ «ἐλεήμων», ὅστις εἶχεν ἐγερεθῆ ἐκ τοῦ τάφου, ὅπως ὑπεραμυνθῆ τῆς πόλεως. Ἡ ἄλωσις τῆς Μαγνησίας ἐπηύξησεν ἀντὶ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν φήμην τῆς ὑπερανθρώπου αὐτοῦ δυνάμεως, ἐπειδὴ, ὅτε οἱ Τοῦρκοι διεσκόρπισαν τὰ ὄστιά αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀπορρώγων, ταῦτα ἐξετέλεσαν θαύματα χάριν τῶν πιστῶν τῶν μετ' εὐλαβείας συλλεξάντων αὐτὰ καὶ κτισάντων ἱερὸν ἐπ' αὐτῶν. Ἐκτοτε Ἰωάννης Βατάτζης ὁ Ἐλεήμων ἐλατρουετο ὡς ἅγιος ἐν Μαγνησίᾳ, ἐν Νυμφαίῳ καὶ ἐν Γενέδῳ· ἡ εορτὴ αὐτοῦ ἀπε-

λείτο τῇ 4 Νοεμβρίου καὶ συνετάχθη πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἄσματος ἀκολουθία.¹

Ὁ Βατάτζης δὲν ἐκολούθησε τὴν βυζαντιακὴν συνήθειαν τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ διαδόχου ἐφ' ὅσον ἔζη, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο νὰ διαφθείρη τινι χαρακτηριστῆρα τοῦ ἀνακηρυχθησομένου καὶ νὰ προσβάλλῃ τὴν εὐπαθείαν τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' οὐδεμίαν ἐπὶ τῆς ἀμφιβολίας, ὅτι ὡς διάδοχος ἐμελλε νὰ ἐκλεχθῇ ὁ μονογενὴς αὐτοῦ υἱὸς Θεόδωρος, ὅστις ἔφερε τὸ ὄνομα Λασκάρεως, ὅπως ἐπιδειχθῆ ἢ ἄμεσος αὐτοῦ καταγωγή ἀπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς δυναστείας. Ἄμα τῇ ἀποπερατώσει τῆς κηδείας τοῦ πατρὸς ὁ Θεόδωρος ἀνυψώθη ἐπὶ ἀσπίδος καὶ ἀνεκνήριχθη αὐτοκράτωρ ἐν Νυμφαίῳ. Ἄλλ' ἡ τελετὴ δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ πλήρης πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου στέψεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πατριαρχικὸς θρόνος ἐχίρευεν, ὁ Θεόδωρος ἔσπευσε νὰ ἐκλέξῃ τοιοῦτον, καὶ χάριν τηρήσεως τῶν τύπων προέτεινε τὸν πατριαρχικὸν θρόνον εἰς τὸν ἄλλοτε παιδαγωγὸν αὐτοῦ Βλεμμύδην, ἐλπίζων ὅτι ὁ ἰδιορρυθμὸς μοναχὸς ἠθέλει ἀρνηθῆ. Ὁ Βλεμμύδης ἐγίνωσκε τὸν παλαιὸν μαθητὴν, καὶ δὲν διέψευσε τὰς προσδοκίας αὐτοῦ, ἀποκλίνας τιμὴν μετὰ τοιαύτης ἀνειλικρινείας προσενεχθεῖσαν εἰς αὐτόν, καὶ ὁ Θεόδωρος διέταξε πάραυτα τὴν ἐκλογὴν ἄλλου μοναχοῦ, ὀλιγώτερον πεπαιδευμένου, ὅστις ἐντὸς μιᾶς καὶ μόνης ἑβδομάδος χειροτονήθη ἄλλεπαλλήλως διάκονος, ἱερεὺς καὶ πατριάρχης. Ἄνευ δ' ἄλλης ἀναβολῆς τὴν ἡμέραν τῶν Χριστοῦγεννῶν ἐστέφθη ὁ Θεόδωρος Β' Λάσκαρις ἐν Νικαίᾳ.

Ὁ νέος αὐτοκράτωρ δὲν εἶχε συμπληρώσει κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τὸ τριακοστὸν τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας. Ὀλίγοι ἡγεμόνες εἶχον παρασκευασθῆ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἐπιμελέστερον τοῦ υἱοῦ τοῦ Βατάτζη. Πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἢ ἐκπαίδευσις κατὰ τὴν βυζαντιακὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως εἶχε τεθῆ εἰς ἐνέργειαν χάριν τοῦ μέλλοντος μονάρχου. Εἶχε σπουδάσει γράμματα, μαθηματικὰ καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο φιλοσοφίαν, καὶ ἐπηγγέλετο τὴν ἐξαιρέτως ἑλληνικὴν γνώμην, καθ' ἣν ἡ γνώσις ἦτο συνώνυμος πρὸς τὴν ἀρετὴν. Ἐξαιρουμένης τυχούσης τινὸς κυνηγετικῆς ἐκδρομῆς εἶχεν ἀφιερῶσει τὰς πρὸ τῆς ἀναρρήσεως ἀφιόνοους αὐτοῦ

¹ Παχυμέρους ἐκδ. Βόννης σ. 400-2. Byzantinische Zeitschrift Tom. I. 4° σ. 193-233. Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς ἄσματος ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Βατάτζη τοῦ Ἐλεήμονος.

ώρας τῆς σχολῆς εἰς μόνα τὰ βιβλία καὶ ἐκτός ἐφιλοδόχησε νὰ ταχθῆ μεταξὺ τῶν ἐκ βασιλικῆ αἵματος συγγραφέων. Αὐὸ ἐκληροδότησεν εἰς ἡμᾶς ὄγκον ὄλων συγγραμμάτων, ὧν αἱ πλεῖστα εἶνε ἔργον τῶν πρώτων ἐκείνων ἐτῶν. Θεολογία καὶ σάτυρα, προσειχὴ εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ ἑγκώμιον τῆς Νικαίας, ἐπιτάριος λόγος εἰς τὸν Φρειδερίκον Β' καὶ δικαστῆα δεκτικῶ ὄλων ἐπιστολαὶ εὐρίσκονται μεταξὺ τῶν πικρίλων προϊόντων τῆς πεπαιδευμένης αὐτοῦ διανοίας. Ἄλλ' ἄτε ἔχων ἡπεριόγαν ἀκαδημαϊκὴν τὴν πᾶσαν στερεῖται πρωτοτυπίας ὡς συγγραφεὺς· αἱ ἰδέαι αὐτοῦ καταπνίγονται ἐντὸς ἴθλοι ῥητορικῆς, καὶ τὸ ἦθος αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ ἔμεγαλοφρόνει καὶ προθυμῶς ἐπεζήτει τὰς γνώμας τῶν κριτικῶν, προσπαθεῖ εἰς ἡμᾶς καὶ ἐν αὐταῖς αὐτοῦ ταῖς ἰδιοπραγεῖς ἐπιστολαῖς ὡς ψυχρὸν καὶ ἰσχνόν. Αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ, εἰς ἅς, ὡς εἶκος, προσβλέπομεν χάριν περιέχων ἀπόψεων τῶν διαθέσεων αὐτοῦ καὶ τῶν χρόνιων ἐν οἷς ἔζη, ἀφθανοῦσαι κοινοτοπιῶν, ἀλλὰ ἐξαρουμένων τῶν γραφειῶν μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ στεροῦνται ἐξαιρέτως ἱστορικῶν γεγονότων. Εἰς δὲ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ δὲν ἐπέδρασαν πράγματα αἱ σπουδαὶ αὐτοῦ καθ' ἃ Φρειδερίκος ὁ μέγας, ἐπετήδευσε τὴν φιλοσοφίαν ὡς διάδοχος τοῦ θρόνου μόνον ὅπως ἀποσεισῆ αὐτὴν ὡς κενὴν θεωρίαν, ὅτε εὐρέθη ὡς ἄσχων ἀντιμέτωπος αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Ὡν φιλάσθενος καὶ ἔραστης τῆς μονώσεως εἶχεν ἀναπτύξει ἀρρυθμῶς ἐν μόνον μέρος τῆς φύσεως αὐτοῦ. Ἦτο, διὰ βραχέων, ὄγκος νεύρων, ἐνδιαφέρουσα περίπτωσις πρόσφορος εἰς τὴν μελέτην νεωτέρου πινὸς φρενολόγου. Ἡ βραχεῖα αὐτοῦ βασιλεία οὐ μόνον διέψευσε τὸ ἀξίωμα τοῦ Πλάτωνος ἐκεῖνο, καθ' ὃ ὁ κόσμος θὰ ἦτο εὐτυχῆς ἂν οἱ βασιλεῖς ἐφιλοσόφουν ἢ οἱ φιλόσοφοι ἐβασίλευον, ἀλλὰ καὶ παρέσχε νέον παράδειγμα τῆς ἀληθείας, καθ' ἣν ὁ τύπος διανοητικοῦ μονάρχου δὲν εἶνε ὁ ἐπιτυχέστατος οὐδὲ δι' ἔθνος ὅπερ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὥραις τῆς μεγίστης αὐτοῦ ἀγλῆος παρὰ τὰ ὕδατα τῆς Νικαίας ἢ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δουλείαν οὐδέποτε ἔπαυσ' ἐχόμενον τῆς φιλομαθείας.

Ὁ νέος αὐτοκράτωρ εὐλόγως ἔσπευσε νὰ στεφθῆ. Εὐθύς ὡς τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Βατάτζη ἐφθασεν εἰς τὴν βουλγαρικὴν πρωτεύουσαν, ὁ τσάρος Μιχαὴλ Ἀσάν ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας νάνακτῆσῃ τὰς ἀποβεβλημένας αὐτοῦ ἐπαρχίας, ἅς ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχε προφθάσῃ νὰ συσσωματώσῃ μετὰ τῶν λοι-

πῶν αὐτῆς κτίσεων. Οἱ μὲν Βούλγαροι κάτοικοι ἐδεξιώθησαν ἀσμένως τοὺς ἐπιδρομεῖς, αἱ δ' ἑλληνικαὶ φρουραὶ δὲν ἦσαν ἱκανῶς ἰσχυραί, ὅπως ἀντιστῶσιν εἰς αὐτοὺς. Ἡ Ροδόπη πάραυτα ἐκνήθη εἰς ἀποστασίαν ὑπῆρχε φόβος, ὅτι ἡ σύμπασα ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐν Ἐθρώπῃ θὰ ἰδύνατο νὰ γείνη βουλγαρικὴ. Οὕτως ἐπικείμενος ἦτο ὁ κίνδυνος, ὅτε ὁ Θεόδωρος διεπεραιώθη διὰ τῶν Λαρδανελλίων τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1255 καὶ ἤρχισε, καίτοι ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ χειμῶνος, τὴν πρώτην αἰτῶν βουλγαρικὴν ἐκστρατείαν. Τὰ ὄπλα αὐτοῦ ἐστέρθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Καὶ ἔπεσε μὲν ἡ Στάρα Ζαγορά, ἀλλὰ τὸ δυναύθιον φρούριον Τσελίνα ἐν τῇ κοιλάδι μεταξὺ τοῦ Ρίλου καὶ τῆς Ροδόπης, ἡ κλεῖς τῆς τε Σοφίας καὶ Φιλιππουπόλεως, ἀντέστη κρατεροῦς εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς προσπαιθείας. Ὅτε διέταξε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν, οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ, ὧν εἰς ἦτο ὁ Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος, ὁ μέλλον κατακτητὴς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔφρονον πρῶτοι ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς προσεγγίσεως τῶν πολεμίων καὶ ἔπειτα ἠρνήθησαν νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν ἀπόπειραν. Ἀπ' ἐναντίας δ' ἡ δραστηριότης τοῦ Θεοδώρου κατήσχυνε πιθανῶς τοὺς δειλοὺς ἐκείνους ἢ προδότας στρατιώτας. Καὶ δὴ ἀκούσας, ὅτι τὸ Μελένικον ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου διοικητοῦ, εἰς ὃν εἶχεν ἀνατεθῆ, ὠδενσε μετ' ἐκτάκτου ταχύτητος ἀπὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς τὰς Σέρρας, ἐξεβίασε τὴν στενοπορίαν, δι' ἧς ῥέει ὁ Στρυμών, καὶ ἔσωσε τὴν ἀπειλουμένην ἀκρόπολιν, ἧς ἡ φρουρὰ ἐχαιρέτισεν αὐτὸν ὡς «ταχὺν ἀετὸν». Ἐκεῖθεν δὲ ὤρμησε μέχρι τῆς Πριλάπου τοῦ σημερινοῦ Περλεπέ, ἀνακτίσας ἐπάλληλα τὰ ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου γυναικαδέλφον κατεχόμενα, ἕως τέλος μόνον ἡ Τζεπίνα ἔμεινεν ἀπόρητος. Ἀλλ' ὁ προκεχωρημένος χειμὼν ἦτο ἀκατάλληλος πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς στρατείας ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου καὶ ὁ Θεόδωρος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν θαρσαλέαν πορείαν ἐναντίον τοῦ ὑπὸ ὕρέων περιβαλλομένου ἐκείνου φρουρίου. Ἀφήσας δὲ τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐν Διδυμοτείχῳ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δύο στρατηγῶν ἀδεξίων, ἑπειδὴ, καθ' ἃ οἱ πλεῖστοι τῶν μελετηρῶν πολιτευτῶν, ἦτο κακὸς κριτὴς τῶν χαρακτήρων, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ἐπελήφθη δευτέρας βουλγαρικῆς ἐκστρατείας. Διαρκούσης τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ ἡ κατάστασις εἶχε χειροτερεύσει. Ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων εἶχε προσελκύσει εἰς τὰς σημαίας

αὐτοῦ σῶμα Κομάνων, καὶ οἱ Ἕλληνες στρατηγοί, παραβάντες αὐτόχρομα τὰς διαταγὰς τοῦ αυτοκράτορος, εἶχον διακινδυνεύσει νὰ συμπλακῶσι πρὸς τοὺς φοβεροὺς ἐκείνους ἐπικούρους. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ ἐκείνῃ ὁ μὲν ἕτερος τῶν στρατηγῶν ἐξωγήθη, ὁ δὲ ἄλλος διέφυγε χάρις εἰς τὴν ταχύτητα τοῦ ἵππου αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ δραστηριότης τοῦ Θεοδώρου καὶ ὁ μέγας αὐτοῦ στρατός ἀποκατέστησαν ἐν σπουδῇ τὴν γοητείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Διὸ ὁ Μιχαὴλ Ἀσάν παρεκάλει τὸν πενθερόν, τὸν Ρῶσον πρίγκηπα Ροσσιαλαῦον τῆς Ἰζερναγόρας νὰ μεσιτεύσῃ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ρῶσος πρίγκηψ ἐδέχθη ἀναλάβῃ τὸ ἔργον εἰρηνοποιῶν, συνήτησε τὸν Ἕλληνα αυτοκράτορα, καὶ δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ διαπραξῇ συνθήκην μετ' αὐτοῦ ἐπὶ ὄροις, οἷς ἀμφότεροι οἱ συμβαλλόμενοι εὐθεώρουν εὐνοϊκούς. Καὶ ἀνελαβὼν μὲν πάλιν τὰ πρότερα σύνορα οἱ Βουλγαροὶ καὶ οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ τὸ ἀπάτητον φρούριον τῆς Ἰζερίνης παρεδόθη εἰς τὸν Θεόδωρον. Τοιαύτη δ' ἐπῆρξεν ἡ χιρὰ αὐτοῦ, ὥστε κατεφόρτισε δώρων τὸν Ρῶσον πρίγκηπα, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ ὑπηκόους διθυραμβικὴν προκήρυξιν, δι' ἧς ἠγγέλλετο ἡ ὑπογραφὴ τῆς εἰρήνης καὶ ἐξήρετο ἡ σημασία τῆς περιχωρήσεως τῆς Ἰζερίνης. Ἐν τούτοις δὲ τὸ νευρικὸν αὐτοῦ σύστημα εἶχεν οὕτω προσβληθῆν ἐκ τῆς διεγέρσεως ἐκείνης, ὥστε καὶ μόνῃ ἡ ὑπόνοια δόλου παρὰ τοῦ Ρῶσου εἰρηνευτοῦ ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ αὐτοχόους Ἀχροπολίτου, ὅστις εἶχε συντάξῃ τὸ κείμενον τῆς συνθήκης, νὰποκαλέσῃ τὸν ἄλλως ἐπίσημον τοῦτον ἄνδρα, ὅν οὖν καὶ μωροῦν, καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ δεχθῇ ἰσχυροὺς ραβδισμοὺς διὰ τοὺς κόπους αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ δολοφονία τοῦ Μιχαὴλ Ἀσάν καὶ ὁ γάμος τοῦ νέου τσάρου μετὰ μιᾶς τῶν θυγατέρων τοῦ Θεοδώρου Λασκάρως ἐστερέωσαν τὴν ἰσχὴν τῆς συνθήκης.

Ἡ λῆξις τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου κατέστησεν τὸν δεσπότην τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Β' πρόθυμον νὰ συνδιαλλαγῇ μετ' ἀντιπάλου, ὅστις θὰ ἠδύνατο νῦν νὰ στρέψῃ ἀμέριστον τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν κατὰ τοῦ ἀνεξαρτήτου ἐκείνου ἑλληνικοῦ κράτους, ὅπερ ἦτο πάντοτε λήμη τῶν αυτοκρατόρων τῆς Νικαίας. Ἡ ἀπὸ μακροῦ τελεσθεῖσα μνηστεία τῶν τέκνων αὐτῶν δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀπολιξεί.

1. Θεοδώρου Λασκάρως ἐπιστολαὶ σ. 219—81. Archiv für slavische Philologie XXI, 622—6. Byz. Zeitschrift, IX, 269; XVII, 181.

εἰς γάμον διὸ ἡ ἁγία σύζυγος τοῦ δεσπότη Θεοδώρα ἀπεστάλη μετὰ τοῦ υἱοῦ Νικηφόρου, ὅπως συναντήσῃ τὸν νικηφόρον αὐτοκράτορα. Ὁ Θεόδωρος κατ' ἐξέστην τὴν περίστασιν ἐπέδειξεν ἔλλειψιν ἰπποτισμοῦ, ἀποδεικνύουσαν ὅποσον εἶχε μεταβληθῆ ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ ἐπὶ τὸ βλακώτερον μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασιν. Καὶ διή, ἐπωφελοῦμενος τὸ φῶλον τῆς ἐπισκεπτρίας καὶ τὴν ἀδυναμίαν αὐτῆς ὡς γυναικὸς νὰ ὑπερασπισθῇ τὰ οἰκεῖα συμφέροντα ἐπίσπεν αὐτὴν νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν ὡς ἀντίλλαγμα τοῦ γάμου τὰ Σέρβια καὶ τὸ Δυρράχιον, ὧν ἑκείνα μὲν ἦσαν ἡ κλεῖς τῆς ἀνατολῆς, τοῦτο δὲ τῆς δύσεως. Ἐπὶ τούτους δ' ἐτελέσθη μὲν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἡ γαμήλιος ἐορτή, ἀλλ' ἡ συνθήκη, ἣν ὁ Μιχαὴλ εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ ἔπογραψῇ, ἐπλέγμανε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ἡ ῥῆξις μεταξὺ τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Νικαίας ἦτο μόνον χρόνου ζήτημα.

Μόλις ὁ Θεόδωρος εἶχε περατώσει τὴν τέλειν τοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς, καὶ ἡ ἄφιξις ἀνησυχητικοῦ γραμματος παρὰ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ ἐπιτρόπων αὐτοῦ ἐπέσπενε τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀσίαν. Καὶ διή ἠγγέλλετο, ὅτι ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ φιλοδοξότατος τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, εἶχε φέγει πρὸς τοὺς Σελδσουάδας Τούρκους. Ἐἶδομεν ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δολοπλόκος, ὅστις ἦτο προωρισμένος νὰ διαδραματίσῃ σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ βυζαντακῇ ἱστορίᾳ, εἶχε διορισθῆ ὑπὸ τοῦ Βατάτζη διοικητῆς τῶν Σερρῶν καὶ τοῦ Μελενίκου. Ὁ οἶκος τῶν Παλαιολόγων κατὰ παρὰδοσίν τινα ἀπομνημονευομένην ἔτι ὑπὸ τινος τοιχογραφίας τοῦ ἐν Οὐδίτέρβω τῆς Ἰταλίας Δημαρχικοῦ μεγάρου (Palazzo Municipale), ἀνήγε τὸ γένος εἰς τινα ἐκ Βετουλονίας Ρεμίγιον Λέλλιον. Ἀλλ' ἱστορικῶς τὸ πρῶτον γίνεται μνεῖαν τοῦ οἴκου ἐκείνου περὶ τὰ τέλη τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος, μετὰ δ' ἓνα αἰῶνα εἶχεν ἀνέλθει εἰς τολαύτην περιοπὴν, ὥστε εἰς τῶν ἐξ αὐτοῦ καταγομένων ἐνυμφεῦθη τὴν πρεσβυτέραν θυγατέρα τοῦ Ἀλεξίου Γ' ὅστις ἐμελέτα νάναδείξῃ αὐτὸν τὸν διάδοχον τοῦ θρόνου. Ἡ ἐκ τοῦ γάμου τούτου γεννηθεῖσα θυγάτηρ ἔγεινε σύζυγος ἄλλου Παλαιολόγου, κατέχοντος ὑψηλὸν ἀξίωμα ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Νικαίας, καὶ ὁ γόνος τοῦ γάμου τούτου ὑπῆρξεν ὁ μέλλων αὐτοκράτωρ, ὅστις οὕτως ἦτο διπλῶς Παλαιολόγος, πατρόθεν τε καὶ μητρόθεν. Ἡ ἄμεσος αὐτοῦ καταγωγή ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου, συνδιαζομένη πρὸς τὰς φιλοδόξους αὐτοῦ διαθέσεις κατέστησεν

αὐτὸν ἀντικείμενον ἱππονοῖαν καὶ φθόνον. Ἰδίῃ καὶ ὄν χρόνον ἦτο διοικητὴς τοῦ Μελενίαν κατηγορήθη ἐπὶ προδοσίᾳ κατὰ τῆς πατρίδος, καὶ εἶχε πώπει μόνον διὰ τῆς εὐφροῦς ἐπινοίας νὰ προτείνῃ, ὅπως πρὸς ἀποδείξιν τῆς ἀθωότητος αὐτοῦ ὑποβληθῆ εἰς θεοδικίαν τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς ἐπὶ πετυρακτωμένου σιδήρου, ἂν ὁ ἄγιος μητροπολίτης Φιλαδελφείας ἤθελε παραδώσει εἰς αὐτὸν διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς τὸ διαίτηρον μέταλλον. Ἡ ἀμηχανία τοῦ ἱερωάρχου, αἰφνιδίως κληθέντος νὰ ἐπιδείξῃ διὰ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ μαρτυρίας τὴν θεωρίαν αὐτοῦ ἐκείνην, καὶ ἦν χεῖρες ἀγναὶ ἔμελλον κατὰ τοιαύτην διὰ πρὸς δοκιμασίαν νὰ μείνωσαν ἀβλαβεῖς διεσχέδασε μεγάλως τὴν αὐλήν. Καὶ ἠθωώθη μὲν ὁ κατηγορούμενος, ἀλλ' αἱ ὑπόνοιαι τοῦ Βασιλέως κατεστάλησαν μόνον, ὅτ' ἐδέσμευσε πρὸς τὸν θρόνον σφιχτότερον τὸν σκευωροῦντα ὑπῆκοον διὰ νέου ὄρκου πίστεως καὶ διὰ γάμου μετὰ τῆς με γ α λ η ς αὐτοῦ ἀνεμῆς. Τὸ ἀξίωμα μεγάλου κ ο ν τ ο σ τ α ὕ λ ο υ καὶ ἡ δ ι ο ῖ κ η - σ α ς τῆς Βιθυνίας ἐφάνησαν ἀμοιβαί ἱκαναὶ νὰ δαμάσωσι καὶ αὐτὴν τὴν ἄκρατον φιλοδοξίαν τοῦ ἐπακιδύνου ἐκείνου εὐπατρίδιου. Ἄλλ' ὁ Θεόδωρος Β', ὅστις εἶχε πρόγραμμα τὴν μείωσιν τῆς δυναμείως τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τὴν περιστοίχισιν τοῦ θρόνου δι' ἀνδρῶν ταπεινῶν τὸ γένος, τὰ πάντα εἰς αὐτὸν ὀφειλόντων, ἔτρεφεν ἔτι ὑπόνοιαν περὶ τοῦ Παλαιολόγου, καὶ ἠπέλιψε δημοσίᾳ τὴν τύφλωσιν αὐτοῦ. Ἡ ἀσύνετος αὕτη διαγωγὴ ὑπῆρξεν ἡ ἄμεσος αἰτία τῆς φυγῆς τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου εἰς τὴν αὐλήν τοῦ Ἰκονίου. Οἱ δὲ αὐτοκράτορες τῆς Νικαίας εἶχον πᾶντοτε ἀνησυχίας περὶ ἐπιδρομῆς ἡ Σελδσουαδῶν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Θεόδωρος ἐπέστρεψεν εἰς τὰς ἀνατολ. ἡς αὐτοῦ κτήσεις, ἀφήσας τὸν Ἀκροπολίτην, ἀνακτησάντα τὴν εὐν ἂν αὐτοῦ, ὡς γενικὸν αὐτοῦ ἐπίτροπον ἐν τῇ δύσει.

Εὐτυχῶς ὁ σ. αλτῆνος Καϊκάους Β' ἠπειλεῖτο καὶ αὐτὸς ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ὑπὸ ἐπι - τεως τῶν Μογγόλων. Ὁ δὲ φηγᾶς Παλαιολόγος ἀντὶ νὰ ἐπιστρέψῃ ἡ ἡμέτερος σελδσουαδικῷ στρατοῦ, ὅπως ἀρπάσῃ τὸν ἑλληνικὸν θρόνον μετὰ δαψιλῶν ἐκφράσεων πίστεως πρὸς τὸν χριστιανὸν αὐτοκράτορα καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἐβοήθησε τοὺς Τούρκους νὰ νικήσωσι τὰ σίφη τῶν Μογγόλων. Ἄλλ' ἡ μετ' ὀλίγον ἐπελθοῦσα προχώρησις τῶν Μογγόλων ἠνάγκασεν τὸν σουλτᾶνον νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ τοῦ Θεοδώρου ἐναντίον τοῦ κοινῆ ἐχθροῦ, παραχωρήσας εἰς αὐτὸν ἐπ'

ἀμοιβῇ τῆς ὑποστηρίξεως αὐτοῦ τὴν Λαοδίκειαν, ὡς καὶ τὰς Χώνας, αἵτινες εἶχον ἐγκαταλειφθῆ ὑπὸ τοῦ πρώτου αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας. Ἄλλ' οἱ Μογγόλοι κατώρθωσαν νὰ καταστήσωσι τὸν σουλτάνον ὑπόφορον αὐτῶν, καὶ ὁ Παλαιολόγος, ἰδὼν οὕτως ὑποκύψαντι τὸν προστάτην αὐτοῦ, ἐπροθυμῆθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ὑπερσίαν τοῦ προτέρου κυρίου. Ὁ δὲ Θεόδωρος ἐπέβαλεν αὐτὸν καὶ πάλιν εἰς ἐπίσημον ὄχρον πίστεως πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸν υἱόν, καὶ ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν προτέραν ἀρχὴν, οἷδὲ παρήλασε πολὺς χρόνος πρὶν ἢ ἡ κατάστασις τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν παρᾶσχη εἰς αὐτὸν νέαν εὐκαιρίαν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς δραστηριότητος αὐτοῦ. Ὁ δὲ διορισμὸς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου ὡς διοικητοῦ τῆς Ρόδου ὑπερῆξεν ἀναμφιβόλως νέα ἀπόδειξις τοῦ συστήματος, ὑπερ μετῆρχετο ὁ αὐτοκράτωρ, παρέχων εἰς τὴν ἐπικίνδυνον ἐκείνην οἰκογένειαν ἀξιώματα τιμητικὰ μακρὰν τῆς ἀλλῆς.

Ὁ δεσπότης τῆς Ἡλείου δὲν εἶχε λησιμονίσει ἐν τοίτῳ τῶ μεταξὺ τὴν ἐπιβουλήν τοῦ Θεοδώρου, ἀποσπᾶσαντος διὰ τῆς βίας ἀπὸ τῶν χειλέων ἀνυπερασπίστου γυναικὸς τὴν παραχώρησιν τοῦ Δυρραχίου, τῆς κυριωτάτης πόλεως τοῦ δεσποτάτου παρὰ τὸν Ἄνδριαν, ἣτις ἦτο τότε ὁ λιμὴν τῆς ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Ἡ δὲ ἀπουσία τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἡ προδοσία ἐνὸς τῶν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος διορισμένων διοικητῶν παρέσχεν εἰς αὐτὸν τὴν εὐκαιρίαν ἣν ἐπεζήτει. Οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἠνώθησαν ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτοῦ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων τῆς Νικαίας, ὧν αἱ ἐν Εὐρώπῃ κατακτήσεις εἶχον καταστήσει αὐτοὺς γείτονας τῶν λαῶν ἐκείνων, καὶ ὁ Ἀκροπολίτης ἐπολιορκήθη ἐν τῷ κάστρῳ τῆς Πριλάπου. Θορυβηθεὶς δ' ἐπὶ τῇ ἐπικινδύνῳ ἐκείνῃ συμμαχίᾳ ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέστειλε τὸν Παλαιολόγον ὡς ἀρχιστράτηγον εἰς τὴν δύσιν ἄλλ' αἱ ὑπόνοιαι αὐτοῦ ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸ νὰ χαλαρώσῃ τὴν τελεσφόρον ἐνέργειαν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ στρατηγοῦ, δοὺς εἰς αὐτὸν στρατιάν μικρὰν μὲν τὸν ἀριθμὸν, ἀναξίαν δὲ λόγου κατὰ τὴν ποιότητα. Οὕτω περισταλεὶς ὁ Παλαιολόγος δὲν κατώρθωσε νὰ προλάβῃ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Πριλάπου, καὶ ὁ ἀτυχὴς ἱστορικός, περιφερθεὶς ἀλυσόδετος ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, εἶχε τέλος ἐν τῇ εἰρικῇ τῆς Ἄσπης ἀφθονον σχολὴν νὰ φιλοσοφήσῃ περὶ τῶν πρακτικῶν ἐλαττω-

1. Miklosich—Müller Acta et Diplomata τ. 2, σ. 19^α.

μαίων τῆς παιδεύσεως τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ μαθητοῦ. Εἰς δὲ τὴν ἄλωσιν τοῦ Πριλίπου ἐπικολούθησεν ἡ ἀπώλεια συμπίσης τῆς Μακεδονίας πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ στρατηγοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον ὑποτάχθησαν πρὸς τὸν Μιχαὴλ Β', καὶ ὁ Θεόδωρος ἀποτυχῶν νὰ ὑποτάξῃ τὸν ἀντίπαλον διὰ τῆς βίας, κατέφυγεν εἰς ὕψα θεολογικά. Καὶ δὴ ἐπὶ τῇ εἰσηγήσει αὐτοῦ ὁ πατριάρχης ἀφώρισε τοὺς δημοφύλους Ἕλληνας τῆς Ἡπείρου. Ἄλλ' ἡ ἐπέμβρις τοῦ Βλεμμύδου, ὅστις ἦτο προσωπικὸς φίλος καὶ ἀνταποκριτὴς τοῦ δεσπότη, παρεκώλυσε τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἀναθέματος, καὶ ὁ Λάσαρης ὅστις εἶχεν ἀνεχθῆ μεθ' ὑπομονῆς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν λόγων τοῦ ἀρχαίου διδασκάλου, ἐπιχειρήσαντος νὰ διδάξῃ εἰς αὐτὸν τὰ βασιλικά αὐτοῦ καθήκοντα¹, διέσχισεν ἀχόλως τὸ πατριαρχικὸν γράμμα καὶ ἐπέστρεψεν αὐτὸ εἰς τὸν πατριάρχην. Ἄλλ' ἡ ἀπώλεια τῶν πόλεων αὐτοῦ καὶ ἡ ἀποστασία τῶν στρατηγῶν κατέστησε τὸν Παλαιολόγον εἶπερ ποτὲ ἵκοιτο εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Διὸ διέταξε τὴν κράτησιν τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι ἡ φοβερὰ νόσος, ἐξ ἧς εἶχεν ἀρχίσει τότε πάσχων ὀξέως, προήρχετο ἐκ τῶν γοητευμάτων τοῦ ἀνδρός, ἐν ᾧ διεβλέπεν ἤδη τὸν μέλλοντα σφετεριστὴν τοῦ θρόνου τοῦ υἱοῦ.

Αἱ θεολογικαὶ αὐτοῦ μελέται περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος δὲν ἐκώλυσαν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ματαιὰς ἀποπείρας τοῦ πατρὸς περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν. Σώζονται δὲ δύο ἐπιστολαί, ἐν αἷς ὁ Θεόδωρος γράφει πρὸς τὸν πάπαν Ἀλέξανδρον Δ', ὅτι ἐπιθυμεῖ εἰρήνην καὶ παρακαλεῖ τὸν ἀγιώτατον πατέρα, προσφωνῶν αὐτὸν διὰ πολλῶν ἐπιθέτων, νὰ στείλῃ ἐμπνευσμένους ἄνδρας, ἵνα συνδιαλλάξωσι τὰς διαφορὰς τῆς Νικαίας καὶ τῆς Ρώμης². Ἡ εὐχὴ αὐτοῦ εἰσηκούσθη, καὶ τῷ 1256 ἔφθασαν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀπόστολοι τοῦ πάπα, διερχόμενοι ἐξ αὐτῆς, ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Λασκάρως. Ἄλλ' ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε μεταβάλει γνώμην. Αἱ νικηφόροι αὐτοῦ ἐκστρατεῖαι εἶχον καταστήσει ἤτιον ἀξίαν λόγου τὴν ὑποστήριξιν τοῦ πάπα καθ' ἃ δὲ ὁ πατὴρ, τὴν μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἐνώσιν

1. Ἴδε τοὺς λόγους τοῦ Βλεμμύδου « Λόγος ὁποῖον δεῖ εἶναι βασιλέα » καὶ « Βασιλικὸς ἀνδρικός » ἐν τῇ τοῦ Migne Patrologia graeca Τόμ. ΡΜΒ σ. 611—74.

2. Θεοδώρου Λασκάρως ἐπιστολαὶ 141 καὶ 143.

ἐπεθίμει ἀπλοῶς ὡς βῆμα πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ δὲ γενὴν συνέντειξεν μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ πάπα εἶπεν εἰς τὸν Ἀκροπολίτην νάπαλλαιγῆ αὐτῶν ὡς ἄριστα ἠδύνατο ¹.

Ὅχι δὲ μόνον ὡς ἐν τῇ θεολογίᾳ ἡ βραχεῖα ὑπ' αὐτοῦ ἐξάσκησις τῆς ἀρχῆς εἶχε καταστήσει τὸν Θεόδωρον καιροσκόπον. Ἡσθάνατο καθ' ἃ καὶ ἄπειρες οἱ φίλοι αὐτοῦ, τὴν διαφθορὰν τοῦ ἰδίου χαρακτῆρος. Παύμεν τῆς ἀναρρήσεως εἶχεν ἐκτιμῆσει τὴν γνώσιν ὑπὲρ τὸν πλοῦτον, τῶρα δ' ἔγραφεν, ὅτι περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἐμερίμνα ἢ περὶ γασσοῦ καὶ λίθων πολυτίμων. Δικαιολογία δ' αὐτοῦ ἦτο, ὅτι εἶχεν ἀνάγκην χρημάτων χάριν τῆς ἀμύνης τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τῶν πολλῶν αὐτῆς ἐχθρῶν καὶ χάριν τῶν ἐξόδων παραστάσεως, ὄντων ἀνεγγραπτῶν, ὅπως ἐπιβάλληται εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς ἐκείνης λαοὺς ὡς ἐφοβεῖτο.

Οὕτως ὑπῆρξεν ὁ λόγος, δι' ὃν ὑποδέχθη τοὺς πρέσβεις τῶν Μογγόλων μετὰ θεατρικοῦ τρόπου, καθήμενος ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ κρατῶν ἀνὰ χεῖρας τὸ ξίφος, ἐχόμενος ἄλλως τῆς ὑγιῶς γνώμης, ἦν δὲν ἠκολούθησαν πάντοτε οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ὄφειλε χάριν τῆς ἰδίας σωτηρίας μῆτε εἰς ξένας συμμαχίας νά στηρίζηται, μῆτε εἰς ξένους μισθοφόρους, ἀλλ' εἰς ἰσχυρὸν ἑλληνικὸν στρατόν. Διὸ κατέλιπεν εἰς τὸν διάδοχον ταμεῖον πλήρες χρημάτων, ἐπειδὴ ἐφρόνει, ὅτι οἰκονομικὰ ὑγιῶς ἔχοντα εἶνε ἡ πρώτη ἀνάγκη πάσης πολιτείας. Ἀλλά, καίτοι αἱ στρατιωτικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ αὐτοῦ ἀσχολίαι δὲν ἄφινον εἰς αὐτὸν καιρὸν, ὅπως ἀσχολῆται μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὰς προτέρας προσφιλεῖς μελέτας, δὲν ἠμέλησεν ὅμως τῆς προστασίας τῆς παιδείας. Ἰδρυσεν βιβλιοθήκας τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἐν διαφόροις πόλεσι τῶν κτήσεων αὐτοῦ, ὅπου ἐξηκολούθουν ἐξασκούμενα τὰ διανοητικὰ γυμνάσματα τοῦ Βυζαντίου. Συνέστησε καὶ ἐπροίκισε σχολὰς γραμματικῆς καὶ ρητορικῆς ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος, τοῦ μάρτυρος καὶ πολιούχου τῆς Νικαίας, ὃν ἔκτισεν ἐν αὐτῇ, ἐγκατέστησεν ἐξ ὑποτροφίας μαθητῶν τοῦ διδασκαλείου ἐκείνου ἐκ τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ πόρων καὶ ἐνήργει τὰς ἐξετάσεις αὐτὸς ἐκεῖνος. Ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι τὰ ποτελέσματα δὲν ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὰς προσδοκίας τοῦ χορηγοῦ, ἐπειδὴ οἱ ὑπότροφοι ὑπεχρεώθησαν ὑπὸ τοῦ ἐξετάσαντος αὐ-

1. Σάβα. Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη τόμ. Ζ' σ. 529

τοκράτορος νὰ συμπληρώσῃσιν τὴν παιδευσιν αὐτῶν ¹. Μετὰ δ' ἐν ἡ δὺο ἔτη Γεώργιος ὁ Κύντιος εὗρεν ὅτι ἡ Νίκαια δὲν ἀντεπροσώπτερεν αὐτόχρημα τὰς χριστιανικὰς Ἀθήνας, ὁποίας εἶχε παραστήσει αὐτὰς ἢ φλογερὰ ρητορεία τοῦ Θεοδώρου. Οὐδὲ εἰς ἡδύνατο νὰ διδάξῃ αὐτὰ τὴν λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ μόνον γραμματικὴ καὶ ποιητικὴ ἐδιδάσκοντο, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ ἐπιπολαίως, καὶ ἡ ἀκαδημαϊκὴ διδασκαλία δὲν ἔβαινε πέραν τῶν κατὰ τὸν Οἰδίποδα καὶ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ². Ἀλλ' οὐχ ἦτο δὲν ἔλειπαν ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Θεοδώρου οἱ περὶ τὰ γράμματα ἀσχολούμενοι. Ὁ Ἀκροπολίτης καὶ ὁ ἀνώνημος αὐτοῦ ἐπιτομεῖς ³ συνώδεον ἀμφοτέρω τὸν ἡγεμόνα κατὰ τὰς ἐκδρομὰς αὐτοῦ. Ὁ Πατριάρχης Ἀρσένιος ἐπειράθη νὰ μιμηθῇ τὰ μέτρα τοῦ Ἀνακρέοντος ἐν τινὶ Πασχαλίῳ ἵμνῳ ὁ Θεόδωρος Μετοχίτης ἀντιμικλήθη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα γράψας πινηγυρικὸν τῆς γενετείρας ἀμφοτέρων Νικαίας.

Ἡ κληρονομικὴ νόσος, ἐξ ἧς ἔπασχεν ὁ Θεόδωρος, δεινωθεῖσα ἐξ ὑπερκοπώσεως, ἤρχισε τέλος νὰ κλονῇ τὸν ἐγκέφαλον τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ ὑπόνοια αὐτοῦ κατὰ παντὸς ὑπερόχου ἀνδρὸς ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὸ νὰ μετέσχηται ἐναντίον τῆς ἀριστοκρατίας, πράξεις τυραννικὰς, ἐν αἷς ὑπεστηρίζετο προθύμως ὑπὸ τοῦ πειθηρίου Πατριάρχου, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπιστηθίου αὐτοῦ φίλου καὶ ἀρχαίου συμπαίκτηρος Γεωργίου Μουζάλωνος, ἀνδρὸς ταπεινοῦ τὸ γένος, ὃν εἶχεν ἀναβιβάσει εἰς τὰ ὑψιστ' ἀξιώματα τῆς πολιτείας καὶ νυμφεύσει μετὰ βασιλόπαιδος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου καὶ ὅστις ἦτο ὁ ἐμπιστότατος αὐτοῦ σύμβουλος. Μετ' οὐ πολὺ δὲ προσεβλήθη τό τε σῶμα τοῦ Θεοδώρου καὶ ὁ ἐγκέφαλος, ἠσθάνθη, ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ προσήγγιζε καὶ ἐδεήθη τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ διδασκάλου Βλεμμύδου νὰ παράσχη εἰς αὐτὸν συγχώρησιν τῶν ἀμαρτημάτων. Ὁ αὐστηρὸς μοναχὸς, ὅστις εἶχεν ἀντιταχθῆ σθεναρῶς εἰς τὴν δεσποτικὴν πολιτείαν τοῦ αὐτοκράτορος, ἠρηθή νὰ συγχωρήσῃ τὸν θνήσκοντα καὶ μετανοῶντα ἡγεμόνα. Τότε ὁ Θεόδωρος ἐστράφη πρὸς τὸν μητροπολίτην τῆς Μυτιλήνης, ἔπεσε πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ διάβροχος

1. Θεοδώρου Δασκάρως ἐπιστολὴ 44 καὶ 217.

2. Γρηγορίου Κοκκίλου ἐν τῇ τοῦ Migne Patrologia Graeca Τόμ. ΡΜΒ' σ. 21-5.

3. Τοῦτον ὁ Heisenberg Analecta σ. 8-18 ἐπαύτως πρὸς τὸν Θεόδωρον Σκονταριώτην.

ὑπὸ δακρύων καὶ ἰκέτευσε νὰ τῆναι τῆς συγγνώμης αὐτοῦ καὶ τοῦ πατριάρχου. Ἐπειτα δ' ἀντιῆλλαξε τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐτοῦ στολὴν διὰ ῥάσου καλογηρικοῦ, καὶ μετ' αὐτὸν πολλὸν τὸν Αὐγουστον τοῦ 1258, ἐξέπνευσεν ἐν ἡλικίᾳ ἑτῶν τριάκοντα καὶ ἕξ. Κατὰ τὴν βραχεῖαν αὐτοῦ βασιλείαν, διαφκέτισαν ὀλιγοῦτερον τεσσαρίων ἑτῶν, δὲν κατορθώσῃ νὰ διαπράξῃ το μὲγα καὶ καταλάβῃ θέσιν ἐπιφανῆ ἐν τῇ συγχρόνῳ ἱστορίᾳ, αἱ δὲ ὀγκώδεις αὐτοῦ συγγραφαὶ παρέχουσαν ἐνδιαφέρον μόνον ὡς μαρτύριον τῆς νοσηρῆς ἐκείνης αὐτοσυνειδησίας ἣς ἦτο ἡ κλεις, ὁ ἀπορονομαστὴς λίθος τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ καὶ ἦτο ἀναμφιβόλως ἀποτέλεσμα νόσου.

Ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοδώρου Ἰωάννης εἶχε μόλις πον ἡλικίαν ὀκτώ ἑτῶν κατὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, ὅστις διὰ τῆς διαθήκης αὐτοῦ εἶχεν ἀναθέσει τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ υἱοῦ, διαρκούσης τῆς ἀνηλικιότητος αὐτοῦ, εἰς τὸν Γεώργιον Μουζάλωνα. Διορισμὸς τοιοῦτος ἔμελλε βεβαίως νὰ ἐξεγείρῃ τὴν ἀγανάκτησιν τῶν εὐπατριδῶν, οἵτινες εἶχον προγραρῆ ὑπὸ τοῦ δυσγενοῦς ἐννοουμένου τοῦ Θεοδώρου καὶ ἀπεφάσισαν μηδέποτε ν' ἀνεχθῶσιν τὴν δικτατορίαν αὐτοῦ. Ἐχὼν δ' ὁ Μουζάλων συνείδησαν τῆς ἀνιπολιτεύσεως, μίτην ἐπειράθη νὰ ἐξασυραλίσῃ τὴν διαδοχὴν ἀναγκάσας μὲν εἰς ἐπισημοτότους ὄρκους πίστεως πρὸς τὸν ὑπ' αὐτοῦ κηδεμονομένονον παῖδα τοῖς ἱεράρχαις, τὴν σύγκλητον, τὸν στρατὸν καὶ τὸν λαὸν καὶ ἀποστείλας τὸν ἀνήλικον αὐτοκράτορα εἰς ὄχρρον φρούριον, προτείνας δ' ἀφ' ἑτέρου νὰ παρατείνῃ τὴν ἐπιτροπείαν ὑπὲρ οἰουδήποτε, ὃν ἠθέλον ἐκλέξει οἱ εὐπατριδαί. Καὶ πρὸς ὦραν μὲν οἱ συνωμόται ὑπεκρίθησαν, καὶ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ πρωτεύων πάντων τῶν ἄλλων, παρεκάλεσεν ἐξ ὀνόματος αὐτῶν τὸν ἐπίτροπον τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος, νὰ κρατήσῃ τὴν ἀρχὴν. Ἀλλ' ὅτε εἶχον κατορθώσει αὐτὸ νὰ καθησυχάσωσι τὰς ὑπονοίας τοῦ Μουζάλωνος προέβησαν εἰς τὰς ἀναγκαίας παρασκευὰς χάριν καταλύσεως αὐτοῦ. Ὡς ἡμέρα δὲ τῆς ἐπιθέσεως ὠρίσθη ἐκείνη κατ' ἦν ἔμελλε νὰ τελεσθῇ τὸ μνημόσιννον τοῦ θανόντος αὐτοκράτορος ἐν τῷ τάφῳ τῆς μονῆς τῶν Σωσάνδρων. Οἱ φράγκοι μισθοφόροι, ὧν ἠγεῖτο ὁ Παλαιολόγος καὶ οἵτινες εἶχον στερηθῆ τοῦ μισθοῦ αὐτῶν καὶ τῶν προνομίων ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Θεοδώρου εἰσηγήσει τοῦ πανισχύρου Μουζάλωνος, ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ φονεύσωσι τὸν ἐχθρὸν ἐπὶ ἀπλῶ νεύματι τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν. Ὅτε δ' ἔφθασεν ἡ μοιραία ἡμέρα, οἱ συνωμόται καὶ οἱ μισθοφόροι κατέ-

λαβον θέαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ μοναστηρίου. Εὐθύς δ' ὡς ἔφθασεν ὁ Μουζάλων μετὰ τῶν θυο αὐτοῦ ἀδελφῶν, οἱ στρατιῶται ἠξίωσαν, ὅπως εἰσαχθῆ ὁ νέος αὐτοκράτωρ. Ἐπὶ δὲ τῇ ἐμφανίσει αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον ἠῤῥησεν ὁ θόρυβος. Κίνησιν τις τῆς χειρὸς αὐτοῦ, παραγγέλλοντος νὰ παύσῃ ἡ ταραχὴ, ἐξεληφθῆ ὡς σημεῖον ἐπιθέσεως. Οἱ στρατιῶται εἰσώρμησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἤδη εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐπιμνημόσυτος ἀκολουθία, καὶ κατεκερμάτισαν τὸν Μουζάλωνα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ πτήσσοντας παρὰ τὴν ἀγίαν τράπεζαν. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ ταφὸς τοῦ προσφάτως ταφέντος αὐτοκράτορος δὲν ἔμεινεν ἀπηλλαγμένον προπηλακισμῶν.

Παρίστατο ἀνάγκη νὰ διορισθῆ νέος ἐπίτροπος ἄνευ ἀναβολῆς, ἐπειδὴ οἱ Μογγόλοι ἐξ ἀνατολῶν, καὶ ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου ἐν τῇ δύσει καὶ ἡ φυτοζωοῦσα λατινικὴ αὐτοκρατορία ἐν τῷ βορρᾷ ἦσαν ἐχθροί, οὓς δὲν ἠδύνατο νὰ καταπολεμήσῃ ἀνήλικον παιδίον. Τῶν δὲ πολυαριθμῶν εὐπατριδῶν, οἵτινες εἶχον ὑπάρξει θύματα τῆς τυραννίας τοῦ Θεοδώρου ὁ πάντων δεξιώτατος καὶ ἐξοχώτατος ἦτο ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος. Ἐκεῖνος εἶχεν ὑπάρξει ἡ ψυχὴ τῆς τελευταίας συνωμοσίας ἦτο προσηνής, γενναιόδωρος καὶ ἰλαρός ἦτο ἀξιωματικὸς διακεκριμένος ἦτο ἄμεσος ἀπόγονος τῶν Ἀγγέλων καὶ συνεδέετο διὰ κηδεστίας πρὸς τὴν ἄρχουσαν ἐν Νικαίᾳ δυναστείαν τὸ μέλλον αὐτοῦ μεγαλεῖον εἶχε προρηθῆ, καὶ ἡ αὐτὴ τῆς Νικαίας ἦτο λίαν δεισιδαίμων. Ἄπασαι αἱ τάξεις τῶν κατοίκων, καὶ αἱ τρεῖς ἐν τῷ στρατῷ φυλαί, Ἕλληνας, Φράγκοι καὶ Κόμανοι ἐδεξιώθησαν ἀσμένως τὴν προτίμησιν αὐτοῦ. Διωρίσθη ἐπίτροπος, ἀνετέθη εἰς αὐτὸν τὸ ἀξίωμα μεγάλου δουκός, καὶ ὁ κληρὸς, ὡς πάντοτε πειθίγιος, καθησύχασε πᾶσαν τύψιν τοῦ συνειδότος, ἦν τυχὸν ὑπεκρίνετο καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν, ὅτι διὰ τὸ πραχθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἔμελλε νὰ τύχῃ στεφάνου δικαιοσύνης ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Πρὶν δὲ παρέλθῃ πολὺς χρόνος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐπετίθετο ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐγκόσμιον στέμμα, τὸ τοῦ Δεσπότη. Ἄλλ' οὐδὲν πλὴν τῆς προσω-
 νείας αὐτοκρατορίας ἠδύνατο νὰ ἀναπαύσῃ τὴν φιλοδοξίαν αὐτοῦ. Οἱ δυνάμενοι νὰ παρουσιασθῶσιν ὡς ἀντίζηλοι ἐξωρίσθησαν, παντοῖαι ἐπαγγελίαι καὶ ἡ ἐλευθερία χρῆσις τοῦ δημοσίου χρήματος, ὅπερ εὕρισκετο πλέον εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ, ἐξησφάλισεν εἰς αὐτόν τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἐκκλησίας χάριν τῶν περαιοτέρων αὐτοῦ σχεδίων, καὶ ὁ πατριάρχης ὅστις κατείχετο ἀκόμη ὑπὸ τῶν διαταγῶν ἐπὶ

τῇ ἐγκαταλείψει τῶν δικαίων τοῦ ἀνηλικίου αὐτοκράτορος, ἠναγκάσθη νὰ τελέσῃ τὴν στέψιν τοῦ Μιχαήλ. Οἱ ὄρκοι ἦσαν εὐθινοὶ ἐν Νικαίᾳ, καὶ ὁ ὑποκριτὴς Παλαιολόγος δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ εὐχηθῆ, ὅπως παραδοθῆ εἰς τὸν διάβολον, ἂν ἤθελεν σχεδιάσει οἰονδήποτε κακὸν ἐναντίον τοῦ νομίμου κληρονόμου καὶ διαδόχου τῆς αὐτοκρατορίας. Μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ προθυμίας ἅπασαι αἱ τάξεις τοῦ ἔθνους ὤμοσαν ἐπὶ ποιῆ ἀφορισμοῦ, ὅτι ἂν τις τῶν δύο αὐτοκρατόρων ἤθελεν εὐρεθῆ βυσσοδομεῖων ἐναντίον τοῦ ἑτέρου, ἤθελον φονεῦσαι τὸν σκευοροῦντα, καί, ἂν ἡ συνωμοσία ἐπετύγχανεν, ἤθελον θανατώσει τοὺς σφετεριστὰς καὶ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τινὰ τῶν συγληρικῶν. Τούτων δὲ πραχθέντων ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ τῇ 1 Ἰανουαρίου 1259¹ καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐστέφθη ἐν Νικαίᾳ. Καὶ ἐσχεδιάζετο μὲν ὑπὸ τῶν φίλων τῆς νομίμου δυναστείας νὰ τελεσθῆ ἡ στέψις τῶν δύο αὐτοκρατόρων ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ νὰ λάβῃ τὸ στέμμα πρῶτος ὁ Ἰωάννης Δ'. Ἀλλὰ τὴν τελευταίαν ὥραν οἱ ἑταῖροι τοῦ Παλαιολόγου κατώρθωσαν τὴν ἀναβολὴν τῆς στέψεως τοῦ παιδός, ἅτε τοῦ σφετεριστοῦ τοῦ θρόνου φιλοφρόνως ὑποσχεθέντος νὰ κρατήσῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἀπλῶς ὡς ὑποθήκην κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος.

Ὁ δὲ ἀθῶος αὐτοῦ ἀντίζηλος, οὐδαμῶς μεριμνῶν περὶ τῶν τοιούτων καὶ ἀφροντιστῶν περὶ τῆς προσεγγιζούσης αὐτοῦ τύχης, ἐστάλη πάλιν εἰς Μαγνησίον, ὅπως ἐπαναλάβῃ τὰ παιδικὰ αὐτοῦ παίγνια, καὶ ὁ Μιχαήλ Η', ἔξασφαλίσας τὰ καθ' ἑαυτὸν οἴκια, ἔστρεψε τὸν νοῦν εἰς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα τῆς αὐτοκρατορίας, ἅτινα τότε ἐδέοντο χειρὸς σιβαρᾶς.

Ἡ πρώτη αὐτοῦ σκέψις ὑπῆρξεν ἡ διάσσωσις τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ ὁμώνυμος αὐτῷ δεσπότης τῆς Ἠλείου Μιχαήλ Β' εἶχεν ἐπεκτείνει τὰ νατολικά αὐτοῦ σύνορα μέχρι τοῦ Ἀξιοῦ, καὶ ἠπεῖλει νὰ ποβῆ ἐπίφοβος ἀνταπαιτητῆς τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ πρὸ αὐτῆς δὲ τῆς στέψεως αὐτοῦ ὁ Παλαιολόγος εἶχεν ἀποστείλει τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννην, ὅπως ἐπιτεθῆ ἐναν-

1. Τὸ ἔτος τῆς στέψεως καθορίζεται ἀσφαλῶς οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ Παχυμέρου ἐκδ. Βόννης. Τόμ. Α' σ. 81. 96, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἐγγράφων ὑπογεγραμμένων ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ Η' ὡς αὐτοκράτορος τῷ 1259 παρὰ τῷ Miklosich—Müller Acta et Diplomata, Τόμ. ε' σ. 10—13, Τόμ. ζ' σ. 199—202.

τίον τοῦ δεσπότη, προτείνων εἰς αὐτὸν ἕξ ἐτέρου εἰρήνην ἐπὶ ὄροις εὐνοϊκοῖς. Ἀλλ' ὁ δεσπότης, ἐνισχυθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ δύο κηδεσσιῶν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Μαιφρέδου καὶ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας Γουλιέλμου Βαλλαρδουίνου, ἀπήντησεν ἰταμῶς εἰς τὰς προτάσεις τοῦ αυτοκράτορος, ὅστις μετ' ἀπράκτους διαπραγματεύσεις ἐν ταῖς αὐλαῖς τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἀχαΐας διέταξε τὸν ἀδελφὸν ναναλάβη τὴν ἐπίθεσιν. Ἡ ὄριστικὴ ἐν Πελαγονίᾳ τῆς Μακεδονίας μάχη ἐξέσθη τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἀχαΐας εἰς τὸ ἔλεος τοῦ αυτοκράτορος, ὅστις οὕτω κατώρθωσε τέλος νὰ ἐμπεδωθῆ μονίμως ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ ταῦτοκρατορικὰ στρατεύματα εἰσηλθόν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἡπείρου, τὴν Ἄρταν, ὅπου ἐτήκετο ἔτι ἐν τῇ εἰρκῇ ὁ ἀτυχῆς Ἀκροπολίτης. Προεχώρησε δ' ὁ στρατὸς τῆς Νικαίας πρὸς νότον μέχρις αὐτῶν τῶν Θηβῶν, ἀλλ' αἱ τελευταῖαι αὐταὶ ἐπιτυχίαι ὀλίγην εἶχον πραγματικὴν ἀξίαν, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες κάτοικοι ἐθεώρουν τοὺς ἐκ Νικαίας ὁμοφύλους παρεισάκτους. Νέαι δ' ἐνισχύσεις ἐφθάσαν ἐκ τῆς Ἰταλίας πρὸς βοήθειαν τῆς ἐπαχωρίου δυναστείας, καὶ ἐν ἔτος μετὰ τὴν μάχην τῆς Πελαγονίας ὁ υἱὸς τοῦ δεσπότη Νικηφόρος ἐνίκησε καὶ ἐξώγησε τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον, τὸν στρατηγὸν τοῦ αυτοκράτορος καὶ μέλλοντα πορθητὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Πρὸς τὴν πόλιν ταύτην ἐστράφησαν πλέον αἱ προσπάθειαι τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Η'. Ὁ αυτοκράτωρ Βαλδουῖνος Β' μετ' ἀφελοῦς ἀγνώσιαις τῆς οὐκείας δυνάμεως τῶν δύο αυτοκρατοριῶν, εἶχεν ἀξιώσει παρὰ τοῦ Παλαιολόγου τὴν εἰς αὐτὸν παραχώρησιν ἀπασῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν κτήσεις ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πέραν πρὸς ἀνατολάς, καὶ ὅτε ὁ Μιχαὴλ ἀπέριψε μετὰ σαρκασμοῦ τὴν γελοῖαν ἐκείνην ἀξίωσιν, ἐπέδειξε προθυμίαν νάρκεσθῆ εἰς ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἑβρου. Ἐπὶ τούτοις ὁ Μιχαὴλ εἶπεν εἰς τοὺς Λατίνους πρέσβεις, οἵτινες εἶχον ἤδη ποιᾶν τινα πείραν τῆς ἀξίας αὐτοῦ ὡς στρατηγοῦ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Βιθυνίᾳ διοικήσεως, ὅτι ἤθελε διατηρήσει εἰρήνην μετὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ λαμβάνη τὸ ἥμισυ τῶν τελῶν τῆς λατινικῆς αυτοκρατορίας καὶ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν τῶν κερδῶν τοῦ νομισματοκοπέου. Καὶ δὲν ἦσαν μὲν αἱ δυνάμεις αὐτοῦ ἀκόμη ἐπαρκεῖς πρὸς πολιορκίαν πόλεως οὕτω μεγάλης, ἀλλ' οὐχ ἤττον τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1260 ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἐκυρίευσεν τὴν Σηλυβρίαν καὶ κατέλαβεν ἀπασαν τὴν ὑπαιθρον χώραν

μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐξαρουμένον τοῦ ὄχρου ἰφρουρίου Ἀφαιμίας, κειμένου ἔξωθεν τῆς Χρυσῆς πύλης ὤκουν δὲ τὴν χώραν ταύτην Ἕλληνας γεωπόνοι, γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Θεληματαρίων, ἐπειδὴ οὐδεμία πατρία ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῆ εἰς αὐτοὺς. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε παρακωλυθῆ νὰ συμμετάσχη αὐτὸς τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης ἕνεκα τῆς παρατήσεως τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου, ὅστις εἶχεν ἐχθρακῶς πρὸς αὐτόν, ἅτε θεωρῶν ἑαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος. Ἡ δὲ τοιαύτη στάσις τοῦ Ἀρσενίου σπανία ἔν τε τῇ ἀνατολικῇ καὶ τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ, ἤγαγεν εἰς σχίσμα ἐπικίνδυνον ἐναντίον τοῦ ἀρπαγος τοῦ θρόνου. Χάριν δ' ἐκλογῆς νέου πατριάρχου εἶνον πρὸς αὐτὸν ἐδέησε νὰ παραστῆ ὁ αὐτοκράτωρ ἐν Λαμψιάκῳ καὶ μόνον μετὰ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου ἐθεώρησεν ἀσφαλὲς νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ ἐλπίδες αὐτοῦ περὶ ἀλώσεως τῆς πόλεως ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῶν προδοτικῶν ἀναλοινώσεων ἀνδρός τινος τῆς φρουρᾶς. Καὶ δὴ μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων τῶν ζωορηθέντων ἐν τῇ μάχῃ τῆς Πελαγονίας ὑπῆρχε καὶ τις φράγκος εὐπατριίδης ὁ Ἀνσελίνος δὲ Τουσὺ ὅστις ἦτο ἐξάδελφος τοῦ Ἑλληνοσ αὐτοκράτορος. Ἐνεκα δὲ τῆς συγγενείας αὐτοῦ ταύτης ἀπελυτρώθη, καὶ κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον ἔζη ἐν τινὶ οἰκίᾳ παρακειμένῃ εἰς τὰ τεῖχη καὶ ἦτο ἀνατεθειμένῃ εἰς αὐτὸν ἡ ἀρχηγία τῆς φρουρᾶς τῶν πυλῶν. Ὡς ἐκ τούτου ἐφρόνει ὁ Μιχαήλ, ὅτι παρὰ τοῦ ἀνδρός ἐκείνου, κηδεστοῦ, ὃν εἶχε πληρώσει δώρων, ἠδύνατο νὰ προσδοκῆσῃ τὴν προσδοσίαν τῆς πόλεως. Διὸ ἀπησχόλησε τοὺς Φράγκους δι' ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ φρουρίου τοῦ Γαλατᾶ, ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας ἐκείνος πράγματι ἐξηκολούθει καροδοκῶν διηνεκῶς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων τοῦ μεθ' οὗ συνεννοεῖτο. Ἀλλ' ὁ χρόνος παρήρχετο καὶ οἱ περιώνυμοι τοξόται τῆς Νικαίας ἐξηκολούθουν ἀναπτύσσοντες τὴν δεξιότητα αὐτῶν, ἀλλ' αἱ πύλαι ἔμενον κλεισταί. Τέλος διεμηνύθη εἰς τὸν Μιχαήλ παρὰ τοῦ Ἀνσελίνου ἡ πρόφασις, ὅτι ὁ διοικητῆς

1 Ὁ Ἀεροπολίτης καὶ ὁ Ἀνώτερος χρονολόγος κλοθεῖν αὐτὸν ἀτλῶς Ἀσέλ, καὶ προσθέτουσιν, ὅτι ἦτο εἰς τῶν αἰχμαλώτων τῆς Πελαγονίας, τοῦθ' ὅπερ συμπίπτει πρὸς τὸν Ἀνσελίνον δὲ Τουσὺ καὶ ἐξάδελφον τοῦ Μιχαήλ τοῦ Η' τοῦθ' ὅπερ δύναται νὰ προσσημώζηται εἰς τινὰ ἀπόγονον τοῦ Α' de Gayeux. Ἀλλ' ὁ πρῶτος ἔζη ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας (Χρονικὸν τοῦ Μορέως σ. 1321)

τῆς πόλεως εἶχε συμπαραλάβει τὰς κλεῖδας τῶν πυλῶν. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεχώρησε, καὶ ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν σπονδῶν ἐνὸς ἔτους μετὰ τῶν Λατίνων. Μόνον δ' ἀποτέλεσμα τῆς ἀτελεσφόρου ἐκείνης ἐπιθέσεως ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις τοῦ λειψάνου Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἐν τῇ ἡρειπωμένῃ μονῇ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ κειμένη ἐν τῇ συνοικίᾳ τοῦ Ἑβδόμου. Ὁ Μιχαὴλ ἠ' παρέλαβε τὸν σκελετὸν τοῦ μεγάλου προκατόχου μετὰ μεγίστων τιμῶν καὶ διέταξε τὴν ταφὴν αὐτοῦ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἀρτι κτηθείσῃ Σηλυβρία.

Ὁ αὐτοκράτωρ, ἅτε πολιτευόμενος μετὰ προνοίας, ἐπωφελίθη τὴν κτηθείσαν ἐκ τῆς συνομολογηθείσης μετὰ τῶν Λατίνων ἀνακωχῆς ἀνά παύσαν, ὅπως δημιουργήσῃ πολιτικὴν κατάστασιν προάγουσαν τὸ μέγα αὐτοῦ σχέδιον. Ἔστειλε λοιπὸν τὸν πρόθυμον εἰς ὑπηρεσίας Ἀκροπολίτην εἰς μυστικὴν ἀποστολὴν πρὸς τὸν τσάρον τῶν Βουλγάρων Κωνσταντῖνον Ἀσάν, ἀναμφιβόλως πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν οὐδετερότητα τοῦ ἡγεμόνος τούτου, οὗ ἡ σύζυγος, οὔσα ἀδελφὴ τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Δ', κατείχετο, ὡς εἰκός, ὑπὸ ἀγανακτήσεως ἐπὶ τῷ σφετερισμῷ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀδελφοῦ καὶ παρώρμα τὸν σύζυγον νὰ βοηθήσῃ αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν Ἀκροπολίτης ἐν μέρει μόνον ἐπέτυχεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀσιατικῶν αὐτοῦ γειτόνων, τῶν Σελδσουκιδῶν Τούρκων, ὁ Μιχαὴλ κατώρθωσε νὰ ἐξασφαλισθῇ τελείως. Μετὰ τοῦ σουλτάνου αὐτῶν εὗρίσκετο ἤδη εἰς σχέσεις φιλικὰς, ἀρξάμενας ἀφ' οὗ χρόνου εἶχε φύγει εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἰκονίου, τώρα δὲ δι' αἰφνιδίας μεταστροφῆς τῆς τύχης ὁ Καϊκάους Β' καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἠτύχησαν, ἐκφεύγοντες τὸν ἀπὸ τῶν προχωροῦντων Μογγόλων κίνδυνον, νὰ εὗρωσιν ἄσυλον ἐν τῇ ἑλληνικῇ αὐτοκρατορίᾳ, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ὁ Μιχαὴλ μετεχειρίσθη τοὺς Σελδσουκιδὰς ὡς παρεμβεβλημένον κράτος ἐναντίον τῶν φοβερῶν ἐκείνων σιφῶν. Καὶ αἱ μὲν γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα τοῦ σουλτάνου ἐφρουροῦντο μετ' ἐπιμελείας ἐν Νικαίᾳ, ὁ δὲ σουλτάνος συνώδευσε τὸν ξενίζοντα αὐτὸν αὐτοκράτορα εἰς τὰς στρατείας αὐτοῦ παρέχων δίκην ὁμήρου ἕξι μείζονα ἐγγύησιν περὶ τῆς καλῆς διαλογῆς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.

Ἐξασφαλίσας οὕτω τὴν οὐδετερότητα τῶν Βουλγάρων καὶ τὴν ἡσυχίαν τῶν ἀσιατικῶν αὐτοῦ κτήσεις ὁ Μιχαὴλ ἐπεζήτησε τὴν συμμαχίαν ἐνίων λατινικῶν κρατῶν, ἅτινα θὰ ἠδύνατο νὰ βοηθήσωσιν αὐτὸν ἀποσκοποῦντα εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς λατινικῆς.

αὐτοκρατορίας. Τῶν δὲ κυβερνήσεων τῆς Ἑσπερίας ἢ τῆς Γενούης ὑπῆρξεν ἡ σαφέστερον πάσης ἄλλης ἐνδεδειγμένη ὡς σύμμαχος αὐτοῦ. Οἱ Γενουήνσιοι ἦσαν δύναμις ναυτική, ἀντίπαλος τῆς Βενετίας, ἣς ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων κατὰκτησιν τῆς Ἀνατολῆς εἶχε παράσχει εἰς αὐτὴν μεγίστην ἐπικράτησιν ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἐμπορίῳ καὶ τῆς ὁποίας ἡ πρόσφατος νίκη ἐν τῷ ἀπὸ μακροῦ διεξαγομένῳ ἀγῶνι ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐμπορίου τῆς Πτολεμαΐδος εἶχεν ἐξεγείρει ἀκοίμητον τὸ μένος τῶν Γενουηναίων. Ἐξ ἑτέρου δὲ εἶχε μὲν ἡ Γένουα ἀγωνισθῆ ἑναντίον τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας πρὸς ἀμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1236 καὶ εἶχε καταλάβει δεῦρ' αἰφνιδιασμοῦ τὴν ὑποτελῆ τῶν Νικαέων Ῥόδον τῷ 1249 καὶ ὁ Βατάτζης εἶχε ποτε πειραθῆ νὰ περιορίσῃ τὰ ἐμπορικὰ προνόμια τῶν Γενουηναίων, ἀλλ' ἔπειτα ἐπεχείρησε νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς συμμάχους τῇ 1239¹, καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ νῦν οὐδὲν ἄλλο ἔπρατεν ἢ νὰ συνεχίσῃ τὸ πρόγραμμ' αὐτοῦ ἐκεῖνο. Οἱ δὲ πολῦπειροι πολιτευταὶ τῆς Γενούης διεγίνωσκον, ὅτι τὸ μόνον ἐμπόδιον τῆς προτεινομένης συμμαχίας ἦτο ἡ βεβαιοτήτης, ὅτι ἔμελλον νὰ ἐπισύρωσι τὴν ὀργὴν τοῦ πάπα, τοῦ κυριωτάτου προστάτου τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλ' αἱ προσδοκίαι μεγαλειτέρων ὠφελημάτων ὑπερίσχυσαν τοῦ φόβου ἐκκλησιαστικῶν ποιῶν. Δύο Γενουήνσιοι ἀπόστολοι, μετέβησαν εἰς τὸ Νυμφαῖον, καὶ ἐκεῖ τῇ 13 Μαρτίου 1261 ὑπεγράφη ἡ ἀξιομνημόνευτος ἐκείνη συνθήκη, δι' ἣς μετεβιβάζοντο εἰς τοὺς Γενουηναίους τὰ ἐμπορικὰ πρωτεῖα ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὧν ἐπὶ μακρὸν ἀπήλαυον αἱ ἰμσητοὶ αὐτῶν ἀντίπαλοι Βενετοὶ². Δύο δὲ εἰδῶν ἦσαν αἱ εἰς τὴν Γένουαν γενόμεναι ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ παραχωρήσεις, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ κράτος, εἰς ἃς ἔξ αὐτοῦ ἐξηρτάτο νὰ προβῆ εὐθύς ἀμέσως, καὶ αἱ γινόμεναι ἐν ταῖς μελλούσαις αὐτοῦ κτήσεις, ταῖς ἐν τῷ παρόντι κατεχομέναις ὑπὸ τῶν Λατίνων. Καὶ εἰς μὲν τὰς πρώτας ἐκείνας παραχωρήσεις τὰς ἀπὸ τοῦδε γινόμενας περιλαμβάνετο ἡ τελεία κατοχὴ τῆς Σμύρνης, ἥτις ἦτο ἤδη ἀνθηρὸν ἐπίνειον, καὶ τὸ δικαίωμα ἐγκαταστάσεως μετ' ἐκκλησιῶν καὶ προξένων οὐ μόνον αὐτόθι, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀνανίᾳ καὶ Ἀδρα-

1. Continuator Caffari παρὰ τῷ Muratori Rerum Italicarum Scriptores Τόμ. 5 σ. 481.

2. Τὸ ἀριστον τῶν κα μόνων τῆς συνθήκης ταύτης εὐρίσκειται ἐν τοῖς Atti della Società Ligure di Storia patria Τόμ. ΚΗ' σ. 791—809.

μυτιώ, ἐν Λέσβῳ καὶ Χίῳ καὶ ἐν Κασσανδρείᾳ τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου. Αἱ δ' ἐν ταῖς μελλούσαις κτήσεις παραχωρήσεις περιλαμβάνον ὅμοια δικαιώματα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ Εὐβοίᾳ σὺν τῇ ἐπιχωρίῳ τῶν ἀρχαίων αὐτῶν προνομίῳ ἐν τῇ βασιλευσίᾳ καὶ τῇ εἰς αὐτοὺς παραδόσει τῆς ἐν αὐτῇ ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς θέσεως τοῦ βενετικοῦ κάστρου πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀποστολῆς στόλου μέλλοντος νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς πρὸς ἐκπελιόρησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄλλα δὲ ὠφελήματα ἅπανα ἀπέκταν διὰ τῆς συνθήκης οἱ Γενοῦῆνιοι ἦσαν ἐλευθερία ἐμπορίου ἀνά τὰς παρούσας καὶ τὰς μελλούσας ἐπαρχίας τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ναυσιπλοΐας τοῦ Εὐξείνου πόντου εἰς ἅπαντα τὰ ξένα πλοῖα πλὴν τῶν τῆς Γενούης καὶ τῆς Πύσης, ἐνιαυσίον χρηματικὸν δῶρον καὶ τρία χρυσᾶ ὀμοφόρια εἰς τὴν πόλιν καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Γενούης κατ' ἐπανάληψιν ἀρχαίου ἔθους καὶ ἡ ἐπιχείρησις πολέμου ἐναντίον τῆς Βενετίας μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἀμφοτέρω οἱ συμβαλλόμενοι ἤθελον ἀποφασίσαι νὰ συννομολογήσωσιν εἰρήνην. Ἐξ ἐτέρου δ' οἱ Γενοῦῆνιοι ὑπέσχοντο νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τοὺς ὑπηκόους τοῦ αὐτοκράτορος ἐλευθερίαν ἐμπορίου, νὰ μὴ ἐπιτρέψωσιν, ὅπως παρασκευασθῇ ἐχθρικός στρατὸς ἐναντίον αὐτοῦ ἐν τοῖς γενονατικοῖς λιμέσι καὶ νὰ ἐξαρτύσωσι στόλον πεντήκοντα ἢ καὶ ὀλιγωτέρων γαλερῶν, ἂν ἤθελε ζητήσῃ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ, πρὸς ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἰδίαις αὐτοῦ δαπάναις, ἐπὶ τῷ ὄρω, ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ γείνη χρῆσις αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ πάπα ἢ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει φίλων τῆς Γενούης, ἐν οἷς καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, ὁ βασιλεὺς τῆς Κύπρου καὶ οἱ Ἰωαννῖται ἱππῶται. Τῇ 10 Ἰουλίου ἡ συνθήκη αὕτη ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῆς γενονατικῆς πολιτείας, καὶ μετὰ πέντε ἡμέρας, πρὶν ἢ προλάβῃ νὰ φθάσῃ ὁ στολίσκος τῆς Γενούης, ἔπιπτεν ἡ Κωνσταντινούπολις.

Ἀρχομένου τοῦ 1261 ὁ Μιχαὴλ Η' εἶχεν ἀποστείλει τὸν πεπειραμένον αὐτοῦ στρατηγὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον, ὅστις εἶχεν ἤδη ἀπολυθῆ ἐκ τῆς ἐν Ἠπείρῳ φυλακῆς, εἰς τὴν Θράκην ἡγούμενον μικροῦ στρατοῦ Ἑλλήνων καὶ Κομάνων μετὰ τῆς διαταγῆς νὰ κρατῇ

1. Ἰδὲ *Μηλιαράκη Ἱστορίαν τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας* σ. 654-8, ὅπου εἶνε συνειλεγμέναι ἅπασαι αἱ τὸ γεγονός τοῦτο μαρτυροῦσαι πηγαί.

ἐν ἡσυχίᾳ τὴν χώραν ταύτην καὶ νὰ συστέλλῃ τοὺς Βουλγάρους. Ταύτοχρόνως δ' ὁ Στρατηγόπουλος εἶχε διαταχθῆ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐπίδειξιν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὐχὶ μὲν μετ' ἐλπίδος τινὸς ἀλώσεως αὐτῆς, ἐπειδὴ ὁ στρατὸς αὐτοῦ δὲν ἐθεωρεῖτο ἐπαρκὴς πρὸς τοιαύτην ἐπιχείρησιν, ἀλλὰ πρὸς ἐκρόβησιν τῆς λατινικῆς φρουρᾶς. Ὁ δὲ Στρατηγόπουλος, φθάσας εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Κουτσούκ Τσεζμεγιέ, παρὰ τῶν θ ε λ η μ α τ α ρ ί ω ν, οἵτινες εὐρίσκοντο ἐν διαρκεί ἐπικοινωνίᾳ μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τῶν ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χωρῶν κτημάτων αὐτῶν, ἔλαβε πληροφορίαν τινά, πείσασαν αὐτὸν νὰ διακινδυνεύσῃ ἀπόπειραν ἀλώσεως τῆς πρωτευούσης τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἔμαθε δὴλα δὴ, ὅτι ὁ Βαλδουῖνος εὐρίσκειτο ἐν ἀπόγνώσει· οἱ θεληματάριοι εἶπον εἰς τὸν στρατηγὸν τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ὅτι ὁ νέος Βενετὸς ἔξ ο υ σ ι α σ τ ῆ ς (rodes: à) Μᾶρκος Γραδενίγος εἶχεν ἀπέλθει μετὰ συμπασης τῆς φρουρᾶς, ὅπως ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς νήσου Δ α φ ν ο υ σ ί α ς, κειμένης παρὰ τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ ἀνηκούσης τότε εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας¹, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ ἀνεμὸς τοῦ Στρατηγοπούλου Ἀλέξιος καὶ τινε θεληματάριος καλούμενος Κουτριτζάκης ὑπέμνησαν αὐτὸν προφητείαν τινά, καθ' ἣν τρεῖς ἄνδρες ὁμώνυμοι πρὸς αὐτοὺς ἔμελλον ἡμέραν τινά νὰ κυριεύσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὸ ὁ Στρατηγόπουλος μετέβη εἰς τὸ σημερινὸν Μπαλουκλή, ἀπέναντι τῆς πύλης τῆς Σηλυβρίας, ὅπου, οἱ μετ' αὐτοῦ συμπράττοντες ἔδειξαν εἰς αὐτὸν ἀρχαῖον ὕδραγωγεῖον, δι' οὗ σῶμα στρατιωτῶν ἀνὰ ἓνα θά ἠδύναντο νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν κάτωθεν τῶν τειχῶν. Πρὸς ἐπιχείρησιν τοῦ τολμήματος τούτου ἐξελέχθη νύξ σκοτεινὴ. Τὸ στίφος τῶν ὑποχθονίων ἐπιδρομῶν εἰσήλασεν ἀσφαλῶς ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως, ἐπέβη ἐν σιγῇ τῶν τειχῶν, κατεκρήμνισε τοὺς νυσταλέους Λατίνους, ἀνέφξε τὴν πύλην, καὶ ἀνεκρήρξεν ἀπὸ τῶν τειχῶν τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ εἰς ἔνδειξιν πρὸς τοὺς φίλους ὅτι ἠδύναντο νὰ εἰσέλθωσιν. Οὕτως ὁ Στρατηγόπουλος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατιωτῶν μὴ ὑπερβαινόντων τοὺς χιλίους, κατέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀμαχητὶ τὸ λυκανγὲς τῆς 25 Ἰουλίου 1261. Ὁ προφυλακτικὸς στρατηγὸς δὲν προεχώρησεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς πόλεως πρὶν ἢ ὑπὸ τὸ ἀπλετον φῶς τῆς ἡμέρας κατορθώσῃ νὰ βε-

1) Fragmentum Marini Sanuti. Παρὰ Hopf, Chroniques Gréco-romaines, 172.

βαιωθῆ περι τοῦ πραγματικοῦ ἀριθμοῦ τῆς ὑπολειπομένης φρουρῆς. Καί πράγματι ἦλθε στιγμή, καί' ἦν μικροῦ δεῖν ἔδιδε τὸ σύνθημα ὑποχωρήσεως ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει ἐνόπλου σώματος φράγκων. Ἄλλ' οἱ θεληματάριοι, οἵτινες ἐγίνωσκον, ὅτι ἡ ζωὴ αὐτῶν ἐκρέματο ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ Στρατηγοπούλου, συνηνώθησαν πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ. Οἱ Λατῖνοι κατελήφθησαν ὑπὸ πανικοῦ, καὶ ἔφυγον χάριν διασώσεως αὐτῶν εἰς τὰς μονὰς, ὃ δὲ αὐτοκράτωρ αὐτῶν ἐζήτησεν ἄσυλον εἰς τὸ ἵκεσθαι τοῦ Χρυσοῦ κέρατος μέγα παλάτιον καὶ ἐκεῖ, καταλιπὼν ἐν τῇ σπουδῇ αὐτοῦ τὰ ἐμβλήματα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς, ἐπεβίβασθη πλοίου, καὶ ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἑσπερίαν.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ οἱ ἐκστρατεύσαντες ἐναντίον τῆς Λαφροσύας, ἀποτυχόντες νὰ κυριεύσωσι ταύτην τὴν νῆσον, εὐρίσκοντο καθ' ὁδὸν ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅτε περιῆλθεν εἰς αὐτοὺς τὸ ἄγγελμα, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον κυριεύσει τὴν πόλιν. Καὶ ὁ μὲν Βενετὸς ἐξουσιαστὴς δὲν ἦτο ἀνὴρ δυνάμενος νὰ ἐγκαταλίπη αὐτὴν χωρὶς ν' ἀγωνισθῆ περὶ ἀνακτήσεως αὐτῆς· ἀλλ' οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὸν ἀνελογίσθησαν, ὅτι εἶχον ἐγκαλίπει ὄπισθεν αὐτῶν ὡς ὀμήρους τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα, καί, ὅτε οἱ Ἕλληνες ἔβαλον πῦρ εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ ἐκεῖνοι εἶδον τοὺς οἰκογενεῖς φεύγοντας ἐν ἀπελπισμῷ διὰ μέσου τῶν πυρπολουμένων πλατειῶν τῶν περιβαλλουσῶν τὸν αἰγιαλόν, περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἐσκέφθησαν ἢ περὶ σωτηρίας αὐτῶν. Συμπαρέλαβον λοιπὸν πάντας ὅσους ἠδυνήθησαν ἐπὶ τῶν πλοίων αὐτῶν, καὶ ἠκολούθησαν τὸν φυγάδα, αὐτοκράτορα, ἀφήσαντες τὴν Κωνσταντινούπολιν κατεχομένην ὑπὸ τοῦ νικηφόρου Ἑλληνοστρατηγοῦ, ὃν ἔκτακτος τύχη εἶχεν εὐκόλυναι νὰ ἐκτελέσῃ ἄνευ βοηθείας ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ νυκτὶ τὸ δνειρον πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτων.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος εὐρίσκετο ἐν τῷ Μετεωρίῳ κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἑρμοῦ, ὅτε ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Εὐλογία ἐξήγειρεν αὐτὸν ἐκ τοῦ ὕπνου, ἀγγέλλουσα, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἀνήκεν εἰς αὐτόν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἠθέλησε νὰ πιστεύσῃ ὅτι στρατὸς οὕτως ὀλιγάριθμος ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ πόλιν οὕτω μεγάλην, καὶ ὁ λαὸς δὲ δὲν ἔδιδε πίστιν εἰς τὸ ἄγγελμα, ἕως εἶδεν ἐπιδεικνυόμενα τὰ ἐμβλήματα τοῦ φυγάδος Λατίνου αὐτοκράτορος. Ἄλλ' εὐθύς ὡς ἡ εἰδησας ἐβεβαιώθη, ὁ Μιχαὴλ ἀπέπλευσεν ἐν τάχει εἰς τὴν νέαν

πρωτεύουσαν, συμπαραλαβὼν μὲν τὴν αὐτοκράτειραν καὶ τὸν μικρὸν υἱὸν Ἀνδρόνικον, ἀλλ' ἀφήσας ὀπίσω ἐν Μαγνησίᾳ τὸν νόμιμον διάδοχον τοῦ θρόνου, ὃν εἶπερ ποτὲ ἐπροθυμεῖτο νὰ παραγκωνίσῃ. Τῇ δὲ 14 Αὐγούστου ἔφθασε πρὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μετὰ διανυκτέρευσιν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Κοσμιδίου, τοῦ σημερινοῦ Ἐγιοῦπ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν τὴν πρωίαν τῆς ὑστεραίας διὰ τῆς Χρυσῆς πύλης. Ἡ εἰσοδος αὐτοῦ κατὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ἐπιθυμίαν προσέλαβεν ἐκκλησιαστικὸν μᾶλλον ἢ πολιτικὸν χαρακτήρα. Ἰδία εὐχὰι χάριν τῆς περιστάσεως συνετάχθησαν ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Ἀκρόπολίτου ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Βλεμμύδου καὶ ἀνεγνώσθησαν ἐξ ἑνὸς τῶν πύργων τῆς πύλης ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου τῆς Κυζίκου, ἐπειδὴ ἡ χηρεῖουσα ἐκκλησία δὲν εἶχε πατριάρχην. Ἡ ὀνομαστὴ εἰκὼν τῆς Ὁδηγητρίας προηγεῖτο τοῦ αὐτοκράτορος, ὅτε μετὰ πολλὰς γονυκλισίας διῆλθε περὶ τὴν Χρυσὴν πύλην μεταβαίνων εἰς τὴν παρακειμένην μονὴν τοῦ Στουδίου, καὶ δοξολογία ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας συνεπλήρωσε τὴν τελετὴν. Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ δὲν ἐθεώρει τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἀρχαίας ἔδρας τῆς αὐτοκρατορίας προσηκόντως ἐπικεκυρωμένην πρὶν ἢ στεφθῆ αὐτοκράτωρ ἐν τῇ βασιλευσίᾳ τοῦ Κωνσταντίνου. Ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ Ἀρσένιος εἶχε πεισθῆ νὰναλάβῃ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ ὡς πατριάρχης καὶ νὰ τελέσῃ τὴν δευτέραν ταύτην στέψιν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ. Καὶ οὐδεμία μὲν ἔγεινε μνεία τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος ἐν τῇ ὀρκωμοσίᾳ τῆς στέψεως, ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος, ὁ πραγματικὸς πορθητὴς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠξιώθη τῆς τιμῆς θριαμβοῦ, καὶ διετάχθη ὅπως τὸ ὄνομα αὐτοῦ μνημονεύηται ἐπὶ ἕν ἔτος ἐν ταῖς δημοσίαις εὐχαῖς ἀνὰ σύμπασαν τὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ Ἰωάννης Δ' ἐτυφλώθη καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τι φρούριον ὅπου μετὰ τινα ἔτη, ὁ διάδοχος τοῦ ἄρπαγος τοῦ θρόνου ἐπεσκέφθη αὐτόν, βεβαρημένην ἔχων τὴν συνείδησιν.

Ὅτω μετὰ παρέλευσιν πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας συνεχωνεύθη εἰς τὰ μεγαλείτερα κλέα τοῦ Βυζαντίου, καὶ τὸ κέντρον βαρύτητος τοῦ ἑλληνισμοῦ μετετέθη ἀπὸ τῆς Βιθυνίας εἰς τὸν Βόσπορον. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς γενικῆς χαρᾶς μονθάνομεν, ὅτι μία καὶ μόνη φωνὴ θρηνώδης ἠκούσθη ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ τοῦ ἰδιαίτερου γραμματέως τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις πιθανῶς προεῖδε μετὰ πολιτικῆς ὀξυδερκείας, ὅτι χάριν τοῦ ἐπικειμένου ἀπὸ τῶν Τούρκων κινδύνου παρίστατο ἀνάγκη

δουροῦ προπυργίου ἐν τῇ Μικρῇ Ἀσίᾳ καὶ ὅστις πιθανῶς εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι τὸ παρελθὸν αὐδέποτε δύναται νὰ ἐπανέλθῃ καὶ ὅτι τὸ ἀσπίως κυριευθὲν Βυζάντιον δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι τὸ ἀρχαῖον. Ἀλλὰ μετὰ φιλοπατρίας ἀναλόγου πρὸς τὴν τῶν Πεδεμονταίων καὶ Φλωρεντίνων τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ὁ λαὸς τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Νυμφαίου συνήνεσεν εἰς γεγονός, ὅπερ ἐπανεφέρει μὲν τὴν δόξαν τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ἀλλ' ὑπεβίβαζε τὰς πόλεις αὐτῶν εἰς τὸ ταπεινὸν ἐπίπεδον ἐπαρχισκῶν οἰκίσεων. Καὶ μαρτυρεῖται μὲν, ὅτι ἡ Νίκαια καίτοι «δίκην μητρὸς ἐβροῖθησε τὴν θυγατέρα διὰ παντὸς ὅτι εἶχεν», οὐχ ἦττον καὶ μετὰ ταύτην τὴν θυσίαν ὑπερειδοκίμει πάσας τὰς ἄλλας πόλεις, τινὰς μὲν διὰ τῆς θέσεως αὐτῆς, τινὰς δὲ διὰ τοῦ εὐφόρου ἐδάφους, ἄλλας διὰ τῆς μεγάλης περιφερείας, ἄλλας διὰ τῶν ὠραίων κτιρίων, ἄλλας δὲ πάλιν διὰ τῶν φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων. Ἀλλ' ὅτε ὅμως ἕκαστον ἔτος ἐτελεῖτο ἡ μεγάλη ἐορτὴ τοῦ ἁγίου Τρύφωνος ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Β' κτισθείσῃ ἐκκλησίᾳ, ὁ νοῦς τῶν πρεσβυτέρων ἐφέρετο μετὰ θλιβερῶν ἀναμνήσεων εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ πατριάρχης ἤδρευεν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, καθ' οὓς τὰ γράμματα ἦνθουν παρὰ τὰ ὕδατα τῆς Ἀσκανίας λίμνης, καθ' οὓς κήρυκες ἀνῆγγελλον τὴν ἀφίξιν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν ἐκ τῆς φθινοπωρινῆς ἐν Νυμφαίῳ διατριβῆς.

Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας ἡ κυριωτάτη τῶν τριῶν ἐρεισμάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων κατάκτησιν τοῦ Βυζαντίου ὀλίγα κατέλιπεν ἀπτὰ μνημεῖα. Ἀλλ' ὅμως γραφικόν τι ἐρείπιον, καλούμενον ὑπὸ τῶν χωρικῶν Κάστρον τῶν Γενοβέζων δηλοῖ μέχρι καὶ τῆς σήμερον τὴν θέσιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀνακτόρου ἐν Νυμφαίῳ, ἐνῶ ὑπεγράφη ἡ πολυθρόλυτος μετὰ τῶν Γενονησιῶν συνθήκη. Καὶ δὲν σώζονται μὲν σφραγιδῆς τινος τῶν πέντε αὐτοκρατόρων τῆς Νικαίας, ἀλλ' ἔχομεν ὅμως νομίσματα πάντων, ἔξαιρουμένου τοῦ ἀτυχῶς Ἰωάννου Δ' καίτοι Σανουῶδος ὁ πρεσβύτερος μαρτυρεῖ, ὅτι οὗτος ἀπεικονίζετο ἐν τοῖς χρυσοῖς ὑπερπύραις τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ὡς παῖς κρατούμενος διὰ τῆς χειρὸς τοῦ παρασπόνδου προστάτου.¹ Ἐν σωζόμενον νόμισμα τοῦ Μιχαὴλ ἐκόπη ἀναμφιβόλως ἐν Νικαίᾳ, ἐπειδὴ φέρει τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Τρύφωνος, τοῦ πολιούχου αὐτῆς. Ἡ δὲ βραχεῖα καὶ ἐπισφαλὴς κατοχὴ τῶν Φράγκων ἐν τῇ Μικρῇ

1. Παρὰ τῷ H o p t (Chroniques gréco-romanes σ. 111.—Προβλ. *Numismatische Zeitschrift* τόμ. Θ' σ. 44—6.

Ἄσια εἶνε ὁ λόγος τῆς ἀπουσίας πάντων τῶν φραγκικῶν νομισμάτων, ἀνακληρωθέντων ἀναμεμφίτως ὑπὸ τῶν νομισμάτων τῆς Βενετίας, τῆς προαπειρώσεως τῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς κτήσεις ἐμπορικῶν δυνάμεων Ἑλλήνων τῆς ἰσχυροῦς τοῦ Θεοδώρου Β' Εἰρήνης σώζεται εἰσέτι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Καϊτανῶν πλησίον τῆς Σοφίας. Εἰκόνες τῶν πέντε αὐτοκρατόρων τῆς Νικαίας εὑρίσκονται ἐν χειρογράφοις καὶ εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας ἀποδίδεται κατὰ πρῶτον ἡ χ ρ ἦ σ ι ς τοῦ δικεφαλοῦ αὐτοῦ ὡς συμβόλιον. ¹

Ἄλλα, καίτοι ἡ Νίκαια ἦτο πλέον ἀπλοῦν ἐξάρτημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ἀντίζηλος ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος ἐξηκολούθησεν ἰρρισταμένη ὡς χωριστὸν κράτος. Ἀπὸ τοῦ χρόνου κατ' ὄν οἱ Σελδσουαῖδα κατέλαβον τὴν Σινώπην, ἀνεφάρθη χάσμα μεταξὺ τῶν δύο ἑλληνικῶν κρατῶν, ἅτινα ἔκτοτε δὲν ἤρχοντο πλέον εἰς ἐπαρήν, καὶ ἡ Τραπεζοῦς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀλεξίου Α' καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν αὐτοῦ ἀμέσων διαδόχων περιέπιπεν ἐναλλάξ ἀπὸ παροδικῆς ἀνεξαρτησίας εἰς ὑποτέλειαν ὑπὸ τοὺς Σελδσουαῖδας ἢ τοὺς Μογγόλους. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς αὐτοκρατορίας τῷ 1222 ὁ πρεσβύτατος υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης παρηγωνίσθη χάριν τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἀνδρονίκου Γίδου. Ἦτο δὲ οὗτος πιθανῶς ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ὁμώνυμος στρατηγὸς τοῦ Λασκάρεως, ὅτε ἤθελεν ἐξηγηθῆ ἡ ἐπιλογή ἡγεμόνος πεπειραμένου προτιμηθέντος νεανίου ἀώρου ὡς κυβερνήτου πολιτείας νεαρᾶς καὶ ἐν ἀγῶσιν εὑρισκομένης. Πράγματι δ' ὁ Ἀνδρόνικος ἐδικαίωσε μετ' οὐ πολὺ τὴν ἀνίρρησιν αὐτοῦ. Πλοῖον κομίζον τὸν φόρον τῆς Κοιμαίας ὡς ἐπαρχίας τῆς Τραπεζοῦντος μετὰ καὶ τοῦ ἄ ρ χ ο ν τ ο ς τοῦ εἰσπραττοντος τὰ ἐνιαύσια τέλη ἐξώκειλεν εἰς τὴν Σινώπην, ὡσθὲν ὑπὸ τρικυμίας. Ὁ δὲ διοικητὴς τῆς πόλεως ταύτης, ὅστις ὑπέκειτο εἰς τὸν Μελίχ, υἱὸν τοῦ Σελδσουαῖδου σουλτάνου Καῖχοβὰδ Α' οὐ μόνον ἐδήμευσε τὸ πλοῖον καὶ ὄλον αὐτοῦ τὸν φόρον, ἀλλὰ καὶ ἔστειλε τὰ πλοῖα αὐτοῦ, ὅπως λαφυραγωγήσωσι τὴν Κοιμαίαν παρὰ τὴν ἀφτίως γενομένην συνθήκην τοῦ κυρίου αὐτοῦ μετὰ τοῦ νέου αὐτοκράτορος. Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Ἀνδρόνικος διέταξε τὸν στόλον αὐτοῦ νὰ προβῆ εἰς ἀντίποινα, προσβάλλον τὴν Σινώπην, καὶ οἱ ναῦται αὐτοῦ οὐ μόνον ἐδήλωσαν τὴν περιοχὴν κατ' εὐθείαν μέχρι τῶν τειχῶν τῆς ἀγορᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐξώγησαν τὰ πληρώματα τῶν πλοίων τῶν ἡγκυ-

1 Σπ. Π. Λάμπρου, Νεοὶ Ἑλληνομνήμων, VI. 433-73

ροβολημένων ἐν τῷ λιμένι, ἅτινα καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς ἀντάλλαγμα τοῦ αἰχμαλώτου ἄρχοντος καὶ τῶν φόρων αὐτοῦ. Τότε ὁ Μελικ ᾤδευσεν ἐναντίον τῆς Τραπεζοῦντος, ἥτις τότε διὴ εἶχεν ὀχυρωθῆ καταλλήλως, τοῦθ' ὅπερ ὁ πολύτροπος αὐτοκράτωρ ἐμηχανεύθη νὰ καταστήσῃ γνωστὸν εἰς τὸν ἔχθρὸν, ὑποκριθεὶς, ὅτι ἐξαιτεῖται εἰρήνην καὶ καλέσας αὐτὸν νὰ στείλῃ πρέσβεις, ὅπως διαπραγματευθῶσιν ἐντὸς τῆς πόλεως. Ὁ διοικητὴς τῆς Σινώπης ἔπεσε διαρκούσης τῆς πολιορκίας. Ὁ δὲ Μελικ, ἐπιχειρήσας νέαν ἐπίθεσιν, ἠπατήθη ἐκ τῆς ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ ἐμφανίσεως ἀνδρός, ὅστις παρουσιάζετο δῆθεν ὡς ὁ πρωεὺων τῶν πολιτῶν καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν ἐξ ὀνόματος τῶν συμπολιτῶν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. Ἄλλ' αἰφνιδία θύελλα μετὰ βροντῶν καὶ κεραυνῶν διεσκόρπισε τὸν ἐφορμῶντα στρατὸν, καὶ ἡ εὐσέβεια τῶν Τραπεζοῦντίων προσέγραφε τὴν λύτρωσιν τῆς πόλεως εἰς θαῦμα τοῦ ἁγίου Εὐγενίου, παρουσιασθέντος ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ πρωτεύοντος ἄρχοντος, ὅπως ἀγάγῃ εἰς ὄλεθρον τὸν ἄπιστον, ὅστις εἶχε διατάξει τὴν καταστροφὴν τῆς μονῆς αὐτοῦ. Οὕτω συγχυθεὶς ἔφυγεν ὁ Μελικ, ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν ἐσώθη, περιπεσὼν εἰς τοὺς ὄρεινους ὑπηκόους τοῦ Ἀνδρονίκου, οἵτινες ἔσφραν αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος. Οὗτος δέ, συνετῶς φερόμενος, ἐδεξιώθη αὐτὸν μετὰ τιμῆς καὶ ἀπέλυσεν ἐπὶ τῷ ὄρφ τῆς δολύσεως τῶν δεσμῶν ὑποτελείας τῆς Τραπεζοῦντος εἰς τὸ Ἰκόνιον.

Ἄλλ' ἡ Τραπεζοῦς δὲν ἔμεινεν ἀνεξάρτητος ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Νέος καὶ φοβερός ἀντίπαλος τῶν Σελδσουκιδῶν ἐνεφανίσθη, ὁ σάχης τῶν Χωρασμίων Ἰζελαλεδίν, ὅστις ἀπεκάλει ἑαυτὸν «βασιλέα τῆς γήινης σφαίρας», καὶ φαίνεται ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος ἐβοήθησεν αὐτὸν ἐναντίον τοῦ Καϊχοβὰδ ἐν τῇ καταστρεπτικῇ μάχῃ τοῦ Ἀκλάτ τῷ 1230 καὶ ἐπέταξε τὸν φεύγοντα αὐτοῦ στρατὸν ἐν Τραπεζοῦντι μετὰ τὴν πανωλεθρίαν αὐτῶν. Φυσικὴ δ' ἀκολουθία τῆς ἀνεπιτυχοῦς ταύτης ἐνεργείας ὑπῆρξε τὸ ὅτι ἡ παρὰ τὸν Εὐξείνιον ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, ἐξασθενήσασα καὶ μονωθεῖσα, ἔγεινε καὶ πάλιν ὑποτελής τοῦ Σελδσουκίδου σουλτάνου, εἰς ὃν τῷ 1240 ὑπεχρεοῦτο νὰ παρέχῃ διακόσια ἀκόντια ἢ χιλίους ἄνδρας¹. Περὶ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον φαίνεται καὶ ὅτι οἱ Ἰβηρες, οἵτινες εἶχον συνεργήσει εἰς τὴν ἴδρυσιν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἀναγνωρίσει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, ἀπεσχίσθη-

1. Vincent de Beauvais Speculum historiale ββλ. XXX κεφ. 144.

σαν ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος, καίτοι μακρὸν χρόνον κατόπιν ἐξηκολούθηον συμπεριλαμβανόμενοι εἰς τὰς προσωνυμίας τοῦ αυτοκράτορος.

Ὅτε τῷ 1235 ὁ Ἀνδρόνικος Α' ἀποθανὼν ἐτάφη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Χρυσοκεφαλῆ Θεοτόκου, ἣν εἶχε πλουσίως δωροφορήσει καὶ ἦτις οἶα σώζεται νῦν εἶνε ἴσως μνημεῖον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, ὁ πρεσβύτατος υἱὸς τοῦ Ἀλεξίου Α' εἶχεν ἡλικίαν ἱκανήν, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Ἰωάννης Α' ἢ Ἀξούχος, ὡς ἐκαλεῖτο, μετὰ βραχείαν βασιλείαν τριῶν ἐτῶν ἐφονεύθη ἐν ᾧ ἔπαιζε. Τότε ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωαννίκιος ἐνεκλείσθη εἰς μονὴν καὶ ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ δευτερότοκος αὐτοῦ ἀδελφὸς Μανουὴλ. Καὶ ἔτυχε μὲν οὗτος τῶν ἐπαυνημιῶν «μεγίστου στρατηγοῦ» καὶ «εὐτυχεστάτου», ἀλλ' ἐπὶ τῆς εἰκοσιπενταετοῦς αὐτοῦ ἀρχῆς ἐπῆλθεν ἡ ἀντικατάστασις τῆς ἐπικυριαρχίας τῶν Σελδσουκιδῶν ὑπὸ τῆς τῶν Μογγόλων. Ἀναμφιβόλως δ' οἱ ἄνδρες αὐτοῦ συνεπολέμησαν ἐν ταῖς τάξεσι τῶν Σελδσουκιδῶν κατὰ τὴν ὀλεθρίαν μάχην τοῦ Κουσαδάκ, ἐν ἣ οἱ Μογγόλοι ἐνίκησαν τὸν στρατὸν τοῦ Καΐχοσρόου Β' καὶ διὰ τοῦτο ὁ Γάλλος μοναχὸς Rubricus, ὁ ἐπισκεφθεὶς τοὺς νικητὰς τῷ 1253 εὔρε τὸν Μανουὴλ «ὑπείκοντα εἰς τοὺς Τατάρους». Τὸ αὐτὸ δ' ἐκείνο ἔτος ὁ Μανουὴλ ἔστειλε πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκον Θ', εὐρισκόμενον ἐν Σιδόνι, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ δώσῃ αὐτῷ Γαλλίδα βασιλόπαιδα ὡς σύζυγον. Καὶ δὲν εἶχε μὲν ὁ Λουδοβίκος βασιλόπαιδας μεθ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ συνέστησεν εἰς τὸν Μανουὴλ νὰ συνάψῃ κηδεστίαν μετὰ τῆς λατινικῆς αὐλῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς ἣν ἡ βοήθεια «ἀνδρὸς οὕτω μεγάλου καὶ πλουσίου» θὰ ἦτο χρήσιμος ἐναντίον τοῦ Βατάτζη¹. Ἄν δὲ δυνάμεθα νὰ ποδεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἐν Τραπεζοῦντι μονὴ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐξ ἧς ἐξέλιπε πλέον τὴν σήμερον ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, ἐκίσθη ὑπ' αὐτοῦ, ὁ πλοῦτος αὐτῆς ἦτο ἄξιος τοῦ ἐγκωμίου τοῦ ἀγίου βασιλέως τῆς Γαλλίας. Οὐδ' εἶνε ἄπορον, ὅτι ἡ Τραπεζοῦς ἦτο κράτος πλούσιον, ἐπειδὴ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἡ πόλις ἐκείνη ἦτο σπουδαῖος σταθμὸς τοῦ μεταξὺ τῆς Ῥωσσίας καὶ τοῦ κράτους τῶν Σελδσουκιδῶν ἐμπορίου. Χάριν τῶν ἐμπορικῶν ἐκείνων συναλλαγῶν παρέστη ἀνάγκη τῆς ἐκκοπῆς ἰδίων νομισμάτων, ὧν ἔχομεν δείγματα, σωθέντων χαλκῶν μὲν νομισμά-

1. Rubricus Voyage c. 8. — Joinville Histoire de Saint Louis s. 324.

των τοῦ Ἀλεξίου Α', χαλκῶν τε δὲ καὶ ἀργυρῶν τοῦ Ἰωάννου Α' καὶ τοῦ Μανουὴλ Α'. Ἀλλὰ δὲν εἶνε ὁμοῦ γνωστὴ ἡ ἔπαρξις σφραγίδων οἰουδήποτε τῶν αὐτοκρατόρων τῆς ἀρχαιοτέρας ταύτης τραπεζουνακῆς αὐτοκρατορίας.

Οὐχ' ἦττον ἡ Νίκαια καὶ ἡ Τραπεζοῦς παρέχουσι εἴπερ τινὲς καὶ ἄλλαι ἰδιὸν τι μόνιμον διδάγμα εἰς τὸν ἱστορικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν, μαρτυροῦσαι τὴν ἑκτακτὸν ζωικότητα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἡμέραις τῆς μεγίστης ἀχλύος.

ΠΙΝΑΞ ΜΟΝΑΡΧΩΝ

Νίκαια

Γαλλικὸν δουκάτον Νικαίας Τραπεζοῦς

Θεόδ. Α' Λάσκαρις
δεσπότης 1204—6
αὐτοκράτωρ 1206.

Κόμης Λουδοβίκος Βλα-
σῶν (Blois) καὶ Καρέντου
(Chartres) 1204—5.

Ἀλεξίος Α' μέγας
Κομνηνὸς 1204.

Ἰωάννης Γ' Δούκας
Βατάτζης 1222.

Ἀνδρόνικος Α' Γί-
δος 1222

Θεόδωρος Β' Λάσκα-
ρις 1254.

Ἰωάννης Α' Ἀ-
ξούχος 1235.

Ἰωάννης Δ' Λάσκα-
ρις 1258.

Μανουὴλ Α' 1238
—1239.

Μιχαὴλ Η' Πα-
λαιολόγος 1259.

Γαλλικὸν δουκάτον Φιλαδελφείας